

Dr. DÉNES JÓZSEF

VÁLASZTÓJOG

ÉS

NEMZETISÉGI

KÉRDÉS

ELVESZTJÜK-E ERDÉLYT?

BUDAPEST, 1918.

RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA.

Minden jog — a fordítás joga is — fenntartva.

Révai-nyomda, Budapest.

I.

Mikor 1825-ben Angliában arról volt szó, hogy Stephenson találmánya: a gőzmozdony első útjára indul, a sajtó és a közvélemény egy része a próbaút betiltását követelte. Attól féltek ugyanis, hogy a nagy gyorsaságtól az utasok megőrülnek. Mikor a XVIII. század derekán Mária Terézia urbariális rendeletét kiadja, e szelíd reform páni félelemmel tölti el a nemességet. A haza jövőjét látták veszélyeztetve, s a finis Hungariae-t sóhajtoztak. Mikor az 1832—36-iki országgyűlésen a liberális párt grandiózus harcát vívja az urbariális rendezés érdekében, a konzervatív párt szentül meg volt győződve, hogy az úrbérrendezés nyomában rombadől az ország. Nem is lett volna belőle törvény, ha történetesen az akkor lezajlott zempléni és galíciai parasztforradalom a konzervatív gondolkodást meg nem félemlíti. Most, hogy a háborús evolúció a választójog kiterjesztésének s az ország demokratizálásának kérdését sodorta a magyar politika előterére, a közvélemény konzervatív szárnya ismét meghúzza a régi vészharangot. A magyar államegység és a magyar szupremácia megdőltét siratja el arra az esetre, ha ez a reform csakugyan valóra válik.

Minden újítás idiosinkráziát vált ki széles rétegekben: legyen ez az újítás gőzvasút, jobbágyreform, vagy általános választói jog. Nem

más ez, mint az újtól, a szokatlantól, az ismeretlen erőttől *való ösztönös félelem, mely nem is specializáltan emberi, hanem általános biológikus jelenség.* Hatványozott mérvben érvényesül ez nálunk, hol a belső evolúció századok óta csak nehézkes léptekkel tud a nyugati fejlődésnek nyomában járni. Elég, ha ezirányban arra utalunk, hogy jobbágnépünk emancipációja mennyire megkésett, s hogy a kései felszabadítás sem eredményezett többet, mint hogy a volt jobbágy szabad paraszttá vedlett. Föld, vagyon és országhatalom azonban feudális kézben maradt mind a mai napig.

Szinte általános a félelem, hogy a demokratikus választói jog a történelmi kézből nem a magyar nép, hanem a nemzetiségek kezére játssza át az államhatalmat. Az ország lakosság 45.5 százaléka nemzetiségi. A választói jog általánosításával tehát, ha tán nem is e számaránynak megfelelő, de mindenesetre igen tekintélyes számú nemzetiségi képviselő jut be a magyar parlamentbe. míg ezek a képviselők, tartozzanak légyen bármely nemzetiséghez, bizonyára mindenkoron egységes blokkot fognak alkotni, addig a magyar képviselet, csak mint — vallási, gazdasági és politikai nézőpontok szerint — számos apró pártra töredezt konglomerátum fog a népparlamentben felszínre jutni. A homogén összetételű gouvèrnementális magyar párttöbbségek korszaka örökre leáldozik. Következik az apró párttöredékekből összeeröltetett koalíciók viharos érája. E törékeny és mobilis mozaikon mozgó magyar kormányok azután gyengeségükben

kénytelenek lesznek az egységes nemzetiségi blokk erejével mindenkoron számot vetni, esetleg támogatásukat is igénybe venni és azt folytonos nemzetiségi engedményekkel honorálni. Engedményekkel, melyeknek nincs határa és amelyektől nincsen többé visszatérés. Következik tehát egy lassú, de fokozatos és fel nem tartóztatható dekomponáló processzus, mely végeredményében a magyar államegység megdőltét jelenti. E destruktív folyamat azután az idők rendjén szinte a fejlődés törvénye szerint fog mérvben és erőben gyarapodni, mert az ország kulturkibontakozásának és eliparosodásának mérve szerint erősödő szocialista párt, nacionális kérdésekben nem a magyar, hanem a nemzetiségi blokkot fogja támogatni. Ez a folyamat azután mihamarabb átragad a városi és vármegyei szervezetre. A virilizmus megdől. A nemzetiségek városokat és vármegyét fognak birtokba venni. A vármegyei autonómia, a magyar alkotmányos ellenállás végső menedéke, nemzetiségi kondottieriknek lesz a lovagvára. De ezekben a vármegyékben az ott elszórt magyarság is bajba kerül. Erdélyt végveszély fenyegeti. Gyöngye és elszórt magyarsága faji üldözésnek és nemzetiségi asszimilációnak nézhet elébe. E bomlasztó processzus rendjén azután az egységes magyar állameszme is lassanként kikopik a közgondólkozásból. A magyar állam, éppúgy, mint Ausztria, pusztán geografikus fogalom s az egykori nemzetállam romjain a hatalmában megdőlt magyarság fogja végső tusáját

vívni egy csomó koaleált irredentista nemzetiséggel.

Körülbelül ez az a sötét jövő, melyet a konzervatív Kassandrák napjainkban megjósolnak. A történelmi osztály nemcsak saját hatalmát, de a magyar faj vezető hivatását is félti a reformtói. Sokan úgy vélekednek, hogy mindez csak trükk, hogy a történelmi osztály kizárólag csak a saját pozícióját félti s csakis ezért tolja a nemzetiségi kérdést védőpajzsként maga elé. Bajos ezt a nézetet ilyen exákt formában akceptálni. Elvégre konzervatív is lehet becsületesen gondolkozni. S a magyar társadalomban tényleg találunk egy széles réteget, mely e kérdésben annyira önzetlen és érdektelen, hogy nacionális aggodalmának őszinteségében nincsen jogunk kételkedni. Hisz ma még a polgári osztálynak is egy jókora kontingense — iparosok, kereskedők, felvilágosodott intellektuellek — szintén félnek a reformtól, csak azért, mert hitük szerint ez a magyar hegemónikus érdekek kárára lenne. Ez a réteg, mely eddig a feudális osztály nyomása alatt sínylődött és csenevészedett s ametyre nézve ez a reform a megújhodást, a lélegzethezjutást s az államhatalomban való erőteljes részese-
dést jelentené, inkább kész a saját jövőjéről lemondani, semhogy ezzel saját fájának és hazájának sorsát veszélyeztesse. Tovább megyek. Ez az aggodalom a reformista táborban is szinte általános. Pártok és emberek, kik leghangsabb szóval követelték a reform megvalósítását, mikor hatalomra kerültek és odaszorultak, hogy ezt a reformot meg is kell csinálniok, ők

az emberi jogok emelt homlokú előharcosai, bizony-bizony máról holnapra töprengő nacionalista Hamletté görnyedtek Össze. Politikai alchimistákká váltak, akik jól elszigetelt hivatalszobákban hónapokon át töprengtek azon, hogyan lehetne az általános választójogot úgy megvalósítani, hogy az még se legyen általános, azaz hogy a nemzetiségek számaránya még se érvényesüljön. Másszóval, olyasféle matematikai zsonglőrproblémába fogtak, hogy a kétszerkettőből — ha az a magyarságra vonatkozik — hogyan lehetne ötöt, ha pedig a nemzetiségeket illeti, hogyan lehet csak háromat végeredményként kihozni. így lett azután az Andrassy-féle általános választójogból plurális választójog, a Tisza-féle általános választójogból minden, csak nem általános választójog s ez az oka annak, hogy a Vázsonyi által proponált választójog is, bármily hatalmas haladást jelentsen is a múlthoz képest, struktúrájában mégsem tisztán általános. Valljuk csak meg: minden új magyar kormány egy-egy újabb Laokon-cspport, mely kétségbeesetten iparkodik a nagy boakonstriktor: a választójogi reform halálosnak vélt ölelésétől szabadulni, s amely csoportban minden egyes fejet szinte rémültre torzít a nacionalizmus kétségbeejtő aggodalma.

E túlságos aggodalomnak azonban nincs más oka, mint az ismeretlen erőktől való ösztönös idiosinkrázia. Ez az ismeretlen erő: a nemzetiségi kérdés. Létkérdése az országnak, de alig ismerjük. Csak a statisztikai számarányt tudjuk, s ezt éppen azért túlértékeljük, mert a

számok mögött lüktető faji eleven erővel nem vagyunk tisztában. Fajttörténetünk módszeresen feldolgozva nincs. Generációnk minden rétege az iskolai sovinizmus emlőjén növekedett embernyi emberré. Ez a sovinizmus pedig a Hunfalvy, Beksics, Balogh s a többi romantikusok lemondó pesszimizmusát ojtotta belé a mai nemzedékbe. Ifjúkori impresszióinktól nem tudunk szabadulni s szinte megszoktuk már a sötétlátást. Hiszünk abban, amiben a XVIII. század erdélyi nemesei hittek, hogy a nemzetiségek felgyarapodása jogban, vagyonban és kultúrában — a magyar hegemonia fokozatos veszedelmét jelenti. Valamennyien Eötvösnek abban a nagy dilemmájában vergődünk, hogy a szabadság és egyenlőség eszméje merő ellentétben van a nemzetiségi kérdéssel. Gumplovitz és osztrák társainak sötét jóslata üli meg lelkünket, hogy a magyar faji uralom nem bír el még egy negyvennyolcat.

Pedig a múlt és jelen fajharcainak megismerése ahhoz az igazsághoz vezet el bennünket, amit nemrég Hegedűs Lóránt rögzített meg olyan találóan, hogy „Magyarországon a haladásnak és a magyarságnak érdeke egy és ugyanaz.” Ép az ország tökéletes demokratizálása teszi majd a magyarságot elég erőssé arra, hogy nemzetiségeit már merőben etnodinamikus alapon is minden időkre ellensúlyozni tudja. Ép a nagy reform sodorja majd bele a magyarságot a gazdasági evolúciónak azon hatalmas áramlatába, mely áramlat újból előnti és újból megtermékenyíti majd az annyira meghervadt perifériákat. Erdélyt és a Felvidéket

vissza fogjuk hódítani. Nem ugyan az adminisztráció, a bírói üldözés és a magyarosító iskola hatalmi és szellemi erőszakával, hanem a középkori nyúgeitől feloldozott magyar faji kibontakozás fel nem tartóztatható etnikai és gazdasági erejével. S ha a messzebb jövőben is, de mindenesetre el fog jönni az az idő, amikor a magyar kulturális és gazdasági súlypont ismét visszavándorol Erdélybe és a Felvidékre, vagyis ugyanoda, ahonnan a XVIII. században a török hódoltság megszűntével az alföldi síkra leereszkedett.

Rövid fajtörténeti visszapillantásra van szükségünk, hogy mindezt megérthessük.

II.

Abban a kontinuens faji harcban, mely a le-
tűnt századok során a nemesi történetírás mar-
gója alatt csendesen és zajtalanul meghúzódott,
van két izgató kérdés, melyre alig tudtunk ed-
dig megnyugtató feleletet kapni. Hogyan van
az, hogy az utolsó évszázadok alatt úgy Er-
délyben, mint a Felvidéken, ép a kulturáltabb
magyar és német faj szenvedett térvesztéséget,
míg a primitívebb kultúrájú tót és román elem
ép e fajok rovására felgyarapodott? És hogyan
van az, hogy e térvesztés Erdélyben a XV!
és XVII. század zivataraiiban korántsem volt oly
nagy méretű, mint az azt követő békés száza-
dok során? Ha erre a két kérdésre megfelelünk,
egyszersmind a nagy nemzetiségi kérdőjelre is
megfeleltünk, s végeredményben ahhoz a végső
konklúzióhoz is eljutottunk, hogy nálunk a ma-
gyar faji hegemonia és a magyar demokrácia
felvonulási útjai merőben egybeesnek.

A cél érdekében kissé messzire kell vissza-
mennünk.

Történetíróink jórésze azt a nézetet vallja,
hogy a honfoglaló magyarok sokkal kisebb
számban voltak, semhogy az ország aránylag
nagy területén az egész lakosságot homogénül
magyarrá tehatték volna. Azt hiszem azonban,
hogy ez a nézet abból a preokkupációból szár-
mazik, melyet a mai országnépesség erősen po-
liglott volta erőszakol a kutatóra. Egy olyan or-

szagban, hol a népvándorlás utolsó hullámai csendesedtek el, hova a török hódítás és germán faji expanzió így csomó nyugati és balkáni népet ékelt be a nemzet testébe, ahol még a legutolsó két évszázad is a fajok változatos és igen erős fluktuációját mutatja, azt hiszem, nagyon bajos a mai etnikai látószögből az ország ezer év előtti etnografikus képét megkonstruálni, vagy arra következtetni. Konstantin görög császár abbéli tudósítása, hogy a hódító magyarok lakása a Traján hídjánál kezdődik s a Ternes, Maros, Körös és Tisza folyók mellett Svatopluk országáig terjed, — legalább arra enged következtetni, hogy a hódító magyarok meglehetősen számban lehettek, ha ily nagy területet tudtak benépesíteni. A magyar faj még a XV. században is igen erős numerikus túlsúlylyal bír a nemzetiségek fölött s így ez is ezt a feltevést látszik megerősíteni.

Maga Erdély se lett a hódító magyarság által oly gyéren megszállva, mint ahogy ezt a mai státusból következtetni lehetne. Igaz, a rendszeres megszállás és gyarmatosítás csak Szt. István alatt Gyula vajda letétele után veszi kezdetét, de viszont az ezt követő századok során a magyarság annál nagyobb mérvben és számban költözik át az erdélyi hegyvidékre. A XIII. század folyamán már a régi erdélyi magyar vármegyéket, vagyis a mai Alsó-Fehér, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka és Beszterce-Naszódmegyék területét, továbbá Hunyadmegye középső részét túlnyomó részben magyar nemesség és magyar jobbágyság tartja megszállva. A magyarság közt elszórtan bár, de elég szép

számban szász falvakat is találunk, a hegyvidékek régióiban pedig szerte nomadizáló románokat. Az erdélyi városok, mint Kolozsvár, Kolos, Dés, Torda stb., úgyszintén az összes bányavárosok és bányatelepek is ezidőben még szász lakossággal bírnak, amint hogy Erdélyben a székely részen kívül minden várost és bányatelepet a szászok alapítanak. A Székelyföldet a székelység, a Királyföldet pedig a szászok tartják megszállva. Erdélynek déli határhegyvidéke ebben a korban még részben lakatlan, részben pedig nomád román pásztorok tanyája. IV. Béla a Johanniták, utódai pedig havasalföldi kenézek segítségével próbálják e vadont benépesíteni.

Itt voltak-e a románok a honfoglalás idején, vagy sem?: — valóban lényegtelen presztiziskérdés. A tótok például bizonyosan itt voltak, de azt hiszem, még sem akad magyar sovinszta, aki ezt a tót kontinuitást valamelyes külön nemzetiségi joggal hajlandó volna honorálni. Annyi bizonyos, hogy már a XIII. század folyamán itt találjuk a románokat, bár számuk az erdélyi magyar területen a magyar lakossághoz viszonyítva, ezidőben még szinte jelentéktelen. Az Olt mellékén már 1208-ban jelen vannak. Hunyadban a Hunyadiak! már 1267-ben kastellánusok. Biharban 1263-ban. Fogarasban 1291-ben, Beszterce-Naszódban és Máramarosban 1317-ben kelt okiratok tesznek a románok jelenlétéről tanúságot. III. Endre 1291-ben Erdélyben a magyar, szász és román rendekkel tart országgyűlést. A temesi és krassói román nemesi kerületek már a XIV. század elején fennállanak. Ugyanez időben Beregben is megjelen-

nek. Ilosvai Mákszem Tatomir román nemes 1341-ben tíz román községet vall e helyütt magáénak. Már e korban szép számú román eredetű magyar nemességet találunk Erdélyben. A szintén román származású Drágffy-család már az Anjouk idejében főnemesi sorba emelkedik s Ugocsától le egész Erdélyig negyvennégy községet tart a birtokában.

A XIII. század folyamán tehát Erdélyben a magyar, szász és székely nép mellett a román népet is ott találjuk. Számuk ez időben még valóban minimális. Oly kevesen vannak, hogy 1293-ban az összes erdélyi románokat egy tömegben a Gyulafehérvártól keletre eső Székásvölgybe, egy körülbelül 36.000 holdat kitevő területre akarják elhelyezni. Városuk, falujuk, lakásuk nincs. Állandóan nomadizálva az egész erdélyi hegyvidéket bekalandozzák. „Saját lakás híjjával lévén, az egész országban széjjel vannak szórva, ritkán nyílt helyen, hanem hegyeken, erdőkön marháikkal elbúva piszkosan élnek.” Még a XVI. században is így ír róluk a magyar Verancsics. A szász Reichersdorfer szerint pedig a magyarok, székelyek és szászok között „az oláhok is némely elhagyott falun és birtokon laknak. Igen kemény faj, mely nyájaiból, de többnyire lopott marhából és lóból él.” Lenk altábornagy még a múlt század negyvenes éveiben is talált az abrudvidéki hegyekben nomadizáló románokat.

Egybevetve már most a négy népfaj gazdasági állapotát, azt látjuk, hogy a legműveltebb, tehát legigényesebb szászok a legjobb módnak örvendenek. A szászok szabadok, akár

a Királyföldön, akár a magyar vármegyék területén élnek. Földjük a legjobb, agrikultúrájuk a legfejlettebb. Azonfelül majdnem az összes erdélyi városokat és bányahelyeket s ezek révén az egész országrész iparát és kereskedelmét kezükben tartják. A székelyek szintén szabadok, földjük mostohább ugyan, de viszont igényeik is kisebbek a szászokénál. Ellenben a magyarok, bár műveltségük és életnívójuk a székelyével azonos, megannyian jobbagysorsban élnek, földjük jövedelméből fizetni kötelesek a tizedet, kilencedet s a többi jobbagyterheket s azonfelül az országrész összes adóterhei is kizárólag az ő vállukra nehezednek. A románoknak földjük nincs, de őállapotuknál fogva igényük sincsen. Tizedet, kilencedet, vagy egyéb jobbagyterhet nem viselnek, csupán juhaik után egy igen csekély adót, az akkoriban az egész Balkánon is dívó ötvenedet, fia erdőirtás útján földhöz jutnak, ez is adómentes s a szokásos terhekre csakis akkor kötelezvék, ha esetleg valamely magyar jobbagy örökébe, azaz „keresztény földre” telepednek. Nyilvánvaló tehát, hogy a négy nép versenyében ép az uralkodó faj indult el a legnagyobb ballasztal. Épen ezer! csodálatos, hogy a végtelenül kirívó gazdasági disparitás ezidőben még egyelőre nem éreztette etnikai hatásait. Nemesi rend és jobbagyszervezet e korban még ifjúkorát éli, s a lakosság gyér volta, a munkáskéz hiánya s a földesuri birtokok kolonizációjának állandó szüksége a fennálló munkaszervezet fokozottabb megbecsülését involválja. A nemesiség nem viszi még hatalmát a tultengésbe s a

jobbágyteher elviselhető. A fajok egyenlőtlen gazdasági megterhelése tehát még nem érezeti hatásait, sőt feltűnő, hogy a magyar jobbágnép még ennek dacára is terjeszkedni tudott a többi fajok rovására. E tekintetben a folytonos magyarországi bevándorlás is bizonyára erősen közrejátszott.

A magyar vármegyék magyarsága ugyanis a XIV. században és a XV. század első felében asszimilálja a közte elszórt szász falvak német lakosságát. Kolozs- és Szolnok-Doboka-megye számos német falva, mely nevében máig is megőrizte a „szász” előnevet, ekkor lesz magyarrá. (E falvak jórésze az újabbi időkben eloláhosodott.) Rákerül a sor később a városokra. A magyar falunépeség feleslege a városokba és bányaközségekbe tódul és ott a községalapító szász lakosságot majorizálva, a magyar terület összes városait és bányatelepeit lassanként elhódítja. Kolozsvár, Torda, Dés stb. ezidőben lesznek magyar városokká. Kolozsvár története különösen érdekes világot vet erre a fokozatos assimilációra. A szászok a városokba gravitáló magyar falunépet eleinte nem engedik be falaik közé. „A magyar nemzet közönsége”, így írja az egykorú oklevél, a saját külön község-szervezetével és ekléziájával hosszú időközön át kénytelen volt a város falain kívül a „Szent Péter utcájában” meghúzódni, innen vívja békés ostromát a belvárosi szászok ellen. Ez az ostrom azonban a XV. században nyílt harccá fajul és végül is Mátyás király tesz a hadakozó felek között békességet. A magyarok is polgárjogot nyernek

s a városközönség ezután egyik évben *szász*, másik évben magyar bírót választ. Rövidre rá Kolozsvár egészen elmagyarosodik. A magyar falu ezzel egy időben a románoknak azt a részét is assimilálja, mely a nomadizálással felhagyva, közéjük letelepszik. Ezekre nézve az állandó letelepedés és az agrikultúrára való áttérés az elmagyarosodással volt egyenlő. Kenézeik legnagyobb részben magyar nemességet nyerne s mint ilyenek nyelvben és vallásban teljesen assimilálódva, mihamarabb beilleszkednek a magyar rendiség és a magyar nemesi vármegye szervezetébe. Felette érdekes ez a processus Hunyad-megyében, hol az assimiláció folyamatát szinte szemmel lehet kíséni. A megye középső részében, különösen a Maros, Strigy és Cserna völgyében, hol a megszálló magyar nemesség és magyar jobbágyság együtt él a román kenézekkel és a román köznéppel, az itt fennállott négy román kerület csakhamar eltűnt. Nép és annak szervezete hamarosan beolvad a magyarságba s a magyar rendiségbe. Déva, Hunyaddobra, Marosillye, Sólomos, Algyógy ezidőben magyar városok. Délen azonban, hol a köznép majdnem kizárólag román, ez a nép továbbra is megmarad románnak; kenéz-szervezete: a hátszegi oláh nemesi kerület azonban, ha később is, de szintén elmagyarosodik s kenézei magyar nemességet nyerve, magyar nevet vesznek fel s utóbb nyelvben is, vallásban is teljesen magyarrá lesznek. Tatul Kenéz, miután Fejérvizt kapja nemesi birtokul, így lesz később Fejérvizi latul. De a fia már Fejérvizi Bálint. A

Mailáth, Jósika. Nopcsa. Huszár. Kenderffv Puj, Náláczy, Csulay, Zeyk családok és számos más erdélyi nemes családok, különösen a hunyad-megyeiek ősei így lettek román kenézekből magyar nemesekké. Vojknak, a nagy Hunyadi atyjának két János nevű fia van. Hunyadi János a hadvezér és Hunyadi Jon (Juon), Az utóbbinak, kiről alig tud a történet valamit, még román volt a keresztnéve. A román katonák között, kik Hunyadi János seregében tudvalevőleg feltűnő nagy számban harcoltak. Í. Pius pápa tudósítása szerint csak kevés volt olyan, aki magyarul ne tudott volna. Erdély lakossága ez időben tényleg túlnyomóan magyar s a meglévő szász Tornán lakosságot is a fokozatos beolvasztás stádiumában találjuk. De az etnikai kép Magyarországon is ugyanilyen. Délen a Dunáig és Szávaig ér a magyar nyelvterület. Bácska és ToTóntál magyar. Bácskában egyedül a nemesség 2000 családot számlál. Elképzelhetjük ebből, minő népes és virágzó volt a megye jobbágylakossága. Szlavónia túlnyomó részében szintén magyar. A XV. században csak a Száva mellett, s a pozsegi részen találunk szlávokat, első előhírnökeiket azoknak a balkáni népeknek, kiket a török invázió Magyarország testébe felszorított. Mily virágzó és népes volt e tartomány akkortáiban, elképzelhetjük, ha ezen a területen ebben az időben 63 magyar várost s több mint 1600 túlnyomó részt magyar falut tudunk kimutatni. Viszont a felvidéken is jóval északabbra terjed az akkori magyar nyelvterület. A magyar faji határvonalat ebben az időben a

Nagyszombat, Nyitra, Aranyosmarót fölött Kassa felé húzódó vonalon kell supponálnunk. Nagyszombaton magyar az iskola, Nyitra magyar város, a német Kassa már ez időben kezd elmagyarosodni. A magyar-tót fajhatár csak a későbbi századokban nyomódott le a Duna felé. Ennek az etnografikus képnek a szemléletében igazat kell adnunk Ajtaynak, mikor a középkorban a magyarság számarányát az ország-lakosság 70—80 százalékára értékeli. Sőt az is bizonyos, hogy félig-meddig normális történeti fejlődés esetén nemzetiségeink ma már csak mint érdekes fajrelikviák húzódnának meg a Kárpátok völgyeiben, csak úgy, mint ma a bretonok Franciaországban. A feudális gazdasági rendnek: végletekig; történt elfajulása, és később az osztrák gazdasági politika azonban más irányt szabott a fejlődésnek.

III.

A feudális gazdasági rendszer elfajulásának jelenségei már a XIV. század végén mutatkoznak. Vannak, akik ezt a banderiális rendszernek tulajdonítják, amennyiben a nemesség az új hadszervezet megnövekedett költségeit kénytelen a jobbágyságra áthárítani. Valójában azonban a jobbágyság fokozatos elnyomása és szisztematikus kizsákmányolása ebben a korban általános európai jelenség. A jobbágy sorsa nálunk is körülbelül ugyanaz volt, mint a nyugat többi országában. Erdélyben és Szlavóniában azonban egy sajátos partikularizmus fejlődött ki ezen a téren, amennyiben e két ország részben, de különösen Erdélyben a jobbágyság helyzete feltűnően és aránytalanul rosszabb volt, mint az anyaországban. Acsády ezt annak tulajdonítja, hogy Erdély messze esett a kormányközpont ellenőrzésétől s így a nemességnek könnyebb alkalma nyílt a visszaélésre. Azt hiszem azonban, hogy az okot inkább gazdasági téren kell keresnünk. Az erdélyi nemesség ugyanis kitérőleg a magyar vármegyék területére volt ráutalva, hol már a XV. században annyira elszaporodott, mint sehol másutt az országban. Így van ez ma is. Erdélyben a negyvennyolcat követő imminens gentrypusztulás dacára a középbirtok még ma is 14.5 százalékát teszi a termőterületnek. Ez körülbelül kétszerese a magyarországi arány-

nak. A nemesség számára azonban a szaporodásnak megfelelő területi expanzió nem volt lehetséges, mert a Székelyföld és Királyföld szabad volt. A nemesség tehát sokasodásának arányában kénytelen volt birtokait elaprózni s ennek folytán aránylag kicsiny földbirtokkal sa földbirtokon aránylag kevés és gyenge hozamú szántóval beérni. Megélhetésének ilyen fokozódó gondját azonban a jobbágyra hárítja, vagy úgy, hogy a jobbágy munkaerejét szokások és urbáriumok ellenére ad libitum veszi igénybe, vagy pedig úgy, hogy a jobbágytelkeket elaprózza, az újonnan kreált telkekbe újabb jobbágyot ültet be és bár ezáltal úgy a régi, mint az újabb telkek kisebbek lettek, azért mirid a kettőtől a régi nagyobb teleknek megfelelő szolgáltatást követeli. Ez az elaprózás is meglátszik még mostanában is Erdély agrikultúrájának arculatán. Erdély a kis- és törpebirtok hazája s ez a birtoktípus itt szintén messze meghaladja az anyaországi arányszámot. Innen van az is, hogy a románok a kis- és törpebirtokosok klassziséban népességi arányszámukat jóval meghaladó mérvben vannak képviselve, míg a magyarok ugyanebben a birtokklasszisban népességi arányszámuk mögött messze elmaradtak.

Hová fajultak a viszonyok már a XV. században, mi sem igazolja jobban, minthogy Zsigmond 1427-ben szigorú rendelettel kénytelen a nemességet a jobbágy nép zaklatásától eltiltani. Ennek a tilalomnak természetesen nem volt fogantatója. A sanyargatott jobbágyság tömegesen menekül a városokba, ahova kü-

lönben is a polgári szabadság s a termelő munka szabadsága nemcsak nálunk, de más országokban is mindig vonzotta az agrikultúr vidékek helótáit. Ebből azonban újabb kollízió támad, most már a nemesség és a városok között. A nemesi rend és a szabad városok eddig se voltak jó viszonyban. Sűrűn megesett, hogy az erdélyi nemesek rajtaütöttek egyes városokon, s a gazdag polgárságot kirabolták. Ezúttal is ugyanezt teszik s odaszökött jobbágyságukat erőszakkal hurcolják el magukkal. Ez állandó torzszalkodások rendjén Kolozsvár 1430-ban a székelyeket hívja segítségül, kik a nemesi udvarházakat kezdik felpörkölni. Az általános parasztlázadás azonban, melyben a jobbágyság oldalán Kolozsvár s Torda városok is részt vesznek, csak 7 év múlva tör ki 1407-ben. Lépes György erdélyi püspök az évekig be nem szedett papi tizedet egyszerre követeli és pedig a régi jó pénznemben, mely már alig volt forgalomban s amely az újabb pénznél tízszer nagyobb értéket képviselt. A magyar jobbágyság megtagadja a fizetést, mire a püspök exkommunikációval felel. Lázadásba tör erre az összes magyar megyék jobbágysága s Alparétnél megütközik a nemességgel. Az ütközet aligha lehet szerencsés a nemességre, mert az ezután a kolozsmonostori konvent előtt létrejött egyezés a jobbágyságra mutatkozik kedvezőnek. Az itt felvett egyező-levél egyike a magyar középkor egyik legérdekesebb okiratainak. Megkapó, hogy az erdélyi jobbágyság föld egyszerű népe az egyező-levélben mily

megható módon panaszolja el valóban égbe-kiáltó sérelmeit. íme egy pár kiragadott részlet:

„A magyarok és oláhok Erdély bárkinék birtokán tartózkodó lakói egyrészt azért, mert Lépes György püspök a neki járó tizedet a csekély értékű folyó dinárokból beszédni nem akarván, majdnem 3 évig náluk összehalmozódni hagyta, s újabban nagy és súlyos pénzben akarta volna kizsarolni, majd őket a nemfizetés miatt interdiktum alá vette, halottaikat emiatt az egyházon kívül temették s nővéreik és leányaik az egyház által legkevésbé szokott módon házasodtak vagy adattak férjhez, másrészt pedig azért, mert uraik által, mint vásárolt rabszolgák, nehéz szolgaságba voltak vetve, mert midőn más helyre akartak költözni, még összes javaik birtokától megfosztatva sem engedték el őket stb.”... „Az Istennek, az anyaszentegyháznak, a szent koronának, az őfelsége természetes uruknak, Zsigmondnak és a korona jogainak ellenére tenni nem szándékoznak, ... csupán az alattvalói hűség megtartásával ők a szent királyok által régen megengedett, most pedig különféle visszaélések behozatala által feltűnően és teljesen eltörölt szabadságukat újra visszaszerezni törekszenek ...”

A régi erdélyi magyar jobbágy nem csekély intelligenciája és a parasztnépnek ma is anynyira jellegzetes tisztességes konzervativizmusa világlik ki ebből az oklevélből és ezenfelül a szolgasorsban való az a melancholikus lemondó megnyugvás, melyen más országok jobbágynépe se tudott még ezidőben, még

a forradalom szélsőségeiben se felülemelkedni. Az egyezés létrejött, de ez a nemességnek aligha lehetett ínyére, mert még ez év őszén a szászokkal és székelyekkel szövetezik, nyélbeüti a kápolnai Uniót és az új segítséggel aztán leveri a jobbághadat és véres bosszút áll a legyőzöttön.

„A jó magyar jobbágyság egyrésze kiirtott, helyébe oláhság *telepített*, a többi meg a földesurak önkénye alatt görnyed és ezzel megindul Erdély eloláhosodásának s a nemesség elszegényedésének folyamata.”

Acsády e találó szavakkal jellemzi azt a fajpusztító processzust, mely a forradalom nyomában megindult, amely még ma sem ért véget. A forradalom leverése után a nemesség önkénye még jobban nehezedik a lenyűgözött jobbágyra. A magyar földesúr és a magyar jobbágy halálos ellenségként kerülnek egymással szembe. Az önérzetes, sanyargatásai miatt lázongó magyar jobbágy kezd a nemes szemében kellemetlen lenni, csapatostól szórja hát világgá, s az őskultúrájú és állati türelmű román pásztort hívja le a hegyekről helyébe. A régi szintiszta magyar falvak így lesznek lassanként poliglottak, de a megmaradt falunép is a depraválódás olyan végzetes útjára sodródik, amelyen jórészen még ma is találjuk. Erdély négy nemzetisége között ugyanis — mint fentebb mondtuk — a legnehezebb sors a magyarnak jutott osztályrészül. A jobbágyintézmény egész súlya egyedül őreára nehezedett, de bírta, elviselte s grandiózus erejére vall, hogy a túlterhelés dacára még terjesz-

kedni is tudott. Az erdélyi jobbágyrendszer mérhetetlen elfajulása azonban fejlődésének ezt az ascendens tendenciáját nemcsak megakasztja, hanem egyenesen ellenkező irányba fordítja vissza. A megromlott gazdasági rendszer ugyanis ettől fogva, mint valami irtózatosszerű csavarprés kezdi szorongatni a magyar jobbágyságot s az idők rendjén szinte szisztematikus könyörtelenséggel sajtolja bele a falujába telepített alacsonyabb kultúrnívójú román nép tömegébe. A magyar jobbágy, akinek most már minden munkanapját s munkájának majd minden gyümölcsét a földesúr foglalja le magának, képtelen fájának jellegzetes standard of life-jét továbbra is fentartani és a gazdasági kényszer ereje által szorítatva süllyedt le fokozatosan a nálánál alacsonyabb román életrívóra. Amint a lengyel *schlachta* annak idején földalatti lyukakban fetregő állattá depraválja a lengyel jobbágyot, azonképpen zülleszt le románná a magyar földesúr az erdélyi magyar jobbágynépet. Ez a nép nyomorában fokozatosan süllyed odáig, hogy zsindelevagy fatetejű háza *helyett* zsúpfedelű román kunyhót épít, a rosszabb oláh táplálkozásra fanyalodik, gyolcsing, posztónadrág és csizma helyett pedig román darócot és bocskort ölt magára. A Kompiláták később meg is tiltják, hogy a jobbágy efféle magyar ruhadarabokat viselhessen. Ezt követte azután a sokszázados érzékazonosság és közös szenvedés hatása alatt a két elnyomott faj érzelmeinek teljes homogenitása s *végül* is a tökéletes *vallási és* nyelvi egybeolvadás. „Ennek a forradalomnak

(1437) — írja a román Xenopol — szomorú eredménye volt a románokra nézve. Ez belekényszerítette a román nemességet a magyar nemesség soraiba, melyhez osztályérdeke által volt kötve. Idővel ennek folytán az összes román nemesek megmagyarosodtak. Katolikusává lévén és elfelejtvén román anyanyelvüket. Másrészt a közös nyomás, mely alatt a román és magyar paraszt élt, közelebb hozta őket egymáshoz és így a magyar paraszt beleolvadt a számosabb román parasztságba.” Soha még az ellenséges határról nem kiáltottak át hozzánk ennél kegyetlenebb, szívbemarkolóbb igazságot.

A középkori földesúri osztály természetesen mindezt nem veszi észre. A nacionális gondolat még e korban ismeretlen. Egyedül a feudális szempont az, mely ebben az időben az embereket fajra való tekintet nélkül szétválasztja, osztályokba egyesíti és konfrontálja egymással. Épen azért, ha a ma látószögéből nézzük is a dolgokat, merőben igazságtalan volna, ha azokat a mai fajgondolkozással akarnók fölmérni. A rendiség akkoriban még nem a mai nacionális szemüveggel nézte a világot, fel sem tűnhetett tehát néki a saját fájának pusztulása. Pedig ez a pusztulás hamarosan őt magát is a gazdasági romlásba sodorta.

Az erdélyi agrikultúrában a századok és generációk során rendszeres földész munkába beleidegzett magyar jobbágy helyét a félvad román pásztor foglalja el, aki tegnap még a hegyek között nomadizált. A kóbor pásztorból nem lesz máról holnapra gyakorlott földművelő.

S minthogy a földmégmunkálás mind nagyobb mérvben e tanulatlan kézre lesz bízva, az országész agrikultúrája ijesztő mérvben kezd hanyatlani, s a különben is gyenge termőföld hozama a román agrárelem szaporodásának arányában csökken évtizedről-évtizedre. Az erdélyi agrikultúra ily módon fokozatosan sülyed vissza abba az őskori állapotba, amelyben azt még napjainkban is találjuk. A iöldesur egyelőre úgy segít a bajon, hogy még több robotot és még több szolgáltatást ró rá a parasztra, mert mindazt a járandóságot, ami az ő megélhetéséhez szükséges, a jobbágynak, ha a föld alól is, de elő kell teremtenie. Innen van az, hogy Erdélyben a jobbágyszolgáltatásnak sem szokásjog, sem írott szerződés, sem urbárium nem szabott soha sem mértéket. Az mindig ad libitum, vagy ad beneplacitum szólott, s így volt ez egészen 1848-ig.

Ily módon azonban mihamarabb bekövetkezett Erdélyben az az állapot, amikor a nyomor már az önnön sovány zsírjából él és ezzel tulajdonkép önmagát fokozza. Mátyás halála után az oligarchia túltengése is siettetti az országész gazdasági pusztulását. Magyarország termőföldjének fele 25 család kezébe kerül, kik a helyzet bizonytalanságát szem előtt tartva, a nép minél mohóbb kizsákmányolásával iparkodnak minél gyorsabban meggazdagodni. Viszont az oligarchikus villongások is inkább sújtják a községlakó magyarságot, mint a jórészben még mindig nomád, tehát a veszedelemmel szemben mobilisebb román pásztornépet. A földesúri önkény túltengése azután a Dózsa-féle lázadásra

vezeti amelyben az erdélyi jobbágyság is részt vesz, s amelyet a nemesség itt még kegyetlenebbül torol meg, mint az anyaországban. Következik a tanult magyar jobbágmunkás újabb dissipálása, a magyar községekben újabb román lerétegződés, újabb hanyatlás a termelésben és munkaszervezetben. Már a XVI. században feltűnik az idegen utazó előtt az az óriási különbség, mely a magyar terület és a szabad szász föld gazdasága között már e korban kialakult. Amott a földhöz ragadt állati nyomorúság, emitt pedig a mindenütt szembeötlő jómód és virágzó agrikultúra. E században Erdély már önálló állam, s az így támadt állami terhek, a háborúk és török adózások költségei az országlakosságnak még fokozottabb megterhelését igényelték. A magyar területnek most már vegyesen magyar és román jobbágysága azonban, mely úgyszólván egyedül nyögte e terheket, gazdaságilag annyira lezüllött, hogy jóformán önmagát és elszaporodott nemeseit se tudta eltartani. A feudális osztályt tehát a gazdasági szükség hajtja arra a gondolatra, hogy hűbérterületét megnövelje.

Ez az oka annak, hogy a földesúri osztályban már a XV. század végén megfogamzik a székelység szolgásgravetésének gondolata. Báthory István vajda híres mondása, hogy „jobb, ha a székelyföldön bűdös dögök hevernek, sem hogy a székelyek lakjanak rajta”, ennek a gondolatnak a megtestesülése. Egy évszázadon át tartó háborúskodás köszönt rá a székelysége. Ezzel telik el az egész XVI. század. A székelyek hol győzők, hol meg legyőzöttek. A derék-

rék, okos nép azonban nagyon jól tudta, hogy mit jelent az, a magyar nemes alatt jobbágnak lenni. Nagyon is érthető tehát, hogy száz éven át miért harcolt olyan határtalan szívóssággal a fenyegető szolgaság ellen, s hogy végül is miért volt kénytelen a saját véreivel szemben a Mihály vajda zászlai alá sorakozni. A sellemberki csatában, 1599-ben Mihály vajda lett a győztes és bármily különösnek hangzik is, az oláh vajdának ez a győzelme tulajdonkép az erdélyi magyarság fenmaradását jelentette. Kérdem: mi történt volna, ha történetesen e csatában a szerencse a magyar részre hajlik, s ezzel, mondjuk, a Báthoryak uralma és a székelyek szolgasága századokra állandósul? A székely népet ez esetben az elfajult erdélyi jobbágyrendszer éppúgy belesajtolta volna a románságba, mint ahogy ezt a magyar jobbágysággal *tette*. *Erdély keleti* határán ez esetben az egységes székely tömb helyett egy összetört faj ugyanolyan széthullt mozaikdarabjait találnánk napjainkban, mint ma a magyar vármegyei területen. Ép az a körülmény, hogy a székelység földjének silányabb volta és helyzetének exponáltabb volta dacára fenn tudott maradni, bizonyítja, hogy amint e fajt a szabadsága mentette meg székelynek, úgy a magyar jobbágyot szolgasága, életnívójának erőszakos lesülyesztése devalválta románnak. Épen ezért van valami mélységesen elgondolkozni való azon a történelmi epizódon, amikor az *öreg* székely paraszt napokig *döcög* nyikorgó szekérével a marosmenti országúton és ezen a rozzant szekéren a Báthory Endre

holttestét viszi diadaljelvényül Mihály vajdának Gyulafehérvárra.

Bocskay István adja vissza a székelyek szabadságát, de a jobbágy-magyarsággal ő sem törődik. Bethlen és a Rákócziak még kevésbé. A XVII. században Magyarországon is elülnek a nagy jobbágyküzdelmek, itt is, ott is vármegyei kézre kerül a jobbágy-sorsnak intézése, ami azt jelentette, hogy a feudális önkénynek most már igazán csak a földesúri jobb lelkiismerete szabhatott határt. Mint Grünwald Béla találóan mondja, a kiváltságos osztályon belül egyes emberek lehetnek nagylelkűek, de egész osztályok soha. Erdélyben sem volt ez, máskülönben. A Kompiláltak 1654-ben a máramarosi földesúri szokásjogot akceptálják, mert az még az erdélyinél is szigorúbb. A nép a zaklatás elől szökdösni kezd, felcsap szabad hajdúnak, vagy szegénylegénynek s mint ilyen elvadultan kóborol az erdőségeken. Az otthonmaradt rész pedig felhagy a földműveléssel és az állattenyésztésre kezd visszatérni. A fejlődés iránya tehát visszafelé fordul. Azelőtt a nomád románból lett békés földművelő. Most pedig a magyar községlakó földművesből lesz kóbor erdei szegénylegény. Az ínséges évek ennél fogva mind sűrűbben követik egymást. Erdélyben ilyenképen minden évszázad csak a jobbágy nép helyzetének súlyosbodását jelenti s amely mértékben nő a lyomor, ugyanoly mértékben nő a románok és fogy a magyarok száma.

Már 1541-ben a vármegyék lakossága erősen román-magyar színezetű. Verancsics szerint ezidőben az erdélyi lakosságnak körülbe-

lül egynegyede román. Egy századdal később Vaszilie Lupu oláh vajda már az összlakosság egyharmadára becsüli a románokat. A XVII. század második felében a jezsuiták becslése szerint már 200.000 román él Erdélyben. Számuk azonban 1730 körül az akkori adólajstromokból következtetve már a 400.000-et is meghaladja. Ezzel szemben ezeitőben a magyarok csak 200.000, a szászok pedig alig 100.000 lelket számlálnak. A románság tehát, mely a XIV. és XV. században még minimális számban volt Erdélyben, a XVI. században már egynegyedét, a XVII.-ben pedig egyharmadát teszi az összlakosságnak és végül a XVIII. század elején már egymaga maiorizálja a többi összes erdélyi népfajokat.

A románságnak ez az imminens fölgyarapodása még az akkori erdélyi rendeknek is szembeötlök. Egy országgyűlési végzés 1701-ből a románokat barbár és szapora fajnak minősíti. Az egykorú nagy magyar államférfi: gróf Bethlen Miklós is ugyanezt a nézetet vallja, mondván, hogy a románok nem is valók egyébre, mint gyermekcsinálásra. Nem ismervén fel a csendes apró falvakban századok óta zajtalanul őrlő fajküzdelmet, a közhit a románság megsokasodását hajlandó volt a legtermészetesebb oknak: a népszaporaságnak tulajdonítani. Ez a balga hit egész napjainkig tartotta magát, pedig a valóság épen az, hogy nemzetiségeink között ép a román faj egyike a legkevésbé szapora fajoknak. A magyarság természetes szaporodása például 1896. és 1900. között több mint kétszerese a románénak.

Másik ilyen balga tévhit, hogy a nemzet küzdelmeiből egyedül a magyar faj vette ki a részét. Ezért csappant meg a magyarság száma és ezért duzzadtak fel a nemzetiségek. Ez a feltevés azonban épen olyan abszurd, mint amennyire igazságtalan. Már Hunyady János seregeiben a román katonák száma igen tekintélyes, nem egy közülök vitéségeért kapott magyar nemességet. A XVII. század magyar szabadságharcainak Erdély, a partium és az északkeleti felvidék a bölcsője és kiinduló pontja. E szabadságharcok hullámai innen kelet felől hömpölyögnek a nyugat ellen s a harcosok is innen lesznek regrutálva. Ez országrészek lakossága azonban már e korban erősen nemzetiségű színezetű, s ez oknál fogva Bocskay hajdúi, Bethlen katonái és Rákóczi kurucjai közt igen sok a nemzetiségi. Bocskay hajdúi eredetileg nem is voltak magyarok. Hunfalvy ruténeknek tartja őket. De egy jó részük bizonyosan román eredetű. Hajdudorogon még Mária Terézia idejében is *egy* tisztviselőt a román lakosság jelöl be a községtanácsba.

Egy másik feltevés a magyar elem eloláhosodását jó részben a román határőrvidéki ezredek felállításának tulajdonítja. Pedig a két román ezred Erdélynek épen déli és északkeleti részén lett felállítva, vagyis azon a részen, hol azelőtt sem igen volt magyar elem s ahol e román ezredek a magyarsággal később sem voltak erősebb kontaktusban.

Valamiképp azonban meg kellett magyarázni, miért szaporodtak fel úgy a románok Erdélyben s miért tűnt el itt a magyarság a ma-

gyar vármegyék területéről. A magyar írók e célból a történelemgyártáshoz folyamodnak. Önkényesen állítják fel a tételt, hogy a román elemet szakadatlan bevándorlás dagasztotta hatalmassá, viszont pedig a magyar nép itt azért fogyott meg annyira, mert a török hódoltság megszűntével egyszerűen kivonult Erdélyből. Egyik feltevés sem fedi a valóságot. Arról tudunk, hogy a XIII—XV. században a románok kenézeik vezetése alatt tömegesen települnek be Erdély déli részeibe. Ez a kenéz település azonban, Hunyadmegyétől eltekintve, nem terjed ki rendszeresen a magyar vármegyék területére, melyet századok óta a földművelő magyar és szász elem tart megszállva. A rendszeres telepítés itt nem volt sem szükséges, sem lehetséges. Arról is tudunk, hogy az erdélyi magyarság a XV. században, tehát még e települések után is majorizálja a többi összes nemzetiségeket. Elégedetlen elemek olykor-olykor később is helyet cserélnek, innen is, onnan is szállingóznak át kisebb-nagyobb csapatok, üldözött székelyek többízben és rajban menekülnek át Moldvába, de ez a kölcsönös faji fluktuáció és különösen a román bevándorlás soha sem öltött túlságos dimenziót. Ilyenről nem is tud a történelem. Nagy tömegek beözönlése pedig nem történhetett meg az észrevétlenség leple alatt. A szerbekről például tudjuk, hogy nyolcízben költöztek be tömegesen a délvidékre. Maguk a románok is úgy a XVII., mint a XVIII. század során több esetben és mindannyiszor nagy tömegben költöznek be hozzánk a Havasalföldről, de nem

Erdélybe, hanem a délvidékre. Az egyes beköltöző csoportok számerejéről, települési helyéről és idejéről is vannak meglehetősen pontos adataink. De nagy erdélyi román bevándorlásról mit sem tudunk. Pedig hogyha tényleg olyan százezrekre menő román tömegek Özönlöttek volna be Erdélybe, mint ahogy azt a magyar történetírók szupponálják és ha tényleg oly óriási méretű lett volna e bevándorlás, hogy a középkori Erdélynek etnikai státuszát képes volt két évszázad alatt gyökeresen elforgatni, úgy lehetetlen, hogy erről a hatalmas népcseréről történelmi feljegyzés fenn ne maradt volna. Ellenkezőleg, úgy áll a dolog, hogy történelmi adataink inkább az erdélyi román kivándorlás mellett tesznek tanúságot. A XVII. század során ugyanis már annyira elfajul az erdélyi jobbágyrendszer, hogy azt már a türelmes és igénytelen román faj sem képes elviselni. Sűrű időközökben és rajokban szállingózik ki tehát Moldvába és Havasalföldre. íme egy pár adat:

Az 1609-i országgyűlés végzéséből: „Mert, hogy jobbágyaink s különösen az oláhok, akár milyen kicsiny bosszúság éri őket, menten mennek Moldvába stb.”

Az 1612-i országgyűlés végzéseiből: „Utakra a tisztviselők szorgalmasan vigyázzanak, ha marhástól, feleségestől innen Erdélyből a szegénység által akarna menni.”

Az 1615-i országgyűlés végzéseiből: „Értlük, hogy a moldvai vajda szabadságra, való kiáltatása miatt a radnaiak a maguk hasznára

nézzvén, fizetésért itt a mi oláh jobbágyainkat által viszik.”

Abból, hogy az országgyűlés ily sűrű időközben foglalkozik a román kivándorlás kérdésével, plauzibilis, hogy ez a népmozgalom korántsem lehetett holmi sporadikus migráció, hanem inkább országos jellegű és szakadatlanul tartó folytonos kivándorlás. Mi sem igazolja ezt jobban, minthogy ez még a bécsi udvarnak is feltűnik. I. Lipót 1699-ben leír az erdélyi kormányzékhez, hogy mi az oka annak, hogy a románok oly tömegesen költöznek be Magyarországra, sőt Magyarország azon részeibe is, ahol még a török az ur. Az 1714-i országgyűlés újból foglalkozik a folytonos román kivándorlással. Mária Terézia alatt a határőrvidék erőszakos szervezése miatt újabb román tömegek költöznek át a két oláh fejedelemségbe. A vallásunió erőszakolása ugyanezt eredményezi. Még II. József komiszáriusai is azt jelentik Bécsbe, hogy a románok tömegesen vándorolnak ki Erdélyből. Sőt még 1823-ban is azt írja Cserey Miklós, hogy „innen a nép csoportosan takarodik ki Moldvába, mindent elkövetünk, hogy tartóztassuk, de nem lehet őket visszatartani.”

Mindezek az adatok a románoknak a XVI. század óta szinte kontinuens emigrációjáról tesznek tanúságot. Ha volt is tehát ez idő alatt Erdélyben bizonyos mérvű beszivárgás, úgy ezt a beszivárgást a fentebb vázolt állandó kivándorlás bizonyára teljes mérvben paralizálta. Ha tehát egyrészt szem előtt tartjuk, hogy a román nép Erdélyben a XVI. Században

még csupán egynegyedét teszi az összlakosságnak, de már 150 év múlva ugyanott abszolút többségre vergődik, ha másrésről konstátjuk, hogy e feltűnő felgyarapodást nem a természetes szaporodás és nem is valamely bevándorlási többlet eredményezte, úgy kézenfekvő a feltevés, hogy a román fajnak ilyen hihetetlen megszaprodása csakis úgy volt lehetséges, hogy a vele együtt élő többi fajok egy jó részét asszimilálta. Aminthogy ez tényleg így is történt.

Még rosszabbul állunk az állítólagos erdélyi magyar kivándorlással. Arról tudunk, hogy a török hódoltság megszűntével a Felvidékre felszorított magyarság tömegesen özönlik vissza a Nagyalföldre. A legtöbb alföldi magyar, vagy tót falu népe ma is tudja, hogy ősei a Felvidék mely részéből költöztek az új hazába. Arról is tudunk, — hiszen ezt számos hiteles vármegyei adat is bizonyítja — hogy az erdélyi románok a határhegyekről tömegesen ereszkedtek le a hódoltság megszűntével a bihari, aradi és bánáti síkságra. Nincs azonban semmi adat arra nézve, hogy az erdélyi magyarok is otthagyták volna ősi falvaikat. Mutasson rá Ajtay egyetlen magyar falura, amelynek lakói Erdélyből származtak volna oda és ez esetben talán hinni lehet feltevésének. Ilyen falu azonban tudtommal egyetlen egy sincs az egész Nagyalföldön. A Szamos, Kraszna, Berettyó, Kőrös és Maros folyók völgyei a magyar fajnak régi betörési vonalai és egyúttal az Erdélyből kivezető utak. Ha ez a kivonulás tényleg megtörtént volna, úgy elsősorban e

völgyek magyarsága hagyta volna el aprófalucskáit. És történetesen, a Maros völgyét kivéve, hol a magyarság más okból pusztult el, épp e völgyek azok a helyek, hol az erdélyi magyarság úgy amennyire máig is megmaradt, míg a belső képletek valamennyien meghervadtak. Semmi kétség: a magyarság bennrekedt Erdélyben és azért fogyott meg oly nagy mértékben, mert eloláhosodott. Egy fairsorvasztó gazdasági rendszer könyörtelenül belefojtotta egy alacsonyabb kulturájú nép tengerébe.

IV.

A XVIII. század beköszöntével elülnek a nagy török harcok, szabadságmozgalmak és oligarchikus villongások. Végre béke köszönt az országra. Azt lehetne hinni, hogy a most következő békés századok során a termelés biztonsága, a gazdasági gyarapodás lehetősége végre jobb megélhetést biztosít a jobbágynépnek. S talán a még megmaradt erdélyi magyarság is visszalendül arra a régi életnívóra, melyről az elmúlt századok viharaiiban lesodródott. Ellenkezőleg történt. A hirtelen nagyra dagadt állami adók, s a Habsburg-uralommal beköszöntő vallásüldözés még jobban meggyengítik az erdélyi protestáns magyar jobbágyságot. A század közepén inaugurált osztrák vámpolitika pedig most már a városok magyar polgárságát is tönkreteszi. Innen az az abnormis jelenség, hogy a magyar faj a perifériákon aránylag sokkal nagyobb tért veszített a békés XVIII. században, mint az azt megelőző mozgalmasabb századok során.

Az állandó katonáskodás behozatala, Mária Terézia költséges és hosszantartó háborúi évről-évre növelik az államháztartás költségeit, melyeket a kincstár új adókból igyekszik előteremteni. A beköszöntő porció, a különböző válfajú fogyasztási adók azonban mind-mind csak a jobbágynépet sújtják, mert a nemesség az aranybulla óta adót nem fizet. Az a különös

diszparitás, hogy Erdélyben a nép helyzete mindig súlyosabb volt, mint az anyaországban, változatlanul fennmaradt továbbra is és megszakítás nélkül tart 1848-ig. Az állami adók felhajtása itt sokkal kegyetlenebb, mint az anyaországban, a jobbágyteher is mindig súlyosabb, mint Magyarországon. A robot pedig az anyaországnak épen kétszerese. Az 1714-i országgyűlés úgy végez ugyan, hogy az örökös jobbágy ezentúl négy, a zsellér pedig három napot dolgozik hetenként, a valóságban azonban a nép továbbra is egy hétből hat napot robotolt. Még e század végén is Zaránd-megyében, hol a jogszokás az erdélyivel azonos, a következő terhek nyomják a jobbágyot:

„Minden telek után 14 forint adó. Nyáron hat, télen négy munkanap. Ünnepekkor ajándék. Nők után munkaváltság és bizonyos mennyiségű kendervászont kötelesek szőni és a nemesi udvarban segédkezni. A terhek nem voltak meghatározva. Ha a jobbágnak két disznója volt, egyet elvett a nemes, ugyanúgy a kecske és juh után. A boronák elé emberbarmot fogtak. Egyes urak a jobbágyra szózták romlott borukat. Ha a paraszt felfordult, családját kiverték. A telket mindig aprózták, hogy több legyen a rabszolga, de azért mindegyik rész után az egész telek után járó terheket viselte.”

Joggal mondhatta hát Cserey Mihály, hogy „a nemes úgy bánik a jobbággal, mint a barommal.” Egy német szakíró kiszámította, hogy a német jobbágy a legnehezebb középkorban jövedelmeinek 62 százalékát fizeti el adóban.

Mennyivel súlyosabb volt nálunk századokkal később is a jobbágyság sorsa, elgondolhatjuk, ha Berzeviczy Gergely becslése szerint 1800. körül a felvidéki jobbágnak 1000 rénes forint értékű telke után 221 forint 28 krajcár volt az évenkénti jobbágyterhe, Wesselényi Miklós számítása szerint pedig még 1831-ben is a parciumbeli jobbágy a búzaföld holdjára 5 forint 22 krajcárt, a tengeriföld holdjára pedig 7 forint 32 krajcárt volt kénytelen évente ráfizetni. Alig is hihető, hogy volna olyan vaserejű nép a világon, mely az ilyen rettentő gazdasági nyomás alatt életnívóját nem lett volna kénytelen lefokozni. Ez pedig Erdélyben — mint fentebb kifejtettük — az eloláhosodást jelentette. Természetes tehát, hogy ily körülmények között a magyarságra nézve annyira végzetes behasonló processzus e század során csak erősödött s szinte geometrikus arányban dagadt évtizedről-évtizedre, már csak azért is, mert a román elem egyre sokasodik, a magyar elem pedig egyre gyengül és így a román nép etnikus nyomása nemcsak a román szaporodás, hanem egyúttal a magyar elgyengülés arányában is egyaránt fokozódó súllyal nehezedik a magyarságra. E század elején már a románság a magyar elemnek több mint kétszerese.

Az elnyomás, mely alatt e nagy román tömeg görnyed, korán váltja ki benne a nacionalis gondolatot. Már a legelső intelligens réteg, mely e század első felében e tömeg felszínén mutatkozik, a román nacionalizmus szóvivője. Az első vezérnek, Klein Innocentiusnak és utána Klein Sámuelnek, Major Péternek és Sinkay

Györgynek vallási- és kultúrtevékenységében már ott látjuk megtestesülve az erős román faji öntudatot. Sinkay György egymaga 12 év alatt 300 román népiskolát állít fel Erdélyben. Ezzel szemben a magyar népnek tulajdonképpen nincs is vezető osztálya, hiszen intelligenciája: a magyar nemesség az elnyomó halálos gyűlöletével áll vele szemben. „A magyar nemes, — írja Grünwald Béla — nagyobb szolidaritásban érzi magát a szerb, oláh, horvát, *tót* nemessel mint a magyar paraszttal. A magyar földesurak nem szeretik a magyar jobbágyot, mert önérzetesebbek, nehezebben tűrik az önkényt, és ragaszkodnak jogaikhoz és ezért Magyarországon és Erdélyben sok helyen a magyar jobbágyot kizaklatják, elűzik és az alázasabb és türelmesebb szlávot, vagy oláhot telepítik helyébe.”

De átvezetés hiánya mellett az ellenreformáció és a román vallásúnió is sietteti a magyar elem eloláhosodását. Az ellenreformáció a szász nép mellett a protestáns magyarságot sújtja legkeményebben, pedig e nép jórészenek a gazdasági nyomás züllesztő hatása alatt már sem a háza, sem a ruházata, sem a táplálkozása, sok helyütt már sem a nyelve, sem az érzelemvilága nem volt magyar, egyedül vallása volt még az, mely még fajához fűzte, mely a benne már csak pislákoló faji öntudatot úgy ahogy ébren tartotta. A történetünkben jól ismert vallásüldözések, mint mindenütt az országban, úgy itt is a protestáns magyarok anyagi tönkretételére és disszipálására vezetnek, De a zsákmányból a görögkatolikus ro-

mán egyháznak is jókora rész jut osztályrés-zül. Az Unió első püspökei és papjai a bécsi udvar nyújtotta katonai asszisztenciájával jár-ják be a falvakat, ahol nemcsak a görögkeleti román, de sokhelyütt a protestáns magyar tem-plomokat is lefoglalják maguknak. Ez annál könnyebben ment, mert számos faluban a gö-rögkeleti és protestáns hívők egy templomba jártak, mert szegénységükben nem tellett ket-tőre. A templom hajójában alacsony deszka-palánk választotta el a két felekezetet egy-mástól. Mi sem volt tehát könnyebb, mint ezt a deszkapalánkot kidobni és a templomot egy-szerűen görögkatolikusnak nyilvánítani. Vi-szont azok a román falvak is, melyeknek la-kossága a Rákócziak alatt lett protestánssá, s amelyek ezidőben már félig-meddig elmagya-rosodtak, szintén elvesznek a magyarságra nézve. Egyszerűen brachiummal kényszerítik őket a görögkatolikus hitre való áttérésre. Ugyancsak a román Unió szegi szárnyát az ezen időkig a magyar nemesi osztály felé gra-vitáló román faji kapillaritásnak. Az általános elszegényesedés a nemesi kiváltságok értékét is lecsökkenti, az osztályérdek se bir tehát már azzal a homogenizáló erővel, mint hajdaná-ban. Az Anjou-korból származó királyi rende-let pedig, hogy a kenéz csak úgy lehet nemes-sé, ha katolizál (vagy később református hitre tér), illuzóriussá lesz a román vallásnak az Unió által történt recepciójával. A vallás tehát ettől fogva nem akadály arra, hogy az új ro-mán nemes nemzetiségében és vallásában to-vábbra is román maradjon. A XVIII. Század

során Klein Innocentius 700-ra becsüli e nemes románok számát. Ezekből sarjadzik ki aztán az első papi és polgári intelligencia. Ez az osztály, mint afféle átmeneti réteg, jó ideig tart még valamelyes kontaktust a magyarsággal, a múlt század negyvenes éveiben még a balázsfalvi aulában inkább magyar a társalgás nyelve, de rövidre rá ez az intelligencia egyenesen átcsap a román nationális szélsőségbe. Ezzel azután az egykor annyira erős magyar faji propagáció utolsó terrénumát is elveszíti Erdélyben.

A magyar jobbágynép akkori gazdasági és lelki diszpozíciója is lényegesen megkönnyíti a román vallás térfoglalását. A földesúr ugyanis még a reformáció idejében magának foglalja le az elűzött katolikus pap vagyonát. A protestánsok tehát ettől fogva az eklézsiát a magukéból kénytelenek eltartani. Ez pedig még abban a korban is meglehetősen terhet jelentett. Amily mértékben szegényedik tehát a nép, azon mértékben válik ránézve mind nehezebbé az egyház fentartása. A hívő tekintete tehát akaratlanul is az olcsóbb és primitívebb oláh vallás felé irányul, mely csak úgy, mint ma a nazarénus hit, lassankint a szegénység vallásának szerepét ölti. Minden gazdasági hanyatlásnak kulturális züllés jár a nyomában. Amily mértékben süllyed a magyar jobbágypárt a román életrívóra, azon mértékben merül el tehát abba az őskori kulturátlanságba, mely a román népnek ma is jellegzetessége. A protestáns vallás felvilágosult racionalizmusa és a szellemileg dépravait hívősereg primitív gon-

dolatvilága között tehát mind nagyobb és nagyobb a távongó úr: vallás és hívő mind messzebbre távolodnak el egymástól. A nyomor és tudatlanság a babonát szomjúhozza, amivel a román vallás bőven van telítve. Mint éjszakában a messzi imbolygó lidércfény, úgy vonzza hát a román hit a vallási és faji öntudatában egyaránt megingott magyar jobbagyot. A vallási hódítás mindig nehezebb, mint a faji asszimiláció. Sőt az előbbi a legtöbb esetben egyenesen lehetetlen. Valamely faj behasonulhat egy másik fajba, de régi vallásához legtöbbször ez esetben is ragaszkodik. A mai görögkatolikus és görögkeleti vallású magyarok nyújtják erre a legjobb bizonyosságot. De Erdélyben mégis megtörténik az a csoda, hogy a román vallás és román faj szinte egyidőben és karöltve végzi hódításait. És így érthetjük meg azt a mindenesetre feltűnő jelenséget, hogy a román vallás, úgy a görögkatolikus, mint a görögkeleti, az unió és ellenreformáció erőszakától eltekintve, természetes utón is hódított a magyarság között. Ez azonban semmi esetre sem következik be és sem az ellenreformáció, sem az unió, sem pedig a szellemi vezetés hiánya nem vezetett volna a magyar elem eloláhosodására, ha az általános gazdasági pusztulás a talajt erre elő nem készíti. A szászok példája, a hódmezővásárhelyi protestáns magyarok és a nyíregyházai lutheránus tótok szenvedéseinek megható története a legjobb bizonyosság arra, hogy egy gazdaságilag erős népet semmiféle erőszak sem képes vallási meggyőződéséből kiforgatni.

Volt azonban egy másik gazdasági tényező, mely e században a feudális gazdasági rend mellett teljesen önállóan szintén közrehatott az irányban, hogy a perifériák műveltebb magyar és német népe az alacsonyabb kultúrnívóju miljöbe behasonuljon. Ez a Habsburgok gazdasági politikája. Mária Terézia 1746-ban állítja fel a bécsi Kommerzienratot. Ezzel inaugurálja azt az ismert osztrák vámpolitikát, melynek kimondott célja, hogy az osztrák tartományok iparos állammá fejlődjenek, ellenben Magyarország kizárólag az őstermelésre szoríttassék. A másik, de ki nem mondott cél volt, hogy miután a magyar nemesség adófizetésről hallani sem akar, viszont a jobbgáységnek minimális volt az adózóképesége, a vámok és közbenső vámok e közvetett útján lehessen az országot megadóztatni. E vámpolitika hatásai közismertek. A felállított magas védő, kiviteli és közbenső vámok Magyarországot teljesen kiszolgáltatják az osztrák gyár-iparnak, viszont az ország nyerstermelését is minimális áron biztosítják Ausztria részére. A magyar háziipar, mely a XVI. és XVII. században még elég virágzó volt Erdélyben és a Felvidéken, hamarosan elpusztul. De a magyar mezőgazdaságot is ugyanez a végzet éri. Az a jelentékeny export, melyet az ország általában, borban és gabonában Olasz-, Német- és Lengyelországgal előzőleg űzött, megbénul, szinte villanyütésre; nyersterményeinket csak Ausztriában helyezhetjük el, abból is csak annyit, amennyit Ausztria felvenni képes. S azt is olyan olcsón, hogy a gabonának alig van ára.

A magyar mezőgazdaság ennek folytán az állattenyésztés primaer stádiumába hanyatlík vissza.

Ausztriára nézve ez a rendszer az olcsó megélhetést, az ipari fellendülést és a gyors meggazdagodást, Magyarországra nézve pedig az ősgazdálkodásba való visszahanyatlást és a szisztematikus elszegényedést jelentette. Gyarmatállam lettünk. Az ország iparos- és kereskedő-városai, melyek éppen a perifériákon voltak legsűrűbben elhintve, szinte egy csapásra mennek tönkre. Erdélyben a vármegyék területén a városok magyar kézen vannak. Kereskedelmük, háziiparuk még a XVII. század viharaiban is jelentékeny. Kolozsvár még Zsigmondtól nyer szabadalmat, hogy Ausztriával, Német- és Olaszországgal szabadon kereskedhessek. A kincses város iparos-polgársága már e korban népes és gazdag. Ha kisebb mérvben is, de ugyanez áll a többi magyar városokra is. Az osztrák vámrendszer azonban szinte máról holnapra teszi koldussá e városok magyar polgárságát, melynek egyrésze széjjelszéled, másrésze pedig szegényen tengődik tovább. Az a szerencse, hogy e korban még a román elem őállapotából nem jut el arra a fejlődési fokra, hogy feleslegét a városokba ontsa. Mert ha ez akkor bekövetkezik, a magas kultúrájú polgárságot az életnívó vas-törvénye éppúgy leszorította volna az alacsonyabb színvonalú környezetbe, mint ahogy ez a Felvidéken a német városi polgársággal történt, így is azzal a szomorú eredménnyel járt ez a processzus, hogy az erdélyi magyar

polgárság, ha nem is oláhosodott el, de számban és vagyoni erőben majd olyan mértékben megfogyatkozott, mint a környező vidék magyar jobbágysága. A vidékre gyakorolt kulturális hatás pedig, mely eddig úgy amennyire lelket tartott a környező vidék magyarságában, emporiális erejét természetesen szintén elvesztette. De a jótékony gazdasági hatás is elmaradt. A vidék magyar agrárlakossága ettől fogva hiába gravitált a városokba. Azoknak tönkrement iparüzteája nem tudta őket többé befogadni. Kolozsvár még a múlt század hatvanas éveiben is egy magyar-oláh faluváros benyomását kelti az idegenben.

A vámrendszer hatása, azonban a szász városokat sem hagyja érintetlenül. Erdély egész déli részének iparát és kereskedelmét a szász városok tartják kezükben, sőt forgalmuk a két oláh fejedelemség területét is felöleli. A vámrendszer itt is a városi polgárság anyagi romlását eredményezi. A szász nép ettől fogva majdnem kizárólag a földművelésre szorul s nyolc-tizedrészében máig is földművelő. Mérhetetlen szorgalmával és takarékoságával sem tudja azonban a gazdasági csapást paralizálni, s életnívóját, mely Erdélyben a legmagasabb, az egész vonalon fentartani. A szász nép egy részét a XIII—XV. században a magyarság asszimilálja. A XVI. és XVII. század során pedig az egyre szaporodó románsággal viv küzdelmes, de a magyarénál sikeresebb faji harcot. Mostantól fogva azonban gazdaságilag lehanyaglott rétegei tömegesen tűnnek el a nagy román rezervoírban. A megmaradt rész-

ben pedig a vagyonhoz és életnívóhoz való szívós ragaszkodás, mely itt tulajdonképpen a faihoz való ragaszkodással volt azonos, kiváltja az egykét, mely ma is legfőbb akadály a fái gyarapodásának. A szász nép, mely a XVII. század végén 100.000 lelket számlál s amelynek ma a nyugateurópai népek szaporodási kulcsa szerint legalább is a félmillió lélekszámot kellene megközelítenie, ma alig több 200.000-nél. Több mint 220 év alatt a szászok éppen hogy megtudták magukat kétszerezni.

A vámrendszer faj-depraváló hatása azonban a Felvidéken érvényesült a legerősebben. És itt egyúttal kitérhetünk rövidesen a tót kérdésre. A XV. század elején — mint fentebb említettük — a Felvidéken a magyar faji határvonal jóval északibb magasságban feküdt, mint napjainkban. Az ezt követő két évszázadban a magyar elem itt csak erősödött, mert hiszen a török invázió állandóan idesorította az Alföld menekülő magyarságát. A XVI. és XVII. században a német többség mellett erős magyar intelligencia és iparososztály fejlődik ki a felvidéki városokban. Sokhelyütt a fokozatos elmagyarosodással találkozunk, ami annál inkább volt természetes, mert hiszen e korban a magyar nyelvterület e városokhoz sokkal közelebb esett, mint napjainkban. Közismert a felvidéki városok fejlett háziipara és kereskedelme, mely nemcsak az egész országra, de Lengyelországra és Oroszország közeli részére is kiterjed. A vámrendszer azonban e virágzó emporiumokat szintén elsorvasztja. A gazdasági erejében megtört polgárelem most már

nem képes a vidékről beszivárgott tót elemet asszimilálni, mint annakelőtte, ellenkezőleg, magas kulturnívójáról maga kénytelen lehalnyatlani a primitív tót agrikultúr életnívóra. Virágzó, népes és gazdag német kereskedővárosokból így lesznek szegény tót falucskák és e falucskákban a régi német polgárságot ma már épp úgy nem találjuk meg, mint ahogy a magyart is hiába keressük. Ez a magyarázata annak, hogy a legutolsó 120 év alatt 138 városunkból csak 51 fejlődött úgy amennyire normálisan, ellenben 15 felvidéki városnak ma kevesebb a lakossága, mint 120 év előtt, 33 felvidéki és erdélyi város lakossága pedig ezalatt a hosszú idő alatt alig szaporodott. Történt pedig ez éppen abban a korszakban, amikor a városi lakosságnak szinte bámulatos felduzzadása Európa majd minden országára kiterjedő általános gazdasági és népmozgalmi jelenség. Mindenesetre érdekes, hogy a felvidéki városokban még ma is mindenütt fogy a német elem, de a kivándorlás folytán fogy ma már a tót is.

„Az ország felső részén az ipar virágzásának minden feltétele megvolt. Műveltebb városi lakosság, sűrűbb földművelő és bányász-népesség, iparral és kereskedelemmel századok óta foglalkozó néposztály, melyben már meghonosult bizonyos ügyesség és hajlam e foglalkozásokra, a kedvező természeti viszonyok, olcsó hajtóerő és munkabér arra látszottak rendelni e vidéket, hogy virágzó gyáripár színhelye legyen. Ha a magyar király gazdasági politikája odairányult volna, hogy Magyaror-

szágon azt éppen úgy fejlessze, mint Ausztriában és ugyanazon eszközöket alkalmazza, mint ott, Magyarország felvidékének éppen olyan fejlett gyáripára volna, mint Csehországnak s kétségtelen, hogy lendületet vett volna az az ország többi részeiben is.”

Grünwald Béla e megítéléséhez azt fűzhetjük még hozzá, hogy ez esetben a Felvidéken az ipar mellett az agrikultúra is felvirágozott volna,- s ha feltételezése bekövetkezik, úgy napjainkban gazdag és erős magyar és tót földműves népet találnánk a Felvidéken. Ehelyett azonban a magyar elem eltűnt az ország felső részeiből, a tót nép pedig kénytelen onnan kivándorolni.

A felvidéki városok anyagi romlása ugyanis szükségképpen visszahatott a felvidéki agrikulturára és különösen a nagyobb igényű földműves magyar lakosságra. Az Alföld ugyanis még ezidőben jórészt feltöretlen. Csak a telepítések sorrendje szerint csillan fel itt is, ott is az ekevas. Földművelés csak a Felvidéken van, hol a sűrűn sorakozó gazdag városok a termelésnek biztos felvevő piacul szolgálnak. A városi polgárság anyagi romlása és depopulációja azonban a földműves népet is magával rántja, megfosztván azt terményei értékesítésének lehetőségétől. De az anyagi romlás a magyar földművest sújtja legérzékenyebben, mert igénye és életnívója a tóténál jóval magasabb. Ez a diszparitás eddig se lehetett igen előnyös a magyarságra nézve, de mert a feudális uralom itt korántsem volt annyira embertelen, mint az erdélyi részekén és különben is

a felvidéki magyarság a török által ideűzött menekültekkel állandóan csak gyarapodott, a magyar faji legalább eddig a tóttal szemben állta és elbírt a faji harcot. Most azonban a földművelés hirtelen beállott válsága egyszerre óriási lökést ad egy az erdélyihez hasonló fajdevalváló folyamatnak. Precíze kimutatható, hogy az eltótosodás pontosan a vámrendszer inaugurálása után, tehát a XVIII. század második és a XIX. század első felében volt a legerősebb a Felvidéken. A nyelvhatáron fekvő vármezők, mint Pozsony, Nyitra, Nógrád, Bars, Zemplén stb. magyarságának egy része ezidőben lett magyarból tóttá. Grünwald Béla még a múlt század hetvenes éveiben is a saját szemével közvetlenül látja és figyeli meg a magyarságnak eltótosodó folyamatát.

Balogh és Ajtay azon a nézetten van, hogy a felvidéki magyarság leköltözött az Alföldre s a *tót* nép ereszkedett le helyére. Egyszerű helycseréről van tehát szó. A tétel azonban így nem fedi teljesen a valóságot. Kétségtelen, hogy a török hódoltság megszűntével a felvidéki nép hatalmas tömegekben ereszkedik le a szabaddá lett Nagyalföldre. Maga a fentvázolt gazdasági válság és az ellenreformáció üldözése is nagy tömeg felvidéki magyarnak nyomja kezébe a vándorbotot. Azt azonban még elképzelni is bajos, hogy egész vidékek, nyelvterületek lakossága az utolsó emberig ott hagyja faluját, házát, templomát és egyházközségét. A magyar falvak lakossága a migráció folytán bizonyára igen erősen megfogyatkozott, az is bizonyos, hogy az elköltözőitek helyére

tótok ereszkedtek le a még magasabb Felvidékről, de emellett az is kétségtelen, hogy e falvak visszamaradt magyar lakossága idővel eltótosodott. Hiteles történeti adatok, egyházi anyakönyvek, sokhelyütt a máig is fenmaradt családi név, magyar viselet, magyar építkezés és magyar szokások tesznek e tény mellett kétségtelen bizonytságot. Olyan falu is akad, melynek népében máig is él az emlékezete annak, hogy ősei valaha magyarok voltak. Ezt a behasonuló processzust azután az ellenreformáció üldözése, csakúgy, mint Erdélyben, itt is sietteteti. A különbség csak az, hogy ott a gazdasági elnyomás volt súlyosabb és a térítés erőszaka enyhébb. Itt viszont a materiális züllés volt kisebb fokú, de a térítés erőszaka annál kegyetlenebb. A Felvidéken ugyanis a protestáns magyarok üldözése merőben áltajános, mert itt a birtokos főurak és nemesek, valamennyien visszakatolizáltak. Ispánjaik egyszerűen elűzik a protestáns papot és tanítót, de a renitens jobbágyot rs kizavarják házából és ősi birtokából, vagy oly embertelen vexációkkal és terhekkkel sanyargatják, hogy emiatt a megmaradt nép koldusbotra jut. Kőrösy közöl e korból egy érdekes adatot: a tergenyei református prédikátor feljegyzését. Az alább közölt szakadozott sorokból valóban meghatóan csendül itt ki a hite miatt üldözött magyar nép szenvedése:

„Tekintetes Már János úr inspektorsága idején február és március hónapokban a régi református magyarok házaik helyeiket, nevezetesen Molnár János Sámuel és Nagy János

földjeiket máshonnan jött idegen tótok szántották meg, ezeket pedig házukból kihajtották s már ezekkel, valamint az előbb kihajtottakkal igen megfogyott a tergenyei eklea”...

„Ez idő óta mind az egyház, mind hivatalnokai nyomorral küzdenek. A népesség felére olvad, a népességek a nagy nyomás alatt elszegényedtek, egyházi épületeit nem tudja rendben tartani, segély után kiált örökösen.”

Mindez pedig történt az Úrnak 1815. esztendejében.

„A katolikus főpapság és főnemesség által kíméletlenül folytatott üldözés — írja Grünwald Béla — megfogyasztotta a magyarság számát és kipusztította olyan vidékekről, hol fennmaradása nemzeti érdek volt. Még a XVIII. században is folyik a munka s eredménye az volt, hogy ott, ahol hajdan virágzó magyar élet volt, most a magyarság helyére telepített tótok és oláhok között csak emlékét találjuk. A katolikus főurak és főpapok, mint földesurak, iskoláitól fosztották meg s jelentékenyen gyengítették a protestáns elemet. Az ily vidékről egyenként és tömegesen vándorolnak el, vagy egész falvak lakosságát űzik el a földesurak, s a magyar protestáns lakosság helyére tótokat és ruténeket telepítenek. Így pusztult ki a magyarság Sáros-, Zemplén-, Abauj-, Bereg-, Ung-, Ugocsa-, Pozsony-, Nyitra- és Gömör egyrészből s a szláv elem szaporodik a protestáns németiségnek hasonló okból történt pusztulása által is. Akik nem pusztultak el, azok elvesztek, mert a magyar istentisztelet

és oktatás megszűnván, idegen elembe olvadtak.”

Valóban, ez az annyira embertelen üldözés sokban hozzájárult ahhoz, hogy a gazdasági válsággal küzdő magyar jobbágnép könnyű prédája lett a leözönlő tót áradatnak, de ami igazság Erdélyben, igazság az a Felvidéken is. Ha az osztrák gazdasági politika az egykor oly virágzó német-magyar városokat és a felvidéki agrikultúrát tönkre nem teszi és a magyarságot ezen a módon el nem szegényíti, úgy a legkegyetlenebb vallásüldözés sem tudta volna ezt a magyar népet nemzetiségéből kiforgatni. Ellenkezőleg, ebben az esetben az következett volna be, s az lett volna természetes, hogy a magyar falvakba felülről leszivárgó koldusszegény jövevény tót elemet a gazdag, a kulturált, az iskolai, egyházi és községi szervezetet kezében tartó régi magyar elem asszimilálja s a magyar nyelvhatár ilyen módon még a réginél is északabbra feltolódik, ahelyett, hogy — amint a valóságban bekövetkezett — északnyugaton egész a Csallóközиг és a Dunáig süllyedt alá. Az imminens mérvű elszegényedés azonban itt még a nemesi életnívót se hagyta érintetlenül. A felvidéki nemesség jórésze szintén eltótosodik. Berzeviczy Gergely, a XVIII. század élesszemű közgazdásza, nem tud magyarul. Műveit latin és német nyelven írja. Görgey Arthur is serdült ifjúkorában tanulja meg őseinek anyanyelvét. Erdélyben és a Felvidéken tehát, bár a két országrésztörténeti fejlődése merőben különböző, egyformán bekövetkezik a magasabbrendű fajoknak az ala-

csonyabb miljöbe való behasonulása. Világos bizonyosága ez annak, hogy ezt a processzust mindkét országrészben merőben gazdasági tényezők idézték elő. A különbség csak az, hogy a Felvidéken az osztrák gazdasági politika, Erdélyben pedig a feudális gazdasági rendszer váltotta ki ezt az elszomorító etnikai devalvációt. De a Felvidéken a beolvadás korántsem volt oly nagymérvű, mint Erdélyben, mert a lakosság jórészenek itt módjában volt a gazdasági nyomás elől egyszerűen kitérni és pedig akként, hogy csapatostul költözött le a gyarmatosításra váró Nagyalföldre.

Térjünk most vissza az erdélyi dolgokhoz. A gazdasági hanyatlás itt szakadatlanul tart egész 1848-ig, mert az erdélyi nemesség szinte hihetetlenül vak állhatatossággal áll ellen minden olyan törekvésnek, amely az erdélyi jobbágy sorsának megjavítására irányul. Pedig most már a magyar korona áll e törekvések mögött a maga tekintélyes hatalmával. Mária Terézia újból felveszi a jobbágyvédelemnek azt a fonalát, melyet a magyar királyok a XVI. század végén elejtettek. Az államháztartás érdeke is ösztönzi erre, mert — miután a nemesség adót nem fizet — országos érdek, hogy a jobbágy nép gazdasági helyzetének javításával ennek adózőképessége is fokoztassék. A királynő urbáriális rendelete sok üdvös reformot jelent az anyaországi jobbágyságra, bár a rendeletet végrehajtó nemesség azt mindenképpen kijátszani igyekszik. „A bizonyos punktumok” azonban, melyekkel az erdélyi állapotokat vélte szanálni, teljesen hatástalanok maradtak,

mert a nemesség azokat egyszerűen nem hajtotta végre, sőt a rendelet azon intézkedését, hogy a jobbágytelek nagysága a földesúr belátására bízott, arra használta fel, hogy jobbágyainak telkeit újból elaprózta. A királynő később elrendeli, hogy a jobbágytelek legalább akkora legyen, hogy a jobbágy és családja belőle megélhessen, de ez a rendelet se *lett* végrehajtva. II. József személyesen utazza be az országot s bár a nemesség eltakaríttatja útjából az országúton akasztófán kalimpáló jobbágyhullákat, éles szemével mégis jól átlátja és jól ítéli meg a tarthatatlan erdélyi állapotokat. Lesújtó véleménye volt az erdélyi nemességről. „Az egész világ jól tudja — írja Eszterliázy kancellárhoz — hogy tíz év óta az összes erdélyi jobbágyok, de különösen az oláhok folyton és kitartóan panaszkodnak... a boldogult császárnő rendeleteit állandóan megghiúsították és csak természetes következmény, hogy ott, ahol elnyomatás van és ahol a javításnak még a lehetősége is hiányzik, ott nyugalom nem uralkodhatik.”

Természetes tehát, hogy miután már most két országrészben két gazdasági tényező hat ez irányban közre, a magyar elem behasonuló folyamata szinte ijesztő mérveket ölt e század második felében. A magyarság számaránya 1720-tól 1787-ig 46 százalékról 29 százalékra süllyed alá, ezalatt pedig a románok száma Erdélyben 400.000-ról kb. egy millióra emelkedik. Ennyire becsüli őket e korban a Supplex libellus Valachorum és az egykorú magyar írók is megerősítik e számadatnak helyességét. Er-

délyben tehát a románok rövid hatvan esztendő alatt 600.000 lélekkel gyarapodtak, ezzel szemben a magyarok számbeli gyarapodása alig tett ki 150 ezret, a szászoké pedig 50 ezret. Kollár Ádám szinte joggal mondhatta tehát e korban, hogy a magyarság kipusztulóban van s féltő, hogy nyelve éppúgy kivesz, mint egykor a kunoké.

Még a XIX. század első fele sem hoz javulást az erdélyi jobbágyság helyzetében, pedig az egymást követő királyok szinte évről-évre sürgetik az urbárium törvényes rendezését. Wesselényi dörgedelmes szónoklatai is hiába hangzanak el a „bikkfafejű” erdélyi arisztokraták ellen. Maga Kossuth Lajos is kénytelen az országgyűlés előtt beismerni, hogy az erdélyi urakkal úrbért rendezni nem lehet, s Bécs már-már arra gondol, hogy hatalmi szóval rendezi az erdélyi jobbágykérdést. Szinte hihetetlen, de úgy történt, hogy Erdélyben egész 1848-ig nemhogy az úrbér, de még a jobbágyok szabad költözése sem volt intézményesen és kielégítő módon biztosítva. Csak az Unió hozza meg a megváltást az annyit szenvedett jobbágyságnak, az se azonban az erdélyi vezető osztály akaratából, hanem autonomikusan akként, hogy a magyarországi jobbágyfelszabadítás az Unió folytán Erdélyre is kiterjedt.

Pedig már régóta izzott a talaj az erdélyi nemesség talpa alatt. A régi önérzetes magyar jobbágy nép már régen megfogyott és teljesen megtört erejében. Ettől tehát alig kellett tartania. De a hallatlanul súlyos igát még az oly türelmes román jobbágy nép se tudta elviselni.

Már a XVIII. század derekán mutatkozik a tömeg elfojtott dühe, mely utóbb a Hóra-féle lázadásban tör ki elementáris erővel. Ez a lázadás gazdasági forradalom volt tisztán és kizárólag. Nem a magyar nép, hanem csak az elnyomó nemesség ellen irányult. És Hóra, aki négyízben gyalog ment Bécsbe pár forinttal a zsebében, aki hónapokon át koplalt a császárvárosban, csakhogy a távollevő császárt panaszkérvényével bevárhassa, épp oly kevéssé volt haramia, mint ahogy Dózsa György se volt az. A Hóra-lázadás vérbe fulladt, de a nemesség aggodalma többé nem tudott lecsillapodni. Még 1809-ben is, amikor táborba száll Napoleon ellen, attól fél, hogy jobbágnépe házanépét koncolja fel távollétében. Az 1831-i zempléni parasztlázadás és a galíciai jobbágyforradalom újból lázba hozza Erdély egész nemességét. Attól tartanak, hogy a mozgalom hozzájuk is átharapózik. Mennyire intenzív lehetett ez a félelem, eléggé mutatja az, hogy ez még a mostani generációban is benne vibrál. Már a negyvenes évek elején egész Erdély olyan kísérteties és vulkanikus talaj, melyen óvatos aggodalommal lépdél a feudális osztály, nehogy egy erősebb lépésre tűz és láng törjön elő a mélységekből. Wesselényi tisztán látja a helyzetet. Látja, hogy az erdélyi nemesség, miután a magyar jobbágnép pusztulásával hatalmának természetes alapjait vesztette el, uralmát többé nem tudja fentartani s már az 1832—36-i országgyűlésen sürgeti a két ország unióját, nehogy a magyarság Erdélyt, nemessége bűne miatt mindörökre elveszítse. De

jól látja ezt az élesszemű Barnutiú is, amikor 1848-ban a Campui Libertatéin nyíltan kimondja, hogy „az erdélyi magyarok elvesztvén a pannóniai magyarokkal összeköttetésüket, lassanként el fognak pusztulni, ha pedig egyesülnek, feltétlenül úrrá lesznek felettünk.”

Negyvennyolcban a feudális osztály már tisztán látja a baljóslatú felhőket, melyek pusztító fürgeteget cipelnek fel az elboruló horizontra. Négyszáz év előtt is így volt. Akkor a nemesség a kápolnai uniót kovácsolja össze, hogy a magyar jobbágyságot uralma alatt megtarthassa. Négyszáz év pergett le azóta s ez idő alatt az egykori jó magyar jobbágnép elsorvadt és kidőlt az iga alatt. Helyébe egy másik, idegen faj hajtotta nyakát a járom alá. De most már e másik páriánép sem volt hajlandó a rettenetes erdélyi igát továbbra is elviselni. És ezt a népet most már nemcsak a gazdasági elnyomatás keserősége, hanem az annak nyomában nagyra dagadt fajgyűlölség is egyaránt ragadja a forradalmi szélsőségbe. Nemcsak a nemességnek, hanem a magyar fajnak uralma is kockán forgott ebben a pillanatban. Az erdélyi nemesség ekkor köti meg a második Uniót, most már nem ugyan a szászokkal és székelyekkel, hanem az anyaországgal, hogy megmentse azt, ami még egyáltalán megmenthető. Erdély magyar maradt. Feudális érája letűnt ugyan, de egy egész ország rész kőkorszakra emlékeztető szellemi éi gazdasági nyomorúsága és az eltaposott magyar fajnak rommaradványai máig is századokra szóló emlékkövei e mindörökre leáldozott uralomnak.

V.

Az erdélyi és felvidéki magyarság mindazon küzdelmeiből, melyekről az *előző* fejezetekben szoltunk, az az igazság tárul elénk, hogy a fajok harcában a magasabb kultúrájú faj csak addig van előnyben, amíg ez a magasabb kultúra a kultúrfoknak megfelelő gazdasági alapra támaszkodhatik. Amint ez a gazdasági alap megdől vagy meginog, abban a pillanatban ez az előny hátránnyá változik s a magasabbrendű faj saját kultúráját, mely eddig hódító eszköz volt kezében, ballasztnak tekintti, melyet megfelelő gazdasági erő hiányában most már nem tud elviselni, amelytől tehát ép úgy akar szabadulni, mint a megvert és menekülő hadsereg a saját fegyverétől. S ebben a pillanatban a fajok harcában a minoris klaszsisú faj lép előtérbe, mely azután könnyen végez a fegyverét vesztett nemes ellenséggel. Az utolsó négy évszázad során a perifériákon nem volt meg a megfelelő gazdasági alap egy magasabb kultur- és fajnívó fenntartására, ott tehát a primitívebb fajoknak kellett szükségképen előnyömulniuk. Halálos komolyságú mementó ez mindazoknak, kik nálunk, a buborékos bombasztok hazájában, untalan a magyar kultúra asszimiláló erejéről szónokolnak, anynyira, hogy ezt a frázist szinte agyonhasználják. — s közben megfeledkeznek arról, hogy annak a népnek, mely ezt az asszimiláló kul-

túrát tulajdonkép a vállain hordja, enni is kell adni, hogy ezt a népies terhet elviselni és hordozni tudja.

Nem egyedül a magyar jobbágysors az, mely Erdélyben ez igazság mellett teszen tanúságot. Ott vannak a székelyek. Exponáltabb helyen éltek, silányabb föld táplálta őket, mint a magyarokat. De mert szabadok voltak s a feudális osztály nem nyomorgatta őket. a kicsiből is megtudtak székelymódra élni s íme, magyarok maradtak. Sőt a közékük költöző románok egy részét is sikerült asszimilálniok. Tizenháromezer székely ma is görög-katolikus, vagy görög-keleti vallású. Ezek mind román eredetűek.

Ott vannak a bányavárosok. Nemcsak az erdélyiek, de a szatmármegyeiek is. Már a XIV. és XV. század folyamán német lakosságuk elmagyarosodik. Ma is jórészen magyarok, mert a bányaipar a magyar nívónak megfelelő megélhetést mindenkoron biztosította. Ezek a bányavárosok különben itt a fajküzdelem hullámvázának legfinomabb mérőeszközei. Ott, ahol a bányaipar hanyatlásnak indul, rendszerint vele együtt hanyatlik a magyarság arányszáma, a románé pedig megnövekszik. Reichersdorfer jegyzi fel a XVI. században, hogy Zalatna egykor virágzó város volt, természetesen bányaváros, de most elpusztult és románok lakják. Lenk szerint Brád, Nagyág, Ribicze, Kristyór és Abrudbánya még a múlt század negyvenes éveiben magyar többséggel bírtak. Bányaiparuk hanyatlásával ma már mindenütt a románok vannak többség-

ben. Viszont újabb gazdag feltárások, újabb ipartelepek a magyar és német elemnek szinte váratlan megjelenését és tüneményes felszaporodását eredményezik. így a Zsil völgyében. Hinné-e a jó öreg Hunfalvy, hogy a legsötétebb Hunyadmegyében, annak is a legdélibb részén, hol magyarok azelőtt sohasem laktak, ma már van egy egész járás, a petrozsényi, ahol a magyarság, csekély német segítséggel majorizálja a régi, benszülött románságot. A szénbányászat fellendülésével itt a lakosság 1869 óta megnégyszereződik s ma már 21.000 magyar és 3000 német áll itt 22.000-nyi bennszülött románnal szemben.

Nem érdektelen bizonyíték a román-rutén nyelvhatár se Máramarosmegyében. A románok itt a Visó- és Iza-völgyében ma is ott állnak, ahová még Kun László telepítette őket hatszáz év előtt. A velük egy életnívójú ruténnel szemben egy tapodtat se tudtak előre-törni. Ugyanez a jelenség a szatmári és bihari sikon, ahol a magyarsággal érintkeznek. Az Alföld kövér termőföldje, az emberségesebb anyaországi jobbágyrendszer a magyar fajnak biztosította itt a magyar nívóhoz szükséges létfeltételeket. Acélfalként állja tehát útját a hegyekről legravitáló románságnak. Az alacsonyabb kulturnívó itt már nem előny, mint Erdélyben, hanem ellenkezőleg, hátrány, melyet a románságnak szükségképpen meg kellett szenvednie. Húsz év előtt Szatmármegyében 3000, Biharban pedig 12.000 volt a görögkatolikus és görögkeleti magyarok száma. Ezek a magyarok túlnyomó részben román eredetűek.

A hajdú- és szabolcsmegyei görögkatolikus magyarok számra nézve a félszázezet meghaladják; ezek is románokból és ruténekből lettek jóra való magyarokká.

Még érdekesebb azonban a bánági szituáció. Kétszáz év előtt a temesi bánásznak túlnyomóan szerb a lakossága. Aradmegyében is nagy számban vannak. Ez a régi benszülött elem azonban a beköltözött románságnak nem tudott ellentállni. A román nép oly tömegben asszimilálta őket, hogy ma már csak az előző időkből fenmaradt két szerb püspökség emlékeztet régi nagyságukra. A román elem nemcsak a szerb népet, hanem vele együtt a templomot, iskolát, temetőt, kolostorokat, s az ezekhez fűződő tekintélyes egyházi birtokokat is elhódította. Az ebből származó vagyoni jogi perek még ma is foglalkoztatják a magyar bíróságokat. Mily jellegzetes azonban, hogy ugyanez a román nép viszont a felsőbb kultúrájú magyar és német elemnek nem tud ellentállni. Az Alföldről leereszkedő magyarság szisztematikusan terjeszkedik közöttük, a svábok pedig egyszerűen kivásárolják őket falvaikból és határaikból. Itt azután elhallgat az a babona is, hogy a román nép nem tanul meg idegen nyelvet. Ott, ahol a magyar, vagy német fajjal van erős kontaktusban, igenis megtanul magyarul, vagy németül. Világos bizonyossága mindez annak, hogy ott, ahol a gazdasági viszonyok egy magasabb fajnívó fentartására nyújtanak lehetőséget, ott a fajok harcából a felsőbbrendűnek kell győzedelmesen kikerülnie.

A külföld példájára is utalhatunk. A sok közül Írországot említjük. Ez az ország faitörténeti tekintetben Erdélynek szinte tökéletes analogonja. A hódító angol faj a XVII. század elején kezdi Írországot tűzzel-vassal angolosítani. A földbirtok legnagyobb része angol feudális kézre kerül, az ír nép maga földönfutóvá, lesz, vagy nyomorult bérlő a saját országában. Az ír népnek ilyen gazdasági elnyomása azonban itt is, éppúgy, mint Erdélyben, mihamarabb visszahárult az elnyomóra. A hódító angol nép alsóbb és szegényebb rétege magasabb fájnivóját nem tudván fentartani, elüresedik, viszont az ír nemesség legnagyobb részben beleolvad az angol arisztokráciába. Ugyanaz történik itt szinte hajszálnyi pontossággal, mint Erdélyben. Másrészt az Ulsterbe települő skótok és franciák, akik fejlett ipart hoztak magukkal s azt Ulsterben meg is honosították, ezzel az iparral magasabb életnívójukat és fajmivoltukat nemcsak hogy fenn tudták tartani, de a benszülött ír lakosság jórészét is elangolosították. Ulster túlnyomó részében ma is angol és protestáns. Szerepe az angol-ír faji harcban hasonló az erdélyi magyar bányavárosok szerepéhez. Még frappánsabb bizonyosságul szolgál tételünk mellett a nagyalföldi fajhullámzás. Az a fajharc, melyről e fejezet során tulajdonképpen szólni akarunk. Enélkül ez a rövid fajtörténeti visszaemlékezés, melyet a tanulmány élén előrebocsájtvunk, nem is volna teljes és befejezett.

Az Alföldön az utolsó kétszáz év alatt tökéletes reciprogja történik annak, ami Erdélyben történt. Bátran előrebocsáthatjuk az igazságot:

Erdélyt a magyar nemesség vesztette el a Nagyalföldet pedig a magyar paraszt hódította vissza. A XVIII. század eleién, mikor a török végleg kitakarodik az országból, a Nagyalföldet és a Dunántúl jó részét teljesen kipusztítva hagyta maga után. Tolna-, Baranya-, Verőce- és Pozsegamegyékben a lakosság össze-vissza nem volt több 20.000-nél, 734 keresztény és 85 török falu maradt teljesen üresen, lakatlanul. Még szomorúbb képet nyújtott az Alföld déli része. Egész Bácskában és a Tiszamaros szögén alig lakott 100.000 lélek. Túlnyomórészt szerbek és románok, akik a végtelen legelőkön és mocsarak közt nyájaikkal ide-oda kóboroltak. A magyarok csak Bácska felső részén és Torontál északnyugati szögletében voltak találhatóak. Alig lehettek többen 2000-nél.

A bécsi kormány nagy buzgalommal fog e lakatlan területek benépesítéséhez. A vallási egység eszméje még ezidőben domináló az udvari politikában; az egységes német Ausztria ideája is ezidőben fogamzik meg az osztrák közgondolkodásban. Viszont a múlt század szakadatlan magyar szabadságharcai azt a tendenciát érlelik meg Bécsben, hogy a szabadságra törő magyar faji erő idegen népelemek tömeges kolonizációjával paralizáltassék, s hogy ezáltal a jövő magyar forradalmának még a lehetősége is minden időkre ki legyen zárva. Bécs telepítési politikájában tehát az a vezérszempon, hogy a Dunántúl és Nagyalföld lakatlan területeire katolikus németeket telepítsen. A német után másodsorban más nemzetiség is figyelembe jöhet, különösen, ha

katolikus. Jobb hiányában a balkáni szerb és román is befogadható, csak a magyar nem. még az esetben sem, ha történetesen szintén katolikus. Bácskában ugyan a kalocsai érsek s vele együtt több földesúr már a század első felében magyar földműves népet kezd birtokaira telepíteni, de amint ez a királynő tudomására jut, arra utasítja őket, hogy németeket telepítsenek. Némi javulás áll be a hétéves háború után, amikor a megcsappant állampénztár már kevésbé nyújt anyagi lehetőséget a rendkívül költséges német telepítés folytatására. Mária Terézia ekkor kezd magyarokat is telepíteni a Délvidéken. Fiát, II. Józsefet szintén csak a pénzszükség bírja arra, hogy nagystílű német telepítési programját félbeszakítva, az olcsóbb és kevésbé körülményes magyar telepítésre fanyalodjék. Ugyancsak a pénzszükség kényszeríti arra, hogy a betelepítetten rengeteg kiterjedésű bánáti uradalmakat, melyeket régi magyar tulajdonosai hasztalanul vindikáltak vissza, árverésen bocsássa áruba. A vétellel nemesség is járt. Bécsi és pozsonyi uzorások, erdélyi örmények, délvidéki gránicsárok és szerb disznókupecsek, komornyikok, pécek stb. mohón vásárolták hát össze ezeket a birtokokat. Ez új birtokos családok azután, melyek közül ma már nem egy főnemesi sorba küzdötte fel magát, jórészt magyarokkal népesítik be birtokaikat. Nem ugyan patriotizmusból, mert hiszen ekkor még nem is voltak magyarok, hanem attól az ökonomikus szükséglettől hajtva, hogy a közelebb lakó és úgy is lefelé gravitáló dolgos magyar munkásnép telepítése

akkoriban a legkevesebb költségbe-került. A magyar vármegyei szervezet 1779-ben lesz a Bánátban restaurálva, ugyanez időben már a rajnai fejedelmek maguk is megakadályozzák alattvalóik emigrációját, úgy hogy ezidőtől fogva a magyar telepítés kezd nagyobb méreteket ölteni, a német bevándorló-mozgalom pedig fokozatosan elcsendesedik. A Bach-korszakban lobban fel utoljára, mikor az abszolút rezsím újból feleleveníti a régi vezéreszmét s német telepéseket invitál be a Bánságba és a Vojvodinába. De ez a kísérlet már teljes kudarcot vallott.

Általánosságban véve, a magyar telepítés 1720-tól 1780-ig inkább túrt és sporadikus jellegű, míg a német, román és szerb elemnek betelepítése még a mai látószögből is ítélve, gigantikus méretekben folyik úgy a Dunántúl, mint a Nagyalföldön. Mária Terézia évenként 200.000 forintot költ a német telepítés céljaira. Fia, II. József, négy millió költséggel 40.000 újabb németet ültet át a magyar Kánaánba. Havasalföldi románok százezerszámra özönlenek Temesbe és Krassóba. A délről feltörekvő horvátok és szerbek hatalmas hullámai a Dunáig és Egerig érnek, hol a Felföldről leereszkedő fehér szlávokkal, 900 évi szétszakadás után, a magyar elem romjain végre ismét kezét szoríthatnak. Ajtay három és fél millióra becsüli az ez időben beköltözött idegen népáradatot, mely az országnak legtermékenyebb vidékein özönlött széjjel. A magyar elem a periferiákon már előzőleg alul maradt a fajküzdelemben. S ha most az ország szívét és legter-

mékenyebb részeit is a nemzetiségek veszik birtokukba, akkor a magyarság faji és gazdasági túlsúlyának örök időre bealkonyul. Pedig észak felől a gazdasági válság és az ellenreformáció üldözései elől a magyarság is tömegeesen özönlik le a felszabadult rónaságra. Az uralkodó faj hajótöröttjei azonban a Délvidéken a legtöbb helyütt hasztalan kopogtatnak. Az új ígéretföldjét nem szabad átlépniök. Temes, Torontál és Krassó osztrák katonai igazgatás alatt áll 1753-ig.. Ez a katonai rezsím pedig egyáltalán nem engedi meg, hogy területére a magyar paraszt lábát betehesse. A Bánságban a bánáti határőrvidéki ezredek kizárólag a németeknek, románoknak és szerbeknek, Torontálban és Bácskában pedig a tiszántúli kiváltságos kerület, a tiszai határőrvidék és a csajkás kerület kizárólag a szerbeknek biztosítanak nagy és termékeny területeket. A magyar paraszt tehát itt is hiába kopogtat. A Dunántúl se volt sokkal jobb a helyzet.

Mindén jel arra mutatott tehát, hogy a magyar faji erő végleg összeroppan s hegemonikus szerepének természetes alapjait végképp elveszíti. A bécsi erőszakos fajpolitika már már elérte azt a célját, hogy vasszorításával az utolsó lélegzetet is belefojtsa a magyarságba. Nem csoda tehát, ha II. József azt írja e korban, hogy Magyarországon a német, román és illírrel szemben csak igen kevesen beszélnek a magyar nyelvet, s ha a külföldön egy kihalófélben levő nemzetnek ítélték bennünket. A magyar birodalomban ezidőben a magyarság alig egynegyedét teszi az összlakosságnak, s

az egykor oly hatalmas és életerős uralkodó fajra az a sors várakozott, hogy minoris súlyú nemzetiséggé törpül el a saját országában.

Ekkor lép a magyar paraszt a fajküzdelmek színterére. Fegyver nélkül lép a porondra. Vagyona, földje, gazdasága, amelylyel ezt a harcot vívni szokták, nincs. Egyetlen fegyvere az egészséges, érvényesülésre hivatott fajnak vissza nem fojtható életösztöne, mely ellenállhatlanul készíti arra, hogy tömegesen özönöljön le az Alföld rónáira. A német telepeseket hajón viszik le Bécsből az Alvidékre. Ott várja már őket a kimért utca, a kijelölt házhely, az ingyen építő-anyag, a terjedelmes, kövér szántó s a fundusra való pénzbeli segély. Hát a költöző magyar családokat, aggokat, gyermekeket ugyan ki segíti, ugyan ki szállítja? Az útszéli vándor szegényes batyujával többheti vándorlások közben tévelyegnek az Alföld úttalan ingoványain. Fejpárnájuk a mozsárszéli zombék, takarójuk a csillagos éjszaka. A Göncöl szekérének rúdja mutatja, hogy holnap virradóra merre menjenek tovább. Mint szerény napszámosok kopogtatnak be az akkor még idegen nemzetiségű városok kapuin. Mint zsellérek, dohánykertészek, bérescelédek, aratómunkások köszöntenek be a gazdag német telepések, a jómódú, de dologtalan granicsárok portájára, s ime, csoda történik. Észak koldus vándora mihamarabb úrrá lesz Dél gazdag és kiváltságolt idegenjén. Dávid legyőzi Góliáthot.

Honnan e rejtély? Ismét csak az agyoncsépelet tétellel felelhetünk.

A leköltöző magyarságnak az Alföld gazdag televénye és II. Józsefnek valóban humánus úrbérrendelete biztosította a magyar faj-nívónak a megfelelő megélhetést. Gazdasági-lag így megalapozott kultúráját és vele együtt nemzetiségét nem kell tehát eldobnia, mint a perifériákon. Ellenkezőleg, ez a kultúra most már hódító fegyver a kezében, melynek az alacsonyabb műveltségű tót, rutén, szerb, román és horvát népek itt már nem tudnak ellentállni. A meginduló faji harcban tehát csakhamar érvényesül a magyar paraszt nem közönséges szaporasága, józansága, szorgalma, generációkon át beidegzett munkaszeretete, páratlan munkabírása és agrikultúr képzettsége. Kulturjellegzetességek és kulturfegyverek ezek, melyekkel a megtámadott s jórészt ősállapotu alföldi nemzetiségek még nem rendelkeznek s így csakhamar reménytelen defenzívára szorúlnak a fölényes támadóval szemben.

A leköltöző magyarság csakhamar asszimilálja a vele együtt vándorló tótot és rutént, a horvátot a Drávaig, a szerbet pedig a Dunáig szorítja vissza s ma már sikerrel terjeszkedik a bánáti románság körletében. A lélegzethez jutott fajnak felszabadult energiája valóban csodákat művei. Rövid 64 év alatt, 1786-tól 1850-ig 29 százalékról 44.2 százalékra szökteti fel a magyarság számarányát. S hogy a magyar fajnak fejlődési vonala azóta is mind a mai napig ascendens, az is az alföldi paraszt dicsősége. A Délvidéken, hol a fajharc az ott összetorlódott annyiféle nemzetiség között a legjellegzetesebb, a magyarság 200 esztendő alatt 2000-ről

606.000-nyi lélekszámra emelkedik. A magyar elem tehát itt megháromszázszorozta önmagát, holott a régi benszülött szerbek és románok e hosszú idő alatt alig tudták régi számuk tízszeresét megközelíteni. Az összes fajok között itt ma is a magyar faj természetes szaporodása a legnagyobb és kivándorlása a legcsekélyebb. A másik magasabbrendű faj, a német elem hasonlóképpen virulens volt az utolsó időig. A szerb és román szomszédot ma is eredménnyel szorítja vissza, sőt a Dunántúl a magyarsággal szemben is sikerült hódításokra szert tennie. Újabban azonban a kivándorlás és a magyarságba való behasonulás kezdi sorait megtépázni, íme tehát a Jászi-féle szigetelmélet eleven cáfolata! A kétségtelen bizonyosság arra, hogy a fajok harcában nem mindig a numerikus többség a döntő. Láttuk az előzőek során, hogy Erdélyben a román sziget nyelte el a magyar tengert s íme, most meg azt látjuk az Alföldön, hogy itt meg a magyar sziget nyelte el a tenger nemzetiségét.

Milyen feltűnő módon, milyen ellenállhatatlan erővel terjeszkedik itt ma is a magyar paraszt, azt még napjainkban is szinte közvetlenül lehet megfigyelni. Különösen a volt határőrvidéken, a volt tiszántúli kiváltságos kerületben és a csajkás kerületben, amely grancsár szervezetek tudvalevőleg csak a hetvenes években lettek felosztatva és így a magyar elemnek csak a legújabb időben volt módjában oda lenyomulni. Egyenként szállingózik le a magyar földműves a volt grancsárok gazdag községeibe. A falu északi részén húzódik meg

s kezdi mint béres, fuvaros, napszámos. Pár év alatt szerény házikót épít magának. A község határa aránytalanul nagy és rendkívül termékeny. A benszült szerb nép, mely 150 év előtt még nomadizált itt nyájaival, vagy osztrák zsoldban katonáskodott, a rendszeres és kitartó földművelő munkával még ma sincs teljesen megbarátkozva. Takarékoság, céltudatos gazdasági haladás és feltörekvés nem sarkalja a végtelen gazdag szántó okszerű kihasználására. A dolgos jövevény magyarnak tehát tárva-nyitva áll a boldogulás útja. Hamarosan bérlő lesz a szegény napszámosból s a bérleti haszonból viszont pár év alatt előcsillan az első nagy kincs: az első darabka örökbirtok. Ez az a mag azután, amelyből e községek új magyarsága lassankint kivirágzik. Pár év alatt, szinte szemlátomást gyarapodnak fel számban és vagyonban. Itt, ahol nincs nagybirtok, ahol a gazdag szántók szinte korlátlan mennyiségben kínálkoznak arra, hogy a feltörekvő magyar paraszt határtalan földéhségét velük lecsillapítsa, a szaporaság, a nagy család valószínű szerencse a dolgos családfőre. A magyar gyermek már 4—5 éves korában mint libavagy disznópásztor illeszkedik be a munkaszervezetbe és minden új gyermek csak új munkaerőt és új produktív egységet jelent a termelésben. Az erdélyi szász és a dunántúli magyar egyke tehát itt merőben ismeretlen. Eljénben a 7—8 tagból álló magyar gyermekhad a családokban szinte általános. Érdekes megfigyelni, mikor az idevaló magyar paraszt a fia halála felett panaszkodik. Mint minden

egyszerű népe a földnek, a halált magát természetes jelenségnek tekinti. Az ősegeszségű megnyugvás szól szavaiból, mikor arról beszél, hogy az egyik fiát elvesztette. De nyomban kicsordul a könny a szeméből, amikor odáig jut a mondókában, hogy a szegény fiúnak már mennyire hasznát vette a gazdaságban. A mindent legázoló gazdasági kapillaritás csillan meg e könnyekben és ez benne buzog a délvidéki magyar paraszt minden porcikájában. Érthető tehát, hogy az itteni szerb falvak legtöbbszörében az etnikai processzus az, hogy az új magyar elem fokozatosan szaporodik és gazdagodik, a régi benszülött elem pedig lassan-lassan deposszedálódik s a letört elemek rendszeresen szivárognak vissza a Balkánra. A régi csajkás kerület községeiben, pl. Csurogon, Zsablyán, Titelen stb. ennek az ujkeietű magyarságnak térfoglalása egyenesen bámulatos. De így van ez mindenütt a Délvidéken. Szenttamáson, a szerbek híres ősi főfészkében, ma már 7800 szerb lakossal szemben 6000 a magyar lakosok száma. A magyar községlakók szaporodása minden más nemzetiségnél erősebb és a napszámos-rétegből még ma is szemünk előtt küzdik fel magukat a birtokos osztályba. Az Alföldön a levegőben van az elmagyarosodás, csakúgy, mint ahogy Erdélyben, a levegőben lóg az eloláhosodás veszedelme. A jó gazdasági helyzet felírta már az etnikai végzetet a Nagyalföld homlokára, hogy a magyar síkságnak előbb-utóbb homogénül magyar lesz a lakossága.

Visszamaradt azonban a magyar fajrene-

szánsz erén győzelmes korszakából két beteges gazdasági jelenség, melyet a hódító magyar parasztnak sem volt módjában eliminálnia. E káros jelenségek hatásait ma is érezzük. Sőt ma érezzük a legerősebben.

Az első jelenség a Nagyalföldnek magyarlakta részén a községekben mutatkozó kiáltó extenzivitás. Ha idegen ember szemléli az ország térképét, látva a felvidéki és erdélyi völgyekben egymás mellett sűrűn sorakozó községeket és látva ezzel szemben a Nagyalföldnek községekben mutatkozó végtelen szegénységét, azt kell hinnie, hogy az ország gazdasági és kulturális ereje a perifériák völgyeiben van összezsúfolva, míg ezzel szemben az Alföld egy óriási dekulturált terület benyomását kelti a szemlélőben. Természetesen eme kép csalóka. A perifériák községeit a török hódoltság megkímélte ugyan, de a többszázados gazdasági hanyatlás folytán azok ma is szegények és jelentéktelenek. A Nagyalföld községei ezzel szemben a török uralom alatt javarészből elpusztultak. Csak a nagyobb községek és városok maradtak meg, míg az ezen empóriumokat környező egykori magyar falutenger eltűnt, a földdel lett egyenlővé. Szeged, Kecskemét, Szabadka s a többi alföldi agrárvárosok határában 15—20, sőt ennél is több falu virágzott a hódoltság előtti időkben. Ma már csak szórványos történeti emlékek, itt-ott fenmaradt puszta- és dülőnevek emlékeztetnek a falvaknak ezen egykori gazdag sokaságára.

Mikor a török hódoltság megszűnt s a telepítés nagy munkája megkezdődött, a rendszeres

kolonizáció az Alvidék német, szerb és román népét újonnan emelt falvakban helyezte el, melyeket mindenütt aranyos faluhatár vett körül. A felülről leözönlő magyar néppel azonban senkisem törődött, még kevésbé történt gondoskodás arról, hogy ezek a hatalmas vándortömegek újonnan emelt falvakban nyerjenek elhelyezést. Pedig az Alföld e korban jórésztben ki volt pusztítva s csak a régi empóriumok maradtak meg, úgy, ahogy, épségben. A magyar elem tehát, miután az Alföld középső és felső, részén alig akadt falu, ahol megtelepüljön, kénytelen volt a meglévő városokba özönlöni. A Nagyalföld a községek szempontjából ma is azt a sivár kipusztított képet mutatja, mint ahogy a török hódoltság 200 év előtt azt reánk örökül hagyta. Az idegen bámulva látja ma is, hogy Európa legtermékenyebb síkságán órákig utazhat a gyorsvonaton, anélkül, hogy jobbra, vagy balra egyetlen falut vagy községet módjában volna megpillantani. A lakosság ma is az egymástól több órajárásnyi távolban fekvő, gyéren elszórt agrárvárosokban szorong, s az agrárvárosok óriási 30—40 kilométernyi átmérőjű határát e városokból kénytelen megművelni. A belterjes gazdálkodás jórészt emiatt nem tud az ország legtermékenyebb és leggazdagabb síkságán ma sem meghonosodni. Pedig az intenzív termelésre való áttérés ma már egyenesen létkérdése az országnak, és kondíció sine qua non-ja a magyar faji propagációnak. igaz, e városlakó földművesek 30—40 százaléka tanyalakó s rajta él a földön, amelyet művei; csakhogy a világtól, a gazdasági haladás-

tól s a könnyű közlekedés és szállítás lehetőségétől elzárt tanyavilágban a belterjes művelés még nehezebben tud meghonosulni, mint a műveltebb városlakó földművesek között.

A másik beteges gazdasági jelenség, amelyről itt szólni kívánunk, az osztrák gazdasági politika következménye. Természetesen ebben az országrészben sem maradhattak ki ennek a nemzetrontó gazdasági rendszernek pusztító hatásai. Száz év előtt úgy a dunántúli, mint az alföldi városoknak német a lakossága. Győr, Sopron, Komárom, Esztergom, Veszprém német. Kecskemét német iskolát tart fenn 1722-ben. Szegednek 1781-ben még szerb és német a lakossága. Valamennyien iparos és kereskedő empóriumok. Szeged és Debrecen 150 év előtt iparos város. Földművelő népük szinte minimális. Az osztrák gazdasági politika azonban e városok iparát — csakúgy, mint a Felvidéken — szintén egy csapásra teszi tönkre. A német lakosság, — amint ezt az osztrák Sieghard pontosan kimutatja, — vagyoni helyzetében ekként megingatva, képtelen százados kultúráját és rendkívül magas életnívóját fentartani, szükségképen lehanyatlik és behasonul tehát abba az alacsonyabb nivójú agrikultúr magyarságba, mely ép ez időben e városokat ellepte, így keletkeztek aztán az alföldi agrárvárosok, melyeknek az egész világon alig van párjuk.. Az a régi nézet, melyet valamikor valaki felkapott, s amely azóta mindmáig kritika nélkül lógott a levegőben, tudniillik, hogy e városok akként keletkeztek volna, hogy a vidék falunépe a török: elől idemenekült, önmagának

mond ellent. Mert e városok nem voltak várak, amelyek a török ellen oltalmat nyújthattak volna. Ellenkezőleg: a török benne ült majdnem valamennyiben. Kivonulása után is azonban, mint iparvárosokat hagyta őket hátra. Elagrárosodásuk csak jóval a hódoltság után, a XVIII. század második felében következik be az osztrák gazdasági rendszer kikerülhetlen következménye gyanánt.

Amily hirtelen fokozta le ez a rendszer a régi városlakosságok életnívóját, ugyanolyan gyorsan magyarosodott el e városok német polgársága. Pedig az ország érdekeinek inkább megfelelt volna, ha ezek a városlakók továbbra is gazdag német iparosok és kereskedők maradnak, minthogy így máról-holnapra szegény magyar földművesek lettek. A fejlődés természetes rendjén, amint a magyar földművesvidék mind nagyobb és nagyobb fölösleget küld e városokba, ezek előbb-utóbb úgy is megmagyarosodtak volna. De ez esetben a Dunántúl és a nagy síkság városai ma nem beteges képződésű faluvárosok, hanem virágzó magyar ipari empóriumok. Jászi 600.000-re becsüli az így megmagyarosodott városlakók számát. Tényleg a magyar városok lakosságának 80 százaléka ma már magyar nemzetiségű. E fejlődés azonban nem volt természetes, még kevésbé egészséges. A nemzet irtózatosságot fizetett ezért a korán *letépett* gyümölcsért, mely a későbbi fejlődés folyamán érett állapotban úgy is ölébe hullott volna. Az egész ország ipari kibontakozásának lehetőségét, a magyar polgári osztály jövendőjét és ezzel együtt a pe-

riferiák feji, gazdasági, kulturális restaurálásának reménységét keltett érte cserébe adniuk.

Érdekes, hogy a magyar publicisták ezt a különben annyira természetellenes jelenséget sietnek a természetes magyar asszimiláció számlájára elkönyvelni. Még Beksics is, a nagy pesszimista, a városlakosság illetően felgyarapodásából merít önbizalmat. Ebből a perspektívából szemléli a magyar faji *jövő* horizontját s e csalóka távlat által megtévesztve bocsátja szárnyra az első biztató jelszót: „Kezd már derengeni!” Tönkre megy a magyar háziipar, fejlett magyar városok parasztvárosokká devalválódnak, gazdag, százados műveltségű polgárelem máról-holnapra dekulturálódik, századokra hervad el az erős produktív magyar középosztály kibontakozásának lehetősége: — s mivel történetesen e pusztulásnak természetellenes magyar asszimiláció járt a nyomában, — felzendül hát a harsona: >„Kezd már derengeni!” Sőt Jászi szerint már ki is derült. A nap már magasan áll a magyar horizonton. A magyar városok szerinte magukhoz vonzzák és egybeolvasztják a messzi perifériák magyar és nemzetiségi népét. Így volt ez a múltban és így lesz ez a jövőben is.

„A nyugati fejlődés ama kapitalista tendenciája, — írja, — mely nagyvárosok képződéséhez vezet s a perifériákat elnépteleníti; nálunk is egyre erősebben érvényesül . . .”

„Hogy az ékként elsorvadt nemzetiségi vidékeken a magyarság számos községben kisebbségbe jutott, csak természetes, mert e vándormozgalom elsősorban a kultúrában fejlettebb magyarságot vont a büvkörébe.”

... Csak természetes tehát, hogy. egyre élénkebb centripetális tendencia érvényesül a magyar kultúra gócpontjai felé, a legkisebb nyomás törvénye szerint, az éhező, analfabéta és polgári közszabadságok terén mélyen elmaradt nemzetiségi perifériákról.”

Micsoda képtelen szuppozíciók tolonganak e fellengző szólamokban! Hiszen Budapest kivételével nincs is tulajdonképpeni város Magyarországon. Az alföldiek valamennyien faluvárosok. Lakosságuk 40—60, de néhol még ennél is több százaléka ma is földműveléssel foglalkozik, sőt e városnépesség 30—40 százaléka, mint világtól elzárt paraszt künn él a tanyákon. Többi városaink is vagy még embrionális, vagy pedig a vámközösség folytán már elsorvadt képződmények. Azt feltételezni tehát, hogy ezek a városok ép úgy, mint nyugat nagy emporiumai, messzi vidékeik különféle népét magukhoz vonzzák s ott ezeket a modern cseregazdaság és városi kultúra kohójában magyarrá homogenizálják, — merő képtelenség. Ezeknek a városoknak a perifériákra gyakorolt hatása ma még a nullával egyenlő, s ilyen hatást nem is tudnak addig kifejteni, míg valóságos ipari emporiumokká ki nem alakulnak. New-Yorknak emporiális hatása ma bizonyosan erősebb Szegedre, mint Szegednek a hunyávidéki románságra. Jászi városi elmélete tehát körülbelül éppen olyan szerencsétlen, mint a szigetelmélet. Százados fajiküzdelmek eredményeként azt látjuk hazánkban, hogy nem a tenger nyelte el a szigetet, hanem megfordítva, az erdélyi román sziget nyelte el a magyar ten-

gert. És városaink se a nyugati industriális asszimulációval magyarosítottak, hanem sajnos, éppen azáltal, hogy megszűntek városok lenni. Asboth János 20 év előtt mutat már reá erre az igazságra. Szerinte is „a magyar nemzeti kultúrának emporiumai nem a városok voltak, mert bennük, kevés kivétellel, a nemzeti kultúrának vagy az egyik, vagy a másik tényezője hiányzott: vagy, hogy nem voltak magyarok), vagy, hogy nem volt kultúrájuk.” És a jövő fejlődés természetes lehetősége sem az, hogy — amint Jászi hiszi, — a perifériák népe az alföldi agrár városokba gravitáljon, hanem megfordítva: az Alföld földműves népe fog majd a végek iparvidékeire gravitálni. Csakhogy éppen az a baj, hogy az osztrák gazdasági rendszer iparunkat gyermekkorában megfojtotta, s főleg a perifériákon levő ipari városainkat tönkretette. Ipar és ipari empóriumok hiányában tehát ma még nincs csatorna-rendszerünk, melyen át a gazdagabb Nagyalföld a maga gazdasági és faji feleslegével a szegényebb perifériákat előnthatná. Az Alföld népe, de a széleké is Amerikába fárad az ipari munka lehetőségért, ahelyett, hogy mondjuk: Lőcse, Eperjes, Kolozsvár, vagy Brassó felé gravitálna. Éppen ezért az Alföld és az Alföld egész város világa a perifériákkal alig van kontaktusban. A két országrész két külön világ. A perifériák lassan elhaló végtagok, melyeknek beteg véredényeibe az egészséges törzsnek, a Nagyalföldnek vérkeringése ma sem tud eljutni.

Elfojtott ipar és külterjes gazdálkodás: ezek egyébként már modern bilincsei a magyar faji propagációnak. Ezekről később lesz szó;

VI.

Vissza kell térnünk az elhagyott történeti sorrendhez. Ezernyolcszáznegyvennyolcnál tartunk. Eddig az időpontig a perifériák vidéke a feudális gazdasági rend és osztrák vámpolitika nyomása alatt fokozatosan elszegényedik és a magyar nívójú magyar és német faj ennek folytán rendszeresen fogy és behasonul. Viszont az Alföldön és a Dunántúl a viszonylagos jólét, a magasabb életnívók fenntartásának lehetősége a felsőbbrendű magyar fajt szinte hihetetlen módon felduzzasztja. A magyarság száma ennek folytán 1787—1850-ig, tehát 63 év alatt két millió háromezerezerrel, öt millióra emelkedik. A faj tehát önmagát megkétszerezi.

Ezernyolcszáznegyvennyolcban megdől a feudális gazdasági rend. A vámközösség azonban fennmarad, bár az abszolút kormány a közbenső vámokat megszünteti. Azt kell tehát vizsgálnunk, hogy 1848-tól fogva napjainkig, a szabad földtulajdon és szabad munka korszakában, de a továbbra is fenntartott vámközösség mellett változott-e a felszabadult jobbágy gazdasági helyzete — úgy a végeken, mint a Nagyalföldön? Nevezetesen, hogy legújabb gazdasági fejlődésünk biztosítja-e végre a perifériák magyar és német népének azt a magasabb életnívót, amelyen fejlődni és gyarapodni képes, — viszont lehetővé teszi-e a Nagyalföld magyar népének, hogy a korábbi

hetven év alatt elért gazdasági és faji sikereit továbbra is kibővítsé és öregbítse?

Hogy e kérdésekre megfelelhessünk, azt kell tehát megállapítanunk, minő gazdasági előnyhöz és helyzetjavuláshoz segítette a volt jobbágyot a 48-as felszabadítás. Azt hiszem, nem követünk el hazaárulást, ha ebből a szempontból a 48-as vívmányok gazdasági értékét hideg megítéléssel revideáljuk, s kritikai megítélésünket felszabadítjuk attól a nimbuszos entuziasmustól, mellyel az iskola fellengzően nemzeti légkörre még gyermekkorunkban telített bennünket.

Azt mondotta József nádor 1806-ban, hogy a magyar jobbágnak jó és tűrhető sorsa lenne, ha a királynő úrbérrendeletét annak idején becsületesen végrehajjták. Csakhogy az volt éppen a baj, hogy nem hajtották végre. Az úrbérrendelet ellenszeréül mindenütt, de különösen Erdélyben a telek-elaprózást alkalmazták, úgy hogy a jobbágnak nem volt annyi földje, amennyiből megélni tudott volna. Az 1832—36. urbáriális rendezés aztán ezt a minimális telket volt kénytelen alapul venni. Az erdélyi rendek pláne azt a turpisságot is elkövették, hogy az urbárium megállapításánál azon telekterületet vették irányadóul, melyet a jobbágy 1819-ben adó alá bevallott. Holott a jobbágy ez alkalommal éppen földesura tudtával mindenütt kevesebb telket vallott be, mint amennyit a valóságban bírt, csakhogy kevesebb adót kelljen fizetnie. Az 1847—48.-i országgyűlés azután tényleg ezen bevallás alapján szabta meg az erdélyi jobbágnép telki állományát. Sőt sok

helyen a jobbágy még ennél is kevesebb telket kapott. Hiába hangoztatta Wesselényi, hogy a jobbágnak előbb annyi földet kell juttatni, hogy abból tisztességesen megélni tudjon, s csak ezután lehet a felszabadításra gondolni, mert máskülönben az örökváltságot sem tudja megfizetni. Mindez mit sem használt. A jobbágy 1848-ban csak azon teleknek lett szabad tulajdonosává, amelyet ezidőben tényleg birtokában tartott. Ebből pedig sem azelőtt, sem később nem tudott megélni. A jobbágy ilyenképpen szabad lett ugyan, de továbbra is nyomorult pária maradt a túltengő földesúri uradalmak árnyékában. És ez a népsorvasztó birtokelosztás szinte változatlanul maradt fenn napjainkig. Az ország termőterületének több mint fele nagybirtok és középbirtok. Maga a nép tehát a termőterület felét sem tartja birtokában. Az országglakosság ötven százalékának egyáltalán nincs földbirtoka, s ha az egy holdon aluli törpebirtokosokat is ideszámítjuk, úgy Magyarország 21 milliónyi túlnyomó részt földművelő népéből 16.5 milliónak egyáltalán nincs földje, melyből megélni tudna.

Az egyenlő teherviselésnek elve is jó részben írott malaszt maradt. A jobbágnép 48 előtt a termőterület négy huszad részét tartotta birtokában. Ebből viselte az összes állami közterheket, mert a nemesség adót nem fizetett. A 48-as törvények szankcionálják ugyan a teherviselés egyenlőségét, ám a történelmi osztály, mely a törvényhozó és végrehajtó hatalmat továbbra is kezében tartja, módját tudta ejteni annak, hogy az állami terhek túlnyomó részét

ezután is a földnélküli Jánosok nyakába sózza. Miután a termőterületnek több mint felét a földesúri osztály tartja birtokában, természetesen a föld nyújtani a legalkalmasabb kulcsot ennek az osztálynak igazságos megadóztatására. Az állam azonban az időközben óriásilag megnövekedett közszükségleteket nem ez alapon, hanem túlnyomó részt fogyasztási adókból teremti elő. E fogyasztási adók pedig — mint tudjuk — a dolgozó tömegek verejtékéből lesznek kisajtolva. Ez adókkal szemben maga a földadó az államjövedelmeknek még 4 százalékat sem teszi 1911-ben.

De a kiváltságos osztály még ezt a minimális adót se viseli a volt jobbágynéppel egyenlő arányban. Másfélmilliónyi volt jobbágnak egy holdnál kisebb a földbirtoka. De e csekély föld után ma is nyolc-tízszer akkora adót fizet, mint a nagybirtokos a maga ezer holdjai után. Wekerle elrendeli ugyan az adókataszter kiigazítását, de ezt a korrekciót megyei és országos bizottságok, vagyis maguk a nagybirtokosok, vagy azok exponensei hajtják végre. Sorsa tehát az lett a reformnak, mint a Mária Terézia-féle úrbérrendeletnek. „Lusimus Maria Theresiam” hunyorgattak akkor össze a nemesek. Ugyanez történt most is. Jobbágyszesszió és uradalom adója között a diszparitás igazságtalansága ma is égbekiáltó. Ma is úgy van, hogy a jórészt birtoktalan volt jobbágy nép viseli túlnyomó részben az ország közterheit. Ha még figyelembe vesszük, hogy a történelmi osztály a kormány és a vármegyék útján a végrehajtó-hatalmat, a mai osztálypar-

lament útján pedig a törvényhozói hatalmat máig is szinte csorbíthatatlanul kezében tartja, úgy elmondhatjuk, hogy a 48-as vívmányok sem hatalmi, sem gazdasági téren nem jelentettek a nép javára lényegesebb eltolódást. Az ország törvényhozása, közigazgatása, birtokelosztása, adózó rendszere szinte változatlanul feudális maradt. Az emancipáció még annyi gazdasági előnnyel sem járt a magyar népre nézve, mint az általunk konstitucionális szempontból annyira lesajnált Ausztriában. Itt legalább a felszabadítást Mária Teréziának szigorúan keresztül vitt jobbágyreformja előzte meg s így az emancipációt jelentős gazdasági javulás és becsületesebb birtokelosztás követte. A magyar 48-as elvek azonban csak csillogó elvek maradtak. Az országhatalom és országvágyon egészséges reparticiálása nem járt a nyomukban. A hatalmon maradt kiváltságos osztály azután később is könnyű szerrel gondoskodhatott arról, hogy minden továbbra is így maradjon. Szabadságharcunk vívmányai tehát ilyképp a modern konstitúciónak csupán kereteit nyújthatták a magyar államiságnak, de e kereteken belül ízig-vérig feudális állam maradtunk: a feudális gazdasági rend minden nyűgével és nyomorúságával.

Így állván a dolgok, természetes, hogy a perifériákon a fajharcok tendenciája ma is ugyanaz, mint volt századokkal azelőtt. Annál is inkább, mert a másik fajrontó gazdasági tényező, a vámközösség, ma is épp úgy, sőt még jobban érezteti hatásait, mint 48 előtt. A végek kulturáltabb magyar népe tehát életnívóját ma

sem tudja, vagy alig tudja fenntartani. Sőt ma már a székely és szász népet is hasonló sors fenyegeti. Következésképp e népek ma is keserves defenzívát folytatnak az inferiorisabb fajok áradatával szemben.

A régi feudális gazdálkodás egyébként Erdélyben valósággal égbekiáltó nyomorúságot hagyott hátra. A régi tanult magyar jobbágyelem disszipálása, mesterséges eloláhosítása s viszont evvel szemben az őszállapotú román népnek az agrikultúrába történt erőszakos és átmenet nélküli bevonása utóbb keservesen megbosszulta magát. Ha valaki a középkor agrikultúráját akarja tanulmányozni, felesleges e célból könyveket bújni. Menjen Erdélybe. Az erdélyi magyar vármegyékbe. Ott minden a régi maradt. Az agrikultúra az anyaországban is visszamaradt ugyan, s bármennyire is létérdeke az országnak, a földműves nép itt sem tud a többtermelésre áttérni, az erdélyi földművelés nivója azonban egyenesen ázsiai. Itt az őstermelők száma ma is 10 százalékkal több, mint az anyaországban. Fa-eke a domináló gazdasági eszköz. A termés átlag az egész vonalon rosszabb az országosnál. Még azokban a terményekben is, melyekre a talaj és klíma kedvezőbb Erdélyben, mint Magyarországon. A szőlőterület 1867-től 1902-ig 16,000 holddal csökkent, s a munkaigényes növények termesztésének mérve az anyaországét meg se közelíti. A trágyázást a nép jóformán csak hírből ismeri, ellenben az ugarátlag a magyarországinak több mint kétszerese. Erdély kulturterületének 40 százaléka erdő és legelő. Ez jóval nagyobb az országos át-

lagnál. Állattenyésztése ennek dacára a magyarországit úgy minőségben, mint mennyiségben meg se tudja közelíteni. Csak az östípusú juhtenyésztés fejlődik erősen. Ez az állomány azután gyarapodik is évtizedről-évtizedre.

Mária Terézia sokszor tett kísérletet arra, hogy az erdélyi agrikultúrát ebből az őszállapotból kiemelje. Ezt azonban a nemesség, csak úgy, mint a román iskolákat és a román vallási uniót nem látta szívesen. Tőle telhetőleg megghiúsított minden agrár- és kulturreformot. A nemesség hatalmát féltette a nép gazdasági és kulturális emelkedésétől. Jött a jobbágy-felszabadítás és íme a gazdasági elnyomás kegyetlenül hárult át az elnyomóra. Az erdélyi nemességnek most már saját számlájára kellett gazdálkodnia. Az ő gazdálkodása sem lehetett azonban jobb és fejlettebb, mint azé a népé, mellyel földjeit ezentúl is munkáltatta, s melynek agrikultúr készségeit előző századok során valósággal deklasszifikálta. Erdélyben a nagy- és középbirtok gazdálkodása ma is messze mögötte marad az anyaországinak. Hamarosan bekövetkezett tehát, aminek előbb-utóbb be kellett következnie: — az erdélyi középbirtok rohamos és ímminens pusztulása. Ez a pusztulás sehol sem volt olyan gyors és olyan ijesztő mérvű, mint éppen Erdélyben. S ez az utolsó időkig sem vesztett erejéből. 1900-ban már csak 870 középbirtokost találunk Erdélyben, kik mindössze 410,000 hold földet vallhatnak magukénak. Az ezt követő decennium alatt újabb 65 millió korona értékű magyar föld megy át a románok birtokába. E gazdag zsákmány túlnyomó része ugyanis a román elemet

gazdagítja, mert itt a nyomorúság gazdasági konjunktúrája természetszerűleg a legkevésbé igényes fajnak kedvez. Valóban a pusztuló erdélyi magyar közép- és parasztbirtok romjain egy feltörekvő román gazdasági tendenciát látunk érvényesülni. Öt évszázad feudális gazdálkodásának eredményeként az egykor erős és egybefüggő magyar jobbágnép helyén ma már csak törmeléket, rommaradványokat találunk. De a nemességet is ugyanez a végzet érte utói. A mese tehát beteljesült. A küzködő két országnak végül is megette egymást.

De a még meglevő magyar parasztbirtok se igen tud a román gazdasági térhódításnak ellentállni. Mert ne feledjük el, Erdély gazdasági helyzetében fél ezer év óta alig történt változás. Az itt élő népek ma is azzal az egyenlőtlen teherelosztással vesznek részt a fajok versenyében, mint 600 év. előtt, amikor ez az öldöklő verseny megkezdődött. Az egykori szabad szászok és székelyek utódai gazdaságilag ma is a legerősebbek. agrikultúrájuk a legfejlettebb. Ennek segélyével, életnívójukat és faji jellegüket úgy, ahogy, keserves küzdelmek árán mind máig képesek voltak megőrizni. A volt magyar jobbágy nép azonban, bár életnívója ma is a székelyével áll körülbelül egy magasságban, ma már a románánál is szegényebb. Telkeiket ugyanis a földesurak 1848-ig annyira elaprózták, hogy a kezükben alig maradt egy-egy darabka föld. Ma már a magyar falvakban átlag kevesebb föld jut egy-egy kisgazdára, mint a román községekben. A fajok harcában tehát ma is a volt magyar jobbágy cipeli

a legnagyobb ballasztot, sőt helyzete a közép-korihoz képest is annyiban megrosszabbodott, hogy ma már annyi földbirtoka sincsen, mint a nálánál sokkal igénytelenebb és primitívebb román parasztnak. Természetes tehát, hogy a magyar kispasza — amint Éber találóan jellemzi — birtokát csak úgy tudja megtartani, ha igényeit a román nivóra lefokozza. De ez esetben lassankint megszűnik magyar lenni. Ha pedig a magyar életnívóhoz ragaszkodik, úgy kicsiny birtokát kénytelen hamarosan felélni s azt előbb-utóbb a kevésbé igényes román szomszédnak átengedni.

„A székely magyarok — írja Éber — általában jobban ruházkodnak és táplálkoznak és jobb lakásokban laknak, mint a székelyföldön kívül az oláh nemzetiséggel keverten lakó magyarság. Az oláh kispaszák általában rosszabbul élnek, mint a szászok és magyarok. úgy lakóházuk anyaga, mint berendezése, mint a ruházat és élelem sokkal rosszabb, de sokkal kevésbé költséges az oláhoknál. És ebben egyik főokát lehet látni annak, hogy az oláh kisbirtok a vegyesen lakott vármegyékben tért hódít s mind nagyobb többséggé válik. Ebben láthatjuk egyik főokát annak is, hogy tért kezd hódítani ott is, hol a magyarság egy komplexumban óriási többségben van a székelyföldön, sőt ott is, hol a rendkívül fejlett szász mezőgazdasági kultúra létezik. Az igényeknek végtelen csekélyisége, a kiadásoknak végsőkig való leszorítása, a fényűzésnek majdnem teljes hiánya, ez az, ami az oláh kisbirtokost nemcsak fenntartani, de terjeszteni is

tudja a másik két nemzetiség rovására ... Gyakran hallottam azt a véleményt Erdélyben, hogy a magyarság pusztulásának oka a fényűzés terjedése... Végzetes hiba lenne, ha az erdélyi magyar gazda nagy bajain azzal akarnánk segíteni, hogy igényei lefokozásával akarnánk képesíteni arra, hogy kisbirtoka jövedelméből megéljen és a kisbirtok kezében maradjon. Dacára annak, hogy igen is nagyobb igényei, fejlettebb szükségletei következtében egzisztenciája az oláhok között veszélyeztetve van, dacára annak, végzetes bajnak tartanám azt, ha a magyar faj nagyobb szükségleteiről, fejlettebb igényeiről lemondva akarná fennmaradását biztosítani. Ha az oláhság közt lakó magyarok zsindeletetős házak helyett szalmafedeles házat építenének, ha két szoba helyett egyet építenének csak, ha csizma helyett bocskort, az ünnepi posztóruha helyett darócruhát viselne, a drágább búza és rozs helyett tengeriből sütnék a kenyeret, ha megelégednének a puliszkával és cibere levessel, akkor talán megtarthatnák a birtokot a magyarság kezén. De vajjon az igényeknek az oláhokéhoz való visszafejlesztése, a szokásoknak az oláh szokásokhoz, a ruházkodásnak a kezdetleges oláh ruházkodáshoz, s a táplálkozásnak a rossz oláh táplálkozáshoz való leszorítása nem lenne-e egy fontos etapa a teljes eloláhosodásnak? ... Míg a székelyföldön a gazdálkodási mód és életmód egyformák, az elszórt vármegyei magyarok között különböző aszerint, amint egyes községek és egyedek milyen mértékben vették át az oláh többségtől a gazdálkodás módját,

azután az életmódot, ruházkodást, szokásokat, nyelvet, vallást s végül a neveket is. És ahol nem ez a folyamat megy végbe, hanem gazdálkodási és életmódját megtartja a magyarság, ott a kevés jövedelemhez képest bőséges életmód, az apró gazdaságok és változatlan nagy háztartások birtokosait elmozdítja a földről s a magyar kisbirtokot oláh kézre juttatja.”

Mindenesetre érdekes Éber abbeli megállapítása, hogy az évszázados gazdasági nyomás folytán az erdélyi magyarság életnívója általánosságban ma már valamivel alacsonyabb a székelyénél. De ezen általánosságon belül is, az egyes vidékek, aszerint, amint a gazdasági nyomorúság gyengébben vagy erősebben nehezedik a magyarságra, lépcsőzetes leereszkedést mutatnak a román életnívóhoz. Éber találó megítéléseihez egyébként alig van mit hozzáfűznünk. Ha csak azt nem, hogy ipar és fejlett üzemű közép- és nagybirtok hiányában a magyar elem gazdaságán kívül sem tud munkára és több jövedelemre szert tenni s a románénál magasabb életnívóját ekként fenntartani. A férfi napszámber itt a legolcsóbb az egész országban. Szolnok-Dobokában 1906-ban 114, Kolozsban 125, Alsó-Fehér-megyében pedig 135 fillér a napszamos napibére» élmezés nélkül. E helyeken és ezidőben a munkás évi jövedelme az évi 400 koronán alul maradt.

Plauzibilis tehát, hogy a behasonuló folyamat a változatlan gazdasági nyomorúság hatása alatt ma is tart, ha nem is oly mértékben, mint az előző századok folyamán. Ma már egyébként az összes erdélyi magyar megyék-

ben annyi magyarság sincs, mint egy jóra való alföldi, vagy dunántúli vármegyében. Balogh Pál adatai szerint Erdélyben 1840-től 1900-ig 311 magyar és 41 szász községben a román elem jut többségre. Igaz, e községek jelentéktelenebb apró hegyi falvak. Az is igaz, hogy mindennek dacára a magyarság Erdélyben az utolsó évtizedek alatt számbelileg gyarapodott. Sőt az utolsó decenniumban szaporodási aránya a román arány kétszeresét is meghaladja, csakhogy ne feledjük el, hogy ezt az eredményt nem a régi magyar falu lakosságának, és nem is a székelységnek, hanem az újabban fellendülő erdélyi magyar városoknak, a Magyarországból bevándorló magyar munkás- és iparoselemnek és különösen a román nép fokozódó kivándorlásának köszönhetjük. Az anyországból beköltöző magyar munkások és iparosok egyébként itt a demokratikus faji jövő előhírnökei. Később lesz róluk szó. A szász egyke, a székely kivándorlás, a román elemnek 1890-ben Beszterce-Naszód-, Fogaras-, Háromszék-, Tordaaranyos, Nagy- és Kisküküllő-megyékben, — 1910-ben pedig épp a székely Háromszék- és Maros-Torda-megyékben történt térfoglalása azonban ma is intőjel arra, hogy itt az életnívó vastörvényének nyomása alatt az etnikai gravitáció ma is egy homogén román földművelő lakosság kialakulása felé hajlik s a romániai sovíniszták merész álmát látszik megvalósítani. Újból ismételjük: levegőben lóg itt az eloláhosodás. És mi ezzel szemben boldogok lehetünk, ha az iskola, a vallás és az agitáció szellemi erőszakával a gazda-

sági erők ezen végzetes hatását addig is paralizálni, s a magasabbrendű fajokat faji mivoltukban addig is konzerválni képesek leszünk, amíg a nívoemelö demokratikus birtokelosztás és eliparosítás megváltó órája elkövetkezik.

Ugyanez áll a Felvidékre. Mert az ok itt is ugyanaz, bár ehelyütt a kivándorlás folytán egyre gyengülő *tót* elem etnikai nyomása ma már korántsem olyan erős, mint volt hajdanában. „Vannak községek, — írja Grünwald Béla a hetvenes években, — melyekben az eltótosodás processzusa ép most a jelenleg élő nemzedék szeme *előtt* megy végbe. Ugyanezek a jelenségek tapasztalhatók az egész vonalon, ahol a magyar elem a tóttal érintkezik...” „Nevezetes jelenség ez, mely bizonyítja, hogy ott, ahol a magyarság a tótsággal érintkezik, az előbbi nemcsak hogy nem erősebb, hanem nem bír ellenállani a tót elem behatásának. Hogy e jelenségnek mi az oka, nem tudom. De oly tény ez, mellyel számolni kell. A magyar faj minden tekintetben magasabban áll a tótnál. Szellemi képessége nagyobb, erkölcsi érzülete erősebb önérzete megvetette teszi előtte a meggörnyedt szolgai tótot. S mégis nem ő alakítja át a tótot, s nem ő emeli magához, hanem ő alacsonyodik le hozzá s válik tóttá. Sok községben, melynek neve magyar, hol minden dülönnek magyar neve van, hol a lakosok csupa magyar nevet viselnek, csak az öreg emberek tudnak már magyarul, gyermekeik és unokáik máitiszta tótok. S néhol a pap és tanító befolyása által dühös pánszlávok. Ebből magyarázható meg az a feltűnő jelenség, hogy a pánszláv

apostolok között, akik mint papok és tanítók működnek, annyi magyar nevű ember található ... S különös, hogy míg a tót pap képes egy magyar községet eltótosítani, a magyar pap, ha *tót* községbe jön, nem képes azt megmagyarosítani, sőt ellenkezőleg, ha 20—30 évig lakik tót községben, maga is eltótosodik.”

Grünwald Béla még nem tudja e jelenség okát megmagyarázni, pedig itt is csak az a törvény érvényesül, ami Erdélyben. Fennebb szoltunk róla, hogy az osztrák gazdasági politika a Felvidéknek nemcsak iparát, de agrikul-turáját is tönkretette. Az azóta teljesen elszegényedett Felvidéki gazdasági helyzetében maiglan sem állott be semmiféle javulás. Ebben az országrészben az annyira túltengő nagybirtok is óriási akadálya a nép boldogulásának és terjeszkedésének. A nagybirtok árnyékában fonnyadó magyar elem tehát ma sem képes a tóténál magasabb élet-színvonalon megmaradni, az eltótosodás iránt való hajlamossága tehát a nyomott gazdasági helyzetnek okszerű következménye. Ez az a jelenség, amit Grünwald Béla sehogy sem tudott megérteni, s ami fölött ma is annyian csodálkoznak, hogy a kulturált, önérzetes és büszke magyar hogyan hasonulhat át „meggörnyedt szolgálai tóttá.” És ezúttal is csak azt mondhatjuk, amit már fennebb egyszer mondtunk, hogy ennek a kulturált népnek enni is kell adni, hogy ezt a kultúrát elbírhassa, másképp úgy dobja el azt magától, mint a nyűgös koloncot.

Áttérünk most a Nagyalföldre.

A jobbágyemancipáció idejében már körül-

belül befejeződik az a nagyszerű népcsere, mely az utolsó 150 év alatt a síkság és a hegyvidék között lejátszódott. Tőke, kultúra és lakosság levándorolt az Alföldre. A szélek elszegényedtek és depopulálódtak. Még 1720-ban a lakosságnak kétharmada a végeken élt s az adók nagy részét is ezek az országrészek viselték. Ma már mindez fordítva van. Az összlakosság négyötödrésze a Dunántúl és a Nagyalföldön él. És az adók túlnyomó részét is ez a lakosság fizeti. Ez a változás azonban semmiesetre sem mondható egészségesnek. Egész országrészeknek faji, gazdasági és kulturális depravációja még az esetben is dekadens jelenség, ha mindez egy másik országrész javára megy végbe.

A magyar faj azonban, mely itt az előző 70 év alatt valóságos honmentő munkát végzett, ezen a bajon is segített volna. S a szélekről hozzá levándorolt agrár népet és tőkét, ipari kapitálisok és magyar ipari munkástömegek alakjában mihamarabb vissza adta volna a perifériáknak, ha a 48-as jobbágyfelszabadítás valójában a népek gazdasági felszabadítását is jelentette volna. A 48 után is változatlanul fennmaradt feudális birtokeloszlás, a latifundium és vámközösség azonban a magyar fajt megakadályozta erejének ilyenén szabad érvényesítésében, s utját állta annak, hogy a rekompenzálásnak ez a nagyszerű processzusa bekövetkezhessek. Ha feltételezzük azt, hogy már 1848-tól fogva a magyar nép természetes erő kifejtésének mi sem áll útjában, ha a népnek elegendő földje van, ha nincs oly adórendszer és vámközösség, mely egyrészt a latifundiumot mester-

ségesen konzerválja, másrészt a belterjes gazdálkodásnak s az ipusztuális kibontakozásnak útját állja, úgy nem nagy fantázia szükséges annak elképzelésére, hogy a sík- és dombosvidék szapora népe sűrűsödésének mérve szerint mihamarabb áttért volna az intenzív termelésre, s az individuális gazdálkodás ilyenén térfoglalása mellett a létjogosultságát vesztett latifundium fokozatosan és önmagától hullott volna szét ezer és ezer darabokra a földéhes nép kezei között. E természetes és egészséges folyamat rendjén azután az Alföld és Dunántúl magyar népe mihamarabb eljutott volna ahhoz a telítési ponthoz, amikor tőke- és emberfeleslegét máinem Képes agrikultúr téren foglalkoztatni és így kénytelen azt fokozatosan a hegyvidékek iparának átengedni. Ilyeténképpen a magyar tőke- és emberfeleslegnek szisztematikus átömlesztése az ipari kolonizációra váró perifériákra bizonyára már régen megkezdődött volna s napjainkban már erős lüktetésben látónók a végek faji és gazdasági restaurálásának azon folyamatát, mely nélkül az ország gazdasági evolúcióját és ezzel parallel a magyar faj jövődő fölgyarapodását nem is tudjuk elképzelni.

A nemzetiségi kérdésnek hatalmi szempontból ez az egyetlen lehetséges megoldási módja s itt tulajdonképpen a történelmi sorrend nyomán a végső konklúzióhoz jutottunk el. Mint-hogy azonban a magyar faji és gazdasági erők természetes érvényesülésének 1848. óta is még mindig ezer és ezer középkori gát állja útját, plauzibilis, hogy ennek a folyamatnak éppen az ellenkezője kellett, hogy bekövetkezzék.

Említettük, hogy a XVIII. század folyamán az osztrák vámpolitika a legsivárabb extenzivitásra szorítja a magyar mezőgazdaságot. Még a hatvanas évek során is nem a szántóföldek, hanem a végtelen legelők, parlagi földek és az ezeken viruló betyár-romantika adják meg a Nagyalföldnek tipikus jellegzetességét. Valósággal új latifundiumok keletkeznek. Még a nyolcvanas években is az alföldi községeknek több ezer holdas közlegelői, melyek egyébként a legkitünőbb szántóföldek, osztatlan és feltöretlen állapotban kizárólag állattenyésztési célt szolgálnak. Az újabb időben ugyan Ausztria már az ország egész fölös termelését is képes felvenni, sőt még ennél is többet, de viszont a magas gabonaárakat biztosító védővámok ma is az extenzív szemtermelés prosperitását garantálják. A vámközösség ilyképpen nálunk egyrésztől konzerválja az extenzíve gazdálkodó latifundiumot másrésztől a parasztot is a földmívelés külterjes módjára utalja. A kényelmes és biztos piac, a magas gabonaárak, s főleg a verseny hiánya elaltatja a parasztban a gazdálkodás feltörekvő tendenciáját s innen van az, hogy a különben is túlságosan konzervatív magyar földműves a külterjes gazdálkodásból, melyet a vámközösség másfél évszázados gazdasági erőszaka idegzett beléje, — ma sem tud kibontakozni. Emellett a paraszttöke hiánya, az ország legtermékenyebb részének: a Nagyalföldnek községekben nyilvánuló szegénysége, ennek folytán az egészségtelenül óriási faluhátárok, — viszont másrésztől a volt úrbéres községekben a parasztbirtoknak feudális korból visszamaradt elaprózott és tagosítatlan volta

csak másodlagos akadályai a belterjes gazdasági fejlődésnek.

Valójában úgy áll a dolog, hogy a vámközösség hatásaként ma az egész ország egyetlen nagy latifundium, amelynek keretén belül az egyformán extenzíve gazdálkodó nagybirtok és parasztbirtok között csak dimenzió tekintetében látunk különbséget. Ez oknál fogva, azt hiszem, nem tűnik merész állításnak, ha azt mondjuk, hogy gazdasági önállóságunkat elsősorban nem is annyira a magyar ipar, mint inkább a belterjes és egészségesen tagozott magyar agrikultúra érdekében kell kiharcolnunk, aminthogy eliparosodásunkat is csak úgy tudjuk elképzelni, ha ezzel egyidejűleg egy oly fejlett erős agrikultúr népréteget feltételezünk, mely egyrészt a magyar ipar termékeit felvenni, másrészt ugyanezt az ipart tőke- és emberfeleslegével folytonosan táplálni képes. Ilyen réteg azonban nem tud nálunk kifejlődni, mert a vámközösség a természetes fejlődés ellenében a primitív gazdálkodási rendet és latifundiumot szegezi szembe.

Csakis ilyen módon volt azután lehetséges, hogy bár a népesség sűrűsödése mindenütt a világon nagybirtokok szétesésére és a termelés individualizására vezetett, nálunk ennek éppen az ellenkezője lett valósággá. Franciaországban a forradalom előtt a nemesség és főpapság a földbirtok kétharmad részét tartja kezében. Ma a nagybirtok itt az össztermőterületnek 16 százaléka, Németországban még ennél is kevesebb. Marx, Kautsky, Leroy Beaulieu még a kisbirtokok pusztulását hirdetik. Azóta azonban úgy a tudomány, mint az

élet rájött arra, hogy az individuális termelésé, az apró paraszt-birtokoké a jövő s amely mértékben sűrűsödik a lakosság és nő a fogyasztás mérve, azon mértékben kell a nagybirtoknak a belterjes kisgazdálkodás előtt meghátrálnia. Nálunk azonban e világgazdasági jelenség fordítottját látjuk kialakulni.

Az ország termőföldjének egyharmad részét ma is 2000 nagybirtokos tartja birtokában. A latifundium még a legutolsó időkben is gyarapszik, ahelyett, hogy széthullana. Az egyházi és hitbizományi birtokok 1870. óta három millió holddal gyarapodnak. Ezzel szemben az önálló birtokosok száma 1890. és 1900. között 77.000-rel csökkent, viszont a mezei munkások száma ugyanez idő alatt 456.000-rel emelkedett. míg 1848-ban a napszámosok csupán 10 százalékát teszik a lakosságnak, 50 év múlva ez az arányszám *25 százalékra* emelkedik, az Alföldön pláne *32 százalékra*. És szomorú szerepe az uralkodó fájnak, hogy éppen ő szolgáltatja a földnélküli Jánosoknak legnagyobb kontingenst.

Természetes tehát, hogy a folyton sűrűsödő parasztlakosság szaporodásának arányában képtelen a megfelelő gazdasági expanzióra. Jövedelmét többtermelés útján nem fokozza, de területi alapon sem terjeszkedhetik, mert útját állja a latifundium. Napszámos-munkával sem tud magán segíteni, mert az extenzív üzemű nagybirtok csak kevés munkaerőt foglalkoztat s a ráutaltság tudatában ezt is minimális bérrel honorálja. Viszont ipari térre sem tud átömleni, mert a vámközösség folytán alig van iparunk. Ausztria ipari termelésének 50—55 százalékát

ma is nálunk dobja piacra. A 170 év óta mesterségesen kifejlesztett- generációk rendjén képzett és tőkeerőssé tett osztrák iparral szemben a mi iparunk ma sem tud lélegzethez jutni. Ami kevés iparunk van, az túlnyomó részt mezőgazdasági és élelmiszer ipar. Ez utóbbi téren az osztrák verseny a telephely tényezők erejét nem tudja ugyan legyűrni, de ezen iparunknak is egy jókora kontingensét az osztrák tőke dominálja.

Mihamarabb be kellett tehát következnie annak az időpontnak, amikor az éhség a tömegeket mozgásba hozza. A középkori költözködő magyar jobbágyot is ez az éhség hajtja, hogy régi helyét odahagyva, másutt keressen boldogulást. Vértürdők és forradalmak árán is ezért ragaszkodik költözködésének szabadságához. A középkori német jobbágyot is ez az inség ösztönzi arra, hogy az Elbán túlra tömegesen kivándoroljon. És természetesen a modernizált jobbágyot is a megélhetés lehetetlensége készteti arra, hogy újra „szabadon költözködjék.” A hetvenes években épp a volt zsellérek és úrbéres gazdák utódai kezdik meg a kivándorlást. Számuk ijesztően növekedik évtizedről-évtizedre. A Felvidéken ennek folytán 1244 től 495 magyar, 202 rutén és 34 német községnek csökken meg a lakossága. A mozgalom átterjed a Dunántúlra. Itt a hitbizományok árnyékában vegetáló protestáns magyar nép az egykével próbál ellene védekezni, — persze siker nélkül. Újabban már a Nagyalföldnek, s különösen a Tisza-Maros szögének, sőt még az oly termékeny Bácskának népe is útnak indul. A megélhetés lehetetlen volta még az annyira

igénytelen erdélyi románt is mozgásba hozza. A kilencvenes években már évenként több mint 200.000 kivándorló hagyja el az országot. Ma egy millióra rug azon magyaroknak száma, kik Amerikában künnrekedtek. Ausztriában háromszázötvenezer, Németországban ötvenezer, Romániában százezerre rug a magyar alattvalók száma. Másfél millió magyar, az összlakosság tizennegyed része tehát nem lelé honját e hazában. Franz Oppenheimer törvénye, hogy a kivándorlás a nagybirtok négyzetének arányában növekedik, valóban végzetesen érvényesült Magyarországon. A régi magyar átok, hogy Európa legtermékenyebb országában, maga a nép ezer év óta sanyarog és nem tud boldogulni, — íme ma is itt ül a nyakunkon. Freisingeni Ottótól kezdve napjainkig, ahány külföldi utazó járja be az országot, mind azt látja, mennyire termékeny ez az ország és mégis mily nyomorult benne a nép. A XVIII. században a Nagyalföldön éhenhalnak az emberek, a XIX. században pedig kivándorolnak, mert föld van itt ugyan elég, termékeny és kövér, de ez nem az ő számára termi gyümölcsseit.

Negyvennyolc után valóban nagyszerű szerep várt az alföldi és a dunántúli magyar népre. A szerep, hogy töke- és emberfeleslegével a depopulált végeket fajilag és gazdaságilag resztaurálja. Ez a dolgos és szapora faj meg is felelt volna ennek a feladatnak. A 48-as eszmék azonban csak eszmék maradtak. Gyarmati helyzetünk és a feudális világ maradt a régi. És mi lett a következése? És mi lett a nagy néphivatásból? Az, hogy a magyar vidékek százezrei maguk is kivándoroltak.

VII.

Mielőtt a végső következtetéseket levonnók, szólnunk kell még valamit a történelmi rezsim nemzetiségi politikájáról. Meg kell vizsgálnunk, eredményes volt-e e rezsim félszázados sovén politikája, sikerült-e ezzel nagyobb nemzetiségi tömegeket magyarrá formálnia, mert ha igen, úgy talán hinni lehet abban a konzervatív feltevésben, hogy a történelmi uralom megdőltével a magyar hegemonikus szerep is veszendőbe mehet. Százezrek élnek ma ebben az aggodalomban. A népnek olyan rétegei is, melyeknek a feudális osztályhoz semmi közük, sőt érdekeik azéval merőben ellentétesek. Az eljövendő demokrácia szellemi, hatalmi, gazdasági érvényesülést ígér e rétegek számára, de ők a kor-szellem segítő jobbját elhárítják maguktól, mert nem akarnak a nemzet megdőlte árán boldogulni. Tüzetesen meg kell tehát e kérdést vizsgálnunk, mert ha ez az aggodalom alapos, úgy hazánk arra van kárhoytatva, hogy minden időkre feudális állam maradjon és a modern gazdasági és politikai kibontakozás lehetőségétől ilyképpen elzárva, az volna a sorsa, hogy középkori béklyóiban vergődve vegetáljon mindaddig, míg az új idők gazdasági és eszmeáramlatának nyomása alatt mint állam előbb-utóbb végleg össze nem roppan.

Sokan vannak azon a nézeten, hogy a múlt század harmincas éveiben a latin után a ma-

gyar nyelvnek hivatalos nyelvvé történt bevezetése váltja ki az idegen fajok nemzetiségi öntudatát. Valójában úgy áll a dolog, hogy már 100 évvel előbb Klein Innocentius román püspök egész közszereplésében s később 1790-ben a *Supplex libellus Valachorum*-ban már megtestesülve látjuk a nemzetiségi gondolatot. De a nyílt harcra tényleg a szabadságharc előtti két évtizedben kerül a sor. A nemzetiségek anyanyelvüket féltik a hivatalos magyar nyelv érvényesülésétől. Viszont a magyar elem a horizont megtisztultával tisztán látja azokat a nagy veszteségeket, melyeket a magyar faj az előző századok feudális viharában, különösen a végeken volt kénytelen elszenvedni. Sajtótermékekben, a Pesti Hírlap vezércikkeiben, az egész közéletben feltör tehát a jelszó, hogy a magyar iskolák felállításával s a nemzetiségek megmagyarosításával hozzák be az elszenvedett veszteségeket. E kor nemzetiségi harca azonban korántsem bír azzal a színezettel, mint a mostani. A romantikus liberalizmus e korszakában a magyar államférfiaktól valóban távol állt a gondolat hogy erőszakos úton magyarosítsanak. A vezető magyar politikának e korban az a vezérgondolata, hogy a nemzetiségek faji és nyelvi igénye a közigazgatás, bíraskodás és közoktatás terén az állami megengedhetőség végső határáig érvényesüljön.

„A magyar nyelvet — írja Wesselényi — nem szabad erőszakolni, hanem az idegen ajkú gyermekek között édesgetéssel, szelíd módon s nem anyanyelvük eltiltásával kell tanítani és terjeszteni . . . Sem szükség, sem cél, hogy az idegen ajknak anyanyelvüket elfeledjék.”

Deák Ferenc is azon a nézeten volt, hogy „ha mi nemzetiségeinket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy mindenáron magyarosítsunk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltessük.”

Kossuth Lajos is „nem a népfajok egymás irányában való ballanszírozásában — látja — a haza megmentését, hanem a közös jogban és szabadságban.”

Tényleg ez a romantikus liberális szellem hatja át a Szemere-féle 48-as nemzetiségi törvényjavaslatot. Ez a javaslat közigazgatási és bírói téren fölényes szabadelvűséggel enged teret a nemzetiség és nemzetiségi nyelv érvényesülésének. Ugyanezt biztosítja az Eötvös-féle iskolajavaslat. A kiegyezés után egy darabig a régi romantikus liberális politikusok intézik az ország sorsát. Érthető tehát, hogy a 68-as nemzetiségi törvény szellemében alig különbözik a 48-astól. De már a hetvenes években felüti fejét a magyar romantikus sovinizmus. Az a naivul optimista bizakodás, hogy nemzetiségeinket az adminisztráció és iskola segítségével máról-holnapra magyarrá tehetjük. Andrássy Gyula gróf ugyan még azokat a magyar besúgókat, akik a perifériákon lappangó „nemzetiségi üzemekkel” fontoskodtak előtte, azzal az előkelő gesztussal hátrítja el magától, hogy „hagyni kell őket, majd lejárvák magukat”, — utóda Bittó István azonban már bezáratja a tót gimnáziumokat, Tisza Kálmán pedig feloszlatja a tót Maticát. A nemzetiségi törvény maga nem is lesz végrehajtva. Tisza Kálmán idejében már az állami funkciók majd minden terén az

aggresszívül erőszakos sovinizmus jut érvényesülésre. Ebben a korban még nem ismerik fel nemzetiségi problémáknak merőben gazdasági jellegzetességét. Grünwald Béla az eltótosodás közvetlen szemléletében sem tudja megmagyarázni, hogy a Felvidék községeinek önérzetes magyarjai máról-holnapra miért vedlenek át szolgálai *tóttá*. Romantikus álmodozók szentül hittek abban, hogy a közigazgatás hatalmi és az iskola szellemi erőszakával rövidesen sikerül az országban a magyar faji homogenitást megteremteni. Azt hitték, hogy erre a célra a szolgabírói hatalom és a magyar középiskola egymagában elegendő. Kezdetét veszi a nemzetiségek administratív sikanizálása, Trefort pedig gimnáziumokkal rakja tele a perifériákat. Az Alfölddel ezalatt senki se törődött. A magyar nép középiskola nélkül maradt. Közben megindult a nagy irodalmi vita: Ki volt előbb Erdélyben, a magyar-e, vagy a román? Naiv entuziaszták szinte hinni kezdtek abban, hogy akié e vitában a pálma, azé Erdély.

A kiábrándulás azonban hamarosan elkövetkezett. Az adminisztráció agresszivitásával csak azt értük el, hogy viszonyunk a nemzetiségekkel még jobban elmérgesedett. Vármegyéink ma is kimondottan földesúri hatóságok; a deposszedált gentry találja benne utolsó menedékét. A szolgabírói hivatalban tehát volt földesúr és volt jobbágy ismét találkozni. De már nem úgy, mint régen. A nemes szájszögletében ott vibrál egy fájdalmas vonás: a nincstelenség keserősége. A volt jobbágy tekintéből pedig már kivillan a gazdasági feltörek-

vés öntudata. Kézenfekvő tehát, hogy e köz-igazgatási találkozásoknak” az üldözések és igazságtalanságok láncolatára kellett vezetniük. Maga Beksics is kénytelen „férfias őszinteséggel” elismerni, hogy „az erdélyi magyar társadalom osztálygöggjét a demokratikus fejlődés nem rombolta le.” De Trefort iskoláiról is kitűnt, hogy ezek, — mint Ajtay találóan megítéli, — csak arra voltak jók, hogy a nemzetiségek részére kitűnően képzett agitátorokat neveljenek. A nemzetiségi tanulók jól megtanultak magyarul s megmaradtak amellet jó románoknak.

A romantikus sovinizmus csődje tehát hamarosan elkövetkezett. De a visszatérés már nem volt lehetséges. A sovinizmus jelszava be lett dobva a magyar tömegek közé. A felzaklatott fajszenvedély pedig nem ítél és nem mérlegel. Népünk széles rétege, ma is telítve ezzel az elvakult szenvedéllyel és ma se tudja elhinni, hogy hatalmi, vagy szellemi erőszakkal magyarosítani nem lehet. Akadtak politikusok, akik mindezt tisztán látták. Maga Beksics is kénytelen volt utóbb belátni, hogy „nincs és nem képzelhető oly magyar optimizmus, vagy sovinizmus, mely csak álmodni is merne arról, hogy a közel jövőben, mialatt századok is érthetők, az erdélyi románság a magyarság számára asszimilálható lesz. De visszafelé ut már nem vezetett. Die ich rief, die Geister, werd ich nimmer los! Minden magyar politikai párt megválthatta ezt önmagának. A tömegeivel és szenvedéllyel, mely e pártokat a parlamentbe küldte, s amelyen e pártok politikai hatalma

nyugodott, most már számolnia kellett. A tömeg-sovinizmussal tehát még oly pártok és egyének is kénytelenek voltak számot vetni, akik különben e politika meddőségéről eleve meg voltak győződve. Ez azután azt eredményezte, hogy a romantikus sovinizmus csakhamar, átcsapott a mai drasztikus sovinizmus korszakába.

Az eddig tisztán közigazgatási erőszak tömeges bírói üldözéssé fajul és ez Bánffy alatt éri el tetőpontját. Az iskolai erőszak pedig, miután a gimnáziumokkal kudarcot vallott, most már az elemi iskolákat választja eszközéül s ez újabb rohamnak hevenysége az Apponyi-féle iskolatörvényben éri el a kulminációs pontot. Természetes, hogy a drasztikus sovinizmus sem vezethetett semmiféle eredményre. Már csak azért sem, mert 15,510 népiskolánk közül 1905-ben még 12,734 felekezeti. Az állami iskolák ezzel szemben alig haladják meg a kétezret. A történelmi osztály minden soviniszta hajlandósága dacára sem mer a felekezeti iskolához, feudális idők emez itt maradt emlékéhez hozzányúlni, mert az államosítással egyik fő segítő-társát: az egyházat hívná ki maga ellen. A felekezeti védelme alatt tehát inkább eltúri a nemzetiségi iskolákat, s ehelyett a fizetésmegvonás örök fenyegetésével magát a nemzetiségi tanítót kényszeríti arra, hogy magyarul tanítson a nemzetiségi iskolában. Vagyis olyan nyelven, melyet növendékeinek túlnyomó része egyáltalán meg sem ért. Ennek a kísérletnek is balsikerrel kellett végződnie, mert az iskola legjobb esetben megtaníthatja ugyan a növendéket

valamely idegen nyelvre- de nemzetiségéből még sem tudja kiforgatni.

Akik ebben nem hisznek, azoknak ajánlom, képzeljék el — s ha ez a háború ne adj Isten, rosszul sikerült volna, nem is lett volna oly nehéz elképzelni — hogy a szegedi tanyai bőgatyás és pörgekalapos kis magyar gyereket szeptemberben a tanító szerb nyelvvel fogadja az iskolában. És szerb nyelven, melyből a fiú egy kukkot sem ért, próbálja a számtant a fejébe gyömszölni. Aki ezt elképzei, ugyebár rögtön kész a megítéléssel, hogy ez a gyerek sem számolni, sem szerbül beszélni nem fog tudni, s hogy az ilyen eljárás nem egyéb, mint becstelen gyermekszanyargatás. De ugyanez a sovinszta, aki ezt a kellemetlen tortúrát maga elé képzei, azt is átlátja rögtön, hogy ez a kis magyar fiú nem is fog sose elszerbesedni, mert a gyermeket abban a pillanatban, amint az iskolából kiteszi a lábát, odakünn rögtön kézen fogja a magyar élet s vele van egész nap, amikor a boltba megy irkát venni, amikor játszótársaival pajkoskodik, amikor a templomba megy imádkozni, amikor a szülői házban ebédjét költi, amikor kimegy az istállóba, hogy a lovak között kíváncsiskodjék, vagy a mezőre, hogy kis kalapja mellé búzavirágból fonjon bokkrétát magának. Nos, tehát: ami igazság a mi oldalunkon, az a túlsó oldalon is igazság. Tényleg az ujjunkon tudnánk összeszámlálni azokat a románokat, kiket az utolsó félszázad alatt az iskola tett esetleg magyarrá. Asszimilálhat az élet és ebben az iskola segítségére is lehet, de az iskola egymagában soha.

A nemzetiségi érzés merőben szubjektív érzés, mely földi hatalom számára hozzáférhetetlen. Ha katonai parancsnok vagyok, legénységem felett az elképzelhető legteljesebb emberi hatalmat gyakorolhatom. És mégis hiába parancsolom meg, hogy legénységem úgy érezzen és úgy gondolkozzék, mint én, mert a szívekbe nem tudok belátni és nem tudom ellenőrizni, hogy a parancs teljesítve lett-e, vagy sem. Ezért igazság a Delbrück professzornak a lengyel kérdésben alkotott igazsága, — amit Jászi idéz, — hogy a „nemzetiségi érzés korunkban széttörhetetlen erejű. Természetes erő az, mely ellen még a politikai hatalom legnagyobb megfeszítése sem érhet el semmit.” És ezért igazság a Hegedűs Lóránt igazsága, amit a magyar nemzetiségi kérdésben alkotott „hogy a nemzetiségi kérdés erőművi úton meg nem oldható.” Minthogy pedig a történelmi rezsim sovinizmusa kizárólag a hatalom és kultúra erőszakával akart magyarosítani, érthető, hogy a legújabb drasztikus irányzat sem tudott semmiféle konkrét eredményt sem felmutatni. Ami asszimiláció történt a legutolsó ötven év alatt, azt csendesen, akaratlanul és minden sovinizta szándék nélkül elvégezte maga a magyar élet a Nagyalföldön és a magyar városokban. A felvidéki és erdélyi nemzetiségi tömbök és nyelvhatárok azonban minden erőszak dacára változatlanul megmaradtak. A történelmi rezsim sovinizta erőszaka dühös, de meddő vihar maradt. Megcibálta ugyan a nemzetiségi vándort, de ez, minél erősebb volt a vihar, annál szorosabban bujt bele abba a nemzetiségi

köpenyegbe, amelyet nem engedett a testéről letépni.

A feudálisovén politikának ezt az abszolút meddőségét már a régebbi kortársak is észre vették. Idevezethető vissza a sovén publicisztikának valóban vigasztalhatatlan pesszimizmusa. Az a körülmény azonban, hogy a kultur-erőszak ennyire meddő maradt, a gondolkozások gravitációját ösztönösen hajlította a gazdasági meglátások felé. Beksicsnél is és másoknál is csillannak fel ez irányban embrionális képzetek, de amelyek még messze esnek a helyes felismeréstől, inkább csak az ösztönös megérzés sejtései. Félénken és óvatosan pendül meg az erdélyi telepítésnek és a hitbizományok felbontásának eszméje. Félénken, mert mindkét Programm csak az uralkodó osztály részbeni deposedálása útján lett volna megvalósítható. Emiatt azonban a feudális ideológiában mozgó sovén publicisztikára nézve valóban kényes dolog volt a földkérdésének megbolygatása, már csak azért is, mert a publicisták legtöbbször maga is a földesúri osztályhoz tartozott. Értjük tehát, ha Beksics valóban félve teszi meg a legelső lépést. Az Alföldön és a Dunántúl egy millió holdnyi hitbizomány parcellázását ajánlja olyként, hogy ehelyett a hitbizományok tulajdonosai a perifériákon kreáljanak maguknak megfelelő erdőhitbizományt. Ugyanekkor azonban nyíltan a hitbizományok fenntartása mellett nyilatkozott. Pedig máj. Deák Ferenc fél századdal ezelőtt megmondta, hogy ezek a hitbizományok a természet rendjével ellenkeznek. Védeni a hitbizományi s

egyúttal annak felbontását ajánlani, valóban kontroverz dolog. De e tényben nem a kontroverzia a fontos, hanem annak a kirívó szemléltetése, hogy az erőszakos asszimiláció csődje után, konzervatív publicistáink fajféltő gondolkozása, mint siklott át ösztönösen a gazdasági tere s e téren mint kényszerült lassanként annak a kétségbeejtő igazságnak befogadására, hogy a magyar vezetőosztály gazdasági érdeke és a magyar fajfejlődés érdeke ki nem egyenlíthető ellentétben állnak egymással. Osztályérdek és faji érzés szinte látható módon tusakodnak Beksics bensejében s ez a szomorú dilemma mutat rá arra a valóságra, hogy a magyar faj kibontakozásának nem az eljövendő demokrácia, hanem az itt maradt osztályuralom állja el az útját. Természetesen üdvös dolog lett volna, ha Beksics terve valóra válik. Hiszen az Alföldön és a Dunántúl ezáltal legalább 100,000 magyar család földhöz jutott volna. E célra azonban az is szükséges lett volna, hogy a nagybirtokosok ezt az egy millió hold földet a népnek oda is adják. Természetes tehát és magától értetődő, hogy ez a terv emiatt csupán fellengző idea maradt mind a mai napig. Hogy viszont a lakatlan és halott erdők rengetegei minő etnikai erőt jelentettek volna a perifériákon: az máig is megoldatlan rejtélyként maradt az utókorra. Minden jel azonban arra mutat, hogy Beksics maga is nagyon jól tudta, hogy a végeken a néma erdőbirtok a magyar fajfejlődést nem hozhatja lendületbe. Fellengző Programja inkább csak eszköz volt annak a félve titkolt és legbensőbb eszménynek meg-

valósítására, hogy a hitbizományokat az adott erőviszonyok mellett az Alföldről és a Dunántúlról valamelyes formában kitessékelje.

Ugyancsak az erőszakos asszimiláció teljes csődje érleli meg utóbb a kolonizáció gondolatát. Fellengző ideák kapnak szárnyra. A székelységet és az alföldi magyarságot a telepítések láncolatával kell egybekapcsolni. Illetve, miután ez az etnikai összefüggés régebben meg volt a folyó völgyeken és az erdélyi Mezőségen át romjaiban ma is fellelhető, ezt a régi faji kapcsolatot kell hozzátelepítések által felfrissíteni és megerősíteni. A mind nagyobb mérveket öltő kivándorlás is megerősíti a telepítés gondolatát. A nép szemében ez az idea is éppen olyan tetszetőssé válik, mint az iskolai asszimiláció. Azt az ellenvetést, hogy a mesterséges emberátültetéssel való kísérletezés mindenütt a világon a telepítési törekvések tökéletes csődjéhez vezetett, a laikus sovén rétegek ma is képelenek megérteni.

Azok az általános okok, melyek mindenütt fellelhetők és amelyek mindenütt a telepítések sikertelenségéhez vezettek, nálunk is természetesen fennforognak. A paraszt a saját faluhatárában akar boldogulni és terjeszkedni. Még annak a gondolatától is irtózik, hogy a szomszédos községbe kelljen átköltöznie, nemhogy messzi vidékekre vándoroljon. Az erdélyi Mezőség elég közel van a székelyföldhöz, sőt egy rövid vonalon kontaktusban is van vele, de azért a székely még se megy szívesen oda, mert a gazdasági viszonyok ott egészen mások. Ez az idioszinkrázia érthető is, természetes is, mert hi-

szén a paraszt a messzi vidékek szántóföldjét, azok természetét, termőerejét, az ottani klimatikus és gazdasági viszonyokat nem ismeri. Még a műveltebb iparos, vagy kereskedő se igen mer olyan vállalkozásba bocsátkozni, melynek minden eshetőségével és körülményeivel félig-meddig nincsen tisztában. Következésképpen az áttelepülésre is csak-a magyar falunak azon elemei kapacitálhatok, akik otthon is élhetetlenek, s akiknek a migráció folytán nincs mit veszíteniük. Ezek az elemek azután természetesen az új miljőben még kevésbé tudnak boldogulni s a környező benszülött lakossággal szemben, mely a vidék gazdasági viszonyaihoz századok és generációk során már előzőleg tökéletesen hozzásimult, — még kevésbé tudják a fajharcot felvenni. Az ezerféle tulajdoni korlátozás, mely a telepes telket terheli, mely a telepest egyenesen gúzsbaköti, hitelétől fosztja meg s terjeszkedésének is útját állja, — továbbá minden telepítésnek az az örök hibája, hogy a telepes lakosság szaporodásával nem számol sa következő generáció földhöz jutásának nem hagy latitudót, — mindezek a körülmények azt eredményezik, hogy a telepes községek nemhogy versenyképesek lennének a benszülött lakossággal szemben, hanem mint valami üveg-házi ültetvények, állandó és költséges gondozásra szorulnak, hogy a lélek bennük valamiképp megmaradjon. Hinné-e például valaki, hogy Pitvaros község, mely 1817-ben lett telepítve, 1,457.000 forintnyi váltságösszegéből 100 év után. még ma is 1,438.000 forinttal adósa az államnak? A csángótelepeken apadt a csángók

és növekedett a nemzetiségek számaránya. Beksics maga is elismeri, hogy telepítéseink jórésze egyáltalán nem sikerült. Csernovits Diodor, ki 54 állami telepes községet kezel, a telepítési ankétén kénytelen beismerni, hogy az összes telepes községeket ez a két dolog jellemzi: hátralék és elégedetlenség.

Általános, minden országra nézve érvényes tényezők játszanak közre, hogy a telepítések sehosem sikerülnek. Azt a célt, hogy valamely országrész etnikai képét kiforgassák, nemcsak meg nem valósítják, hanem ellenkezőleg, maguk szorulnak folytonos védelemre, nehogy a környező benszülött elem terjeszkedő hullámai őket megsemmisítsék. Poroszország majdnem egy milliárd márkát áldoz a poseni német telepítés céljaira. Emellett egy hetven milliós nép minden hatalmi erőszakát latbaveti a germanizáló cél érdekében. A poseni lengyelség erejét azonban még se tudta megtörni.

De nálunk még egy speciális körülmény is közrejátszik. Az: hogy a székelyen kívül nincsen hegyvidéki magyarságunk. Olyan magyar néprétegünk pedig egyáltalán nincs, mely igénytelenségben a perifériák benszülött népével versenyezni tudna. A magas nivóju alföldi, vagy dunántúli paraszt képtelen az ösigényü tóttal vagy románnal a fajharcot felvenni. És ha mégis átültetik, úgy magasabb igényét előbbutóbb kénytelen a környezet nivójára lefokozni, s ez esetben éppúgy eltótosodik, vagy eloláhosodik, mint a letúnt századok során az ottani benszülött magyarság. Éppen ezért az alföldi magyarságnak agrikultúr jellegű inváziója Er-

délybe és a Felvidékre, — akár természetes, akár mesterséges úton, nem egyéb, mint örüléssel határos fantasztikum.

És ez az ostoba vízholdás az óceánba, mégis kezdetét veszi, ha történetesen, — amint fentebb a fajfejlődés érdekeivel nem áll nálunk tökéle-
tebb jeleztük, a vezető osztály vagyoni érdeke-
tes ellentétben. A telepítéshez ugyanis föld, na-
gyon sok föld kellett volna. A külön állami célt
nem szolgáló állami birtokok erre természetesen
nem lehettek elegendők. Alig 24,000 hold
föld volt az, ami felett 1902-ben a telepítési alap
rendelkezni tudott. A föld túlnyomó részét a
vezető osztály tartja birtokában. Éppen az az
osztály, mely e mozgalmat megindította. De
még az általa kezdeményezett nagy nemzeti
cél érdekében sem volt hajlandó a nép részére
egy talpalatnyi földet is átengedni. Sőt expo-
nense, az akkori földművelésügyi miniszter ut-
ján a telepítési ankéten kiadatta a titkos jel-
szót, hogy a tárgyalások során az egyházi és
világi hitbizományok kényes kérdését nem
szabad és nem illik érinteni. Így is történt. Sok
színes beszéd hangzott el tehát honszerelemről,
a magyar faj pusztulásáról és mi egyébéről, de
azután ez volt az egész eredmény, amit a nagy
garral felfujt hivatalos kampány egyáltalán fel-
mutatni tudott. Maga a kidolgozott törvény-
javaslat is lomtárba került s a magyar telepí-
tések színes szappangömbjei is szétpukkantak
és levegővé lettek.

Ez az ankét azonban mégis produkált va-
lami konkrétumot. Újból megerősítette azt a
régii történeti tanulságot, hogy változhatnak az

idők, elrohanhatnak sebes századok, átalakulhat az egész közgondolkozás, de a kiváltságos osztályok önzése rendszerint marad a régi. Az erdélyi nemesség 1847-ben még az urbariális rendezést, tehát a nép gazdasági helyzetének javítását is arra használja fel, hogy az 1819-i hamis összeírás segélyével a paraszton még egyszer és utoljára, de alaposan eret vágjon, ötven évvel később, a telepítési ankéten, amikor arról volt szó, hogy a kivándorlás és elnemzetietlenedés ellensúlyozására földhöz juttassák a népet, a vezető osztály még ezt a kampányt is arra akarja felhasználni, hogy magának vagyoni előnyöket biztosítson. A törvénytervezet a nemzetmentés ürügye alatt újabb középirtokok kreálását hozza javaslatba. Tehát újkori donációkat a tönkrement gentry számára. Valóban szerencse, hogy a javaslatból nem lett törvény, mert különben ma már a miniszteri előszobákban restaurálva látnók azt a régi jelenetet, amikor a büszke ősök még a bécsi aulában előszobáztak egy-egy darabka latifundiumért.

Ha erre gondolunk, valóban könnyen átfoghatjuk! gondolkozásunkkal, hogy a történelmi rezsím gazdasági téren miért nem tett semmit a magyar faj fejlődés érdekében. Telepítés, hitbizományátültetés stb. csak színes ideák maradtak, mert megvalósításuk épp a vezető osztálytól követelt volna vagyoni áldozatot. Viszont e rezsím erőszakos sovinizmusa sem vezethetett semmiféle kézzelfogható eredményre, mert a fajhódítás ezen az alapon abszolúte lehetetlen. Csak egy irányban tud a vezető osztály

táry sovén sikert felmutatni. Azáltal ugyanis, hogy a 48 előtti birtokeloszlást mind a mai napig konzerválta, s ilymódon mind nagyobb és nagyobb tömegeket szorított a kivándorlásra, — miután, a kivándorlók túlnyomó része nemzetiségi, — ennek a vándormozgalomnak szükségképpen a magyar arányszám emelkedéséhez kellett vezetnie. A kivándorlási veszteség 1900. és 1910. között 647,000 ember. Ennek 70 százaléka nemzetiségi s csak 30 százalék közte a magyar. Ily módon a magyar számarány 1910-ben 47.5 százalék helyett 48.1 százalékot tesz ki a valóságban. De ha meggondoljuk, hogy a visszavándorlók között aránytalanul kevesebb a magyar, mert nagyobb igénye és kisebb takarékosága folytán nehezebben tudja a visszavándorlásra preliminált tőkét összegyűjteni, s ha meggondoljuk-, hogy újabb időben a kivándorlás láza már a Tisza balpartjára s a Tisza-Maros szögére is átharapódzott, úgy be fogjuk látni, hogy ez a fajnyereség hasonlatos ahhoz, mikor a károly-köruti kereskedő, miután tisztességes utón nem tudott vagyont szerezni, a csőd utján próbál meggazdagodni¹.

Önkénytelenül tolul tehát ajkunkra a kérdés: ez hát az a fajmentő szerep, amiért a vezető osztály hatalmát nem szabad megosztani?! Ez hát az a nemzetfentartó hivatás, amely miatt a magyar államiságnak középkori nyúgeiből nem szabad kivergődnie és a felkelő napnak meg kell állania a magyar horizonton?! Nem, nem! Semmi okunk arra, hogy ezt az osztályuralmat emiatt mesterségesen konzerváljuk. Arra sincs okunk, hogy mint túlbuzgó Máriusek a

nemzet pusztulását előre elsirassuk, még mielőtt a feudalizmus romba dőlt volna. Még kevésbé indokolt, hogy a demokrácia felkelő napját aggódó sejtelemmel és félve üdvözöljük! Mint látni fogjuk, épp e felkelő nap fénye és melege fogja majd a magyar fajt dus és egészséges virágzásra serkenteni. Olyan virágzásra, aminőt a legmerészebb sovinizta álmodozók sem mertek volna eddigelé elképzelni.

VIII.

A végső konklúzióhoz jutottunk el. Azt láttuk a múltban, hogy a magyar elem a végeken nem tudott megélni magyar módra, tehát eloláhosodott. De nem tud megélni ma sem, mert a régi idők beteges birtoktagozódása, dépravait agrikultúrája szinte változatlanul hárult át a jelenkorra. Az ipar hiánya pedig ma is kizárja a földtől független megélhetés lehetőségét.

Felismervén így az okot: az orvoslás módja is kézenfekvő. Hiszen ez szinte önmagától kínálkozik. Egyszerűen módot és gazdasági lehetőséget kell nyújtanunk arra, hogy a perifériákon a magasabbrendű fajok életnívójukat fenntarthassák. Ha ez megtörtént, a magyar és német elem minden időkre konzerválódik. Sőt ez esetben a magasabb kultúra hódító hatásai sem fognak kimaradni. Nem ugyan a brutális erőszak, hanem a természetes fejlődés jegyében. És nem a kulturáltabb réteg züllik le szellemileg és gazdaságilag az alacsonyabb fajhoz, hanem megfordítva, az alacsonyabb réteg kapiláris része törekszik fel a kulturáltabb fajok színvonalára.

Ma már csak az ipar biztosíthatja ezt a magasabb életnívót mely mellett a fajharc eddigi tendenciája ilyenképpen megfordulhat. Erdélyt és a Felvidéket el kell iparosítanunk. Ott, ahol az ipar eddig is megjelent az erdélyi hegyek között, valósággal csodákat művelt. Említettük,

hogy Hunyadmegyében az új ipartelepek új magyar községek alakulására, a zsilvölgyi szénfeltárások pedig egy valóságos magyar invázióra vezettek. Pedig negyven évvel azelőtt itt állott a magyarság ügye a legrosszabbul.

Az ipar, mely a magasabb életnívónak megfelelő megélhetést feltétlenül biztosítja, egyúttal a legmegbízhatóbb fajkonzerváló biztosíték. És sem az iskola, sem a szellemi agitáció, sem a közigazgatás mesterséges nacionális injekcióira nincs itt semmi szükség. Ahhoz azonban, hogy ipart teremtsünk a végeken, múlhatlanul szükséges, hogy sűrűen tagozott belterjes agrikulturát teremtsünk a Nagyalföldön. Olyan egészséges, gazdag földműves réteget, mely fejlődésének rendjén mihamarabb eljut ahhoz a telítési ponthoz, amelyen túl a mutatkozó gazdasági és faji felesleget át tudja adni a végek iparvilágának, viszont elég gazdag és erős ahhoz, hogy ennek az iparvilágnak produktumait is felvenni tudja. Ebből a célból az Alföldön és a Dunántúl fel kell apróznunk minden nagybirtokot és belterjessé kel fejlesztenünk a mostani primitív parasztgazdálkodást. Amire Ajtay és Jászi már régebben utal, ha más formában is, de mindenesetre megdönthetlen igazság. A nemzetiségi kérdés megoldását az Alföldön kell keresnünk. Gazdasági önállóságunk megteremtése és ennek során a magas gabonavámok megszünte önmagában is azt eredményezné, hogy darabokra hulljon nálunk minden latifundium. Aligha várhatunk azonban addig, amíg ezt Ausztriával szemben kicsikarni képesek leszünk. Haladéktalanul hozzá kell látnunk, hogy

a nép minél előbb földhöz jusson. A háború után várható amerikai kivándorlás, mely különben minden nagy háború kísérő jelensége, úgy is rászorít majd bennünket, hogy ezt a nagy birtokreformot minél sürgősebben megvalósítsuk.

A béke idején még az oly szűkös, sőt nyomorult, de meglevő egzisztencia is rejtegetett bizonyos tehetlenségi erőt, mely a tömegek egy részét a bizonytalan és kockázatos migrációtól visszatartotta. Nem így lesz a háború után. A hazatérő katonák, akiknek mindegyikét a háború régen kiemelte egzisztenciájából, most már szabadon és kockázat nélkül választhatnak, hol kezdjék el az új életet: itt-e, vagy Amerikában? Ha az 1870—1871-i német-francia háborút nagy német kivándorlás követte, úgy a mostani világháború még nagyobb mérve és még nagyobb pusztításai után valóságos népvándorlásra lehetünk elkészülve. Dillingham senator és Burnet képviselő a kivándorlási mozgalom kiváló amerikai szakértői és velük együtt a hazai szakértők is ezen a nézeten vannak. Pedig a feudális birtokeloszlás, mely a tömegek százezreit már a háború előtt is és háború nélkül is kihajtotta az országból, ma is olyan önző és kiváltságos, mint a háború előtt. Csodákra tehát ne számítsunk. A háború után a nemzet egy újabb óriási vérveszteségre lehet elkészülve. A clevelandi konzulátuson 1914. március havában a kivándorlás tárgyában értekezletre gyűltek az amerikai magyar lelkészek. Az eszmecsere során egy pár igen talpraesett vélemény hangzott el az értekezleten.

Nem lesz talán érdektelen, ha egy párat közülök ideiktatunk.

Liktor József görög katolikus lelkész: „Országunk földművelő állam, népünk földművelő nép s mert földet nem kap, kénytelen kivándorolni. Biztosítsanak a földművelőnek otthon megélhetést s akkor otthon fog maradni... Ne tiporjuk a földművelőt adóval, mert utóvégre hiába, mégis csak ők tartják fenn a nemzetet.”

Tóth Sándor református lelkész: „Az ország földjének 60 százaléka a birtokosok 1 százalékának a kezén van. A magyar népnek nincs meg az a földje, amennyire szüksége van. Hozzá van kötve a földhöz, hozzá nőtt és enélkül élni nem tud. Nem kivan semmi egyebet, csak földet, valósággal földéhes és más ok a kivándorlásra nincsen. Bácsbodrogból egy hó alatt 3000 ember vándorolt ki. Hogyha már a svábok, akikről jól tudjuk, hogy náluknál szorgalmasabb, józanabb nép alig van, — ily arányban vándorolnak ki, akkor igazán kell, hogy nagy legyen a nyomor . . . Meg vagyok győződve, hogy a mi véleményünkre otthon nem sokat adnak, mert nem akarják belátni, hogy a földnek képtelen és ügyetlen elosztása oka a kivándorlásnak. Mi tudjuk, mert mi magát a népet kérdeztük meg.”

Csutoros Elek református lelkész:

„Félek, hogy ez értekezleten elhangzottaknak nem lesz semmi eredménye, mert otthon nem szeretik az újat és mindenkit lehurrognak, aki valami újat ajánl. A kivándorlásnak legfőbb oka, hogy a népnek nincs földje. Kell, hogy főuraink parcellázzák a nagybirtokot, hogy a nép-

nek föld jusson. De az a baj, hogy a mi főurainkban nincsen faj szeretet és inkább zsidónak adják el birtokukat, mint magyar parasztnak . . . Becsületére válik az amerikai magyar, lapoknak, hogy nem igen pengetik azt, hogy itt. Amerikában ingyen is kapni földet, mert ha a magyarság egyszer annak tudatára ébred, ki jön fél Magyarország és akkor a mi mágnásaink maguk foghatják az ökröt a szarvánál

Mint e lelkészek valóban bátor és egyenes megítéléseiből látnivaló, a kivándorlás nagy kérdőjelére mindig egy és ugyanaz a felelet. Miért vándorolt ki a paraszt a háború előtt? Mert nem volt földje. És miért tért egy része vissza Amerikából? Mert odakint szerzett máiannyit hogy abból itthon földet vásárolhasson. Hihet-e valaki abban a csodában, hogy a paraszt a háború után föld nélkül is meg tud majd élni? Bizonyára senki. Miután pedig a föld eloszlása máig sem változott, ellenben, a háború által a tömegek százezrei lettek egzisztenciájukból kiemelve és tönkretéve, kétségtelen, hogy a mobilizált százezrek a háború után még nagyobb mérvben fognak kivándorolni, mint annakelőtte. Hogy az előző kivándorlások s a mostani világháború mérhetetlen vérvesztesége után ezt az újabb vérlecsapolást nem bírja el a magyar állami organizmus, — ezen nem is lehet vitatkozni. Nyers igazság azonban a mondottak után, hogy a kikészülődők egész vándorhadát földdel vissza tudjuk tartani, sőt a künnlevők jó részét is haza tudjuk csalogatni.

A föld, a föld, minden parasztnak éltetője,

álma, boldogságának netovábbja az, mely a háborús restauráció másik nagy kérdését, az emberveszteség pótlásának problémáját is megoldani egyedül hivatott. Ha a háborúban az elsetteken felül, a születések számának ijesztő csökkenését, mely a három háborús év alatt egymagában 1 millió 200,000-nyi emberveszteséget okozott, — továbbá a fokozódó gyermekhalandóságot is figyelembe vesszük, úgy kétségtelen, hogy a világháború mérlege reánk nézve a három milliót megközelítő emberveszteséggel fog záródni. A napóleoni hadjárat után Síre Francis d'Ivernois előre megjósolta Franciaország depopulációját. De a maí világháború még nagyobb emberpusztítása után minden látónoki tehetség nélkül meglehet jósolni, hogy fél évszázadon belül Európa most hadakozó népeit a pauperizmuson felül egy fantáziákat túlszárnyaló depopuláció fogja megsorvasztani. Ezen a bajon csak a természetes szaporodás serkentésével tudnánk segíteni. Világ-statisztikai jelenség azonban a városlakosságok viszonylagos meddősége. Ki szaporíthatná meg tehát többenemzésével a megritkult és megtépázott nemzedéket? Csakis a falusi paraszt. De mikor szaporodik a paraszt, szinte jókedvűen és gondtalan korlátozatlansággal? Ha földje van, mely jó és elegendő és amelyből gondtalanul meg tud élni. Látjuk ezt az Alföld azon részein, hol a nagybirtok a paraszterjeszkedésnek nem áll útjában. Ott azonban, ahol a paraszt maga is alig tud megélni, nemhogy jövő generációjáról gondoskodni tudna, ott ő is meddő marad, mint a szászok Erdélyben, s a protestáns ma-

gyarok túl a Dunán. Világos és primitív igazság mindez. Mert hiszen, amint a fű, fa, virág, sőt még a burján is csak a jó földben terem meg dúsán, úgy a paraszt is, melynek a föld épp úgy talaja, mint a növénynek, — csak a jó, és elegendő földön tud felburjánzani. Százötven év előtt kezdték a magyar parasztnövényt az Alföld kövér szántóin elültetni. Láttuk, hogy a magyar nép ennek nyomában minő csodás módon felvirágozott. Földet adtak a magyar parasztnak, hogy benne gyökeret verjen, a feudalizmussal szemben kissé szabadabb levegőt, hogy lélegzeni tudjon, s ime a magyar paraszt csodákat művelt. Szaporaságával és szorgalmával 70 év alatt megmentette a fajt, melynek alja s a nemzetet, melynek mostoha gyermeke volt, akkor is, most is. Tehát a föld, a föld, ismét csak a föld és rajta a sok és sűrű kis paraszt az, ami a háború utáni másik nagy problémának, az emberpótlás kérdésének megoldására egyedül képes. És a kedvező megoldás a magyarságra nézve még azzal a nem megvetendő előnnyel is járna, hogy, miután a rutén után a magyar nép a legszaporább, és földje is a legkövérebb, a regeneráció versenyében minden más nemzetiséget megelőzne és ez a körülmény is csak a magyar faji arányszám újabb javulását eredményezné.

Viszont a háborús emberveszteség mellett a háborús gazdasági veszteségek pótlásáról is idejekorán kell gondoskodnunk. A nagy háború óriás terheit a magyar agrikultúra egyedül nem fogja tudni elviselni. Meg kell tehát nyitnunk az ország ipari erőforrásait, melyeket a várnközség eddigelé erőszakos kézzel eldugaszolt.

„A világháború után, — írja Hegedűs Lóránt— a magyarság léte, országunk fejlődése attól függ, hogy dacára népességünk rettentő háborús megfogyatkozásának, dacára a várható kivándorlásnak, meg tudjuk-e oldani a magyarság itthontartásának és megszorodásának problémáját... Döntő ennél, hogy a nagy természeti erő érvényesülésének mesterséges akadályai eltűnjenek és helyébe az erők érvényesítésének programja lépjen.”

Oly igazság ez, melyet szívébe kell vésni és lelkébe kell beidegzni a Ma minden magyar politikusának.

Visszatérve már most az elhagyott fonálhoz, újból ismételjük, amit fennebb mondtunk, hogy a végeket csakis úgy tudjuk fajilag restaurálni, és népünket ott felduzzasztani, ha azokat eliparosítjuk. Viszont ez az eliparosítás csak úgy lehetséges, ha az Alföld és Dunántúl nagybirtokait számtalan apró parasztbirtokra tördeljük össze. A háborús regeneráció szüksége ugyanezt diktálja. Maga a demokrácia szintén ezt követeli. Demokrácia, magyar fajfejlődés és háborús restauráció útjai tehát mérőben egybeesnek.

A birtokreform nagyszerű munkájához tehát haladéktalanul hozzá kell látnunk. Óriási mulasztások várnak e téren helyrehozásra. Emiatt, hogy a birtokeloszlás terén nálunk fordítottja következett be annak, ami a nyugati országokban mindenütt bekövetkezett. A kötött birtokok 40 év alatt több millió holddal szaporodtak. De a községek és városok hat és fél milliónyi, a közbirtokosságok majdnem négy

milliónyi földbirtoka szintén osztatlanul maradt napjainkig. Holott e földbirtokok felosztásának igazán semmiféle osztályérdek nem állja útját. A megrögzött szellem: a nagybirtok konzerválásának esztelen tendenciája azonban itt is érvényesült. Ez a tendencia pedig szinte dogmatikus erővel uralta úgy az állami, mint a községi gazdaságpolitikát. A községi birtokokat nem lehet elidegeníteni. Ez volt a dogma. Arra, hogy a községek birtokaikat a saját lakosságuk között felaprózzák, senki sem gondolt, nem is mert volna gondolni, mert nem akadt volna kormány, mely azt jóváhagyja. Igaz: ezeket a földeket legnagyobb részben maguk a községlakók bírják haszonbérbe. De nagyon jól tudjuk, hogy ez a bérlet, — miután a községi birtokok túlnyomó része évről-évre árverés után lesz bérbeadva, — minő labilis egzisztenciát nyújtott ép a legszegényebb néposztálynak. Még a hosszú lejáratú bérleti rendszer sem felelt meg a hozzáfűzött várakozásoknak. Aki a parasztot ismeri, az tudja, hogy reá nézve csak a korlátlan földtulajdon bír igazi értékkel. A tulajdonjog legkisebb korlátozása, mint pl. a szülők haszonélvezete, a zálogkölcson is már nyugtalanító és lenyűgöző erővel hat feltörekvő energiájára. A paraszt „nem nyugszik” s a szószoros értelemben véve, tényleg nem is nyugszik addig, míg a földjét adósság, vagy más zálogteher nyomja. Képes kivándorolni pusztán azért, hogy ezt a zálogkölcson visszafizethesse. A bácskulai svábok a nemrég elhalt közjegyzőnek, mint valami házi orvosnak, évi átalányt fizettek azért, „mert vigyázott a telekköny-

vükre”, nehogy tudtukon kívül valamiféle teher kerüljön a betétkönyvük C lapjára. Ilyen a paraszt máshelyütt is. A földműves nép a hosszúlejáratú bérletet sem tekinti megnyugtató egzisztenciának. Az 50 holdas bérlet helyett többre becsül 5 hold földet mely azonban korlátlanul az övé. Szeged városa földbirtokain már régebben kreált hosszú lejáratú bérleteket; mi lett az eredmény? A bérletek lejártak s a földek újból árverésen lettek bérbeadva. Családok, melyek 25 évig művelték, javították, investáltak bérföldjüket, melyet szinte magukénak hittek, íme erre a földre újból árverezni kényszerültek s kénytelenek voltak a legmagasabbra felhajtott árakat is megadni, nehogy a földet más huzza ki talpuk alól. Megtörtént egy ilyen árverésen, hogy a régi bérlő a szomszédját, aki a bérletből őt kilicítálta, a leütés pillanatában leszúrta.

De a szabadforgalmú nagybirtoknál is ugyanez az érthetetlen konzerváló tendencia érvényesül. Nagy bankok és pénzarisztokraták száz és százezer holdnyi ingatlanokat vásároltak össze épp a legutolsó évtizedek alatt. Az újabb idők ezen törtető birtokszerzései között még a bankspekuláció volt a legkevésbé veszedelmes. Ki kell ezt mondanunk, ha ez a véleményünk nem is hangzik tetszetősen, s ha az ellenkezik is a most uralkodó közhangulattal. Száz és százezer paraszt ólálkodik ma a nagybirtok látkörében, alig várva, hogy mikor múlik ki egy-egy nagy monstrum, hogy hullájából ki-ki a maga koncát kivághassa. Érthető tehát, ha a parcellázás ma is briliáns üzlet s az élet-

mes nagybankok teljes erővel vetették rá magukat erre a jövedelmező üzletágra. A banküzlet természete azonban nem bírja el a hosszú távú spekulációt, s így a vett birtokot, ha kisebb haszon mellett is, de hamarosan parcellázza. Több százezer hold föld jutott ilyen módon parasztkézre. A volt Telepítő- és parcellázóbank 12 éves fennállása óta egymagában 160.000 hold földet parcellázott. Oly kisebb vidéki bank, mint a Délvidéki Közgazdasági Bank 12 év alatt 44,000 hold földet tudott eldarabolni. Minő hatalmas eredmény ez egy szerény eszközökkel dolgozó vidéki bank részéről, elképzelhetjük, ha arra gondolunk, hogy a Délvidéken maga az állam, bár a kincstári telepítések túlnyomó része erre az országrészre esik, 1867-től fogva napjainkig, tehát 50 év alatt csupán 68,000 hold földet tudott a nép között szétosztani. Nem is magában a bankvállalkozásban, hanem inkább a második kéz spekulációjában van itt a hiba. A bank által feldarabolt nagybirtokból ugyanis nagytőkések is vásárolnak nagyobb komplexumokat. De ez a második kéz már ráül a földre, távspekulációt üz belőle és végre is csak uzsoraáron engedi át azt a parasztnak. Sokszor megtörtént emiatt, hogy a környező lakosság egy egész lánckereskedelem összhasznát volt kénytelen megfizetni, csak hogy földhöz jusson. Oly törvénnyel azonban, mely a bankokat arra kötelezné, hogy a birtokparcellákat közvetlenül parasztkéznek adják s a parcellázás hasznát is méltányosan maximálná, könnyen tudnánk ezen a bajon segíteni, sőt ilyen módon a nagybankok óriási tőkeerejét

Üzleti tudását, tevékenységét és eléggé meg nem becsülhető mozgékonyágát is a nagy birtok-reform szolgálatába tudnánk szegődtetni. Hogy a banktőke ez esetben is keresni fog: kétségtelen. De ezen csak primitív agyvelő tud fennakadni. A bankofóbiától ezen a téren mindenestre emancipálnunk kell magunkat s okvetlenül módját kell ejtenünk annak, hogy a kapitalizmus óriási erejét kellő kautélák mellett a magyar faj fölfejllesztés szekerébe fogjuk.

Egyenesen káros azonban a modern idők kapitalistáinak és legújabbán az annyira kétes klasszisú újjgazdag rétegnek földszerző tülekedése. Csodálatos jelenség, hogy nálunk minden fölvergődött senki, vagy valaki¹, a történelmi osztály felé kapaszkodik. A szerencsés spekulánsnak, aki békében, mondjuk, gabonában hordott össze milliókat, vagy háborúban marhaszállítással tette magát dúsgazdaggá, az az első dolga, hogy beleülhessen valamely jókora nagybirtokba, s rosszul majmolt feudális allűrökben magát egy egész életre kikéjelegje. Sem azelőtt, sem most, senki sem gondolt és. gondol arra, minő mérhetetlen kár fakad az emporkömmlinge-nek e földet faló léptei mögött. A foltozó cipésznek iparendélyre és előképzettségre van szüksége, hogy mesterségét folytathassa. Ellenben az ecetgyáros hozzáértés nélkül is üzhet „okszerű nagygazdálkodást”. Az utolsó évtizedek alatt ily módon rengeteg dilettáns jutott egy-egy nagybirtokhoz, csak éppen a paraszt nem, akinek a földművelés mestersége, aki ebből él, s akinek kezében ez a föld nemcsak egyéni, de

nemzeti kincs lett volna. Okvetlenül be kellett azonban ennek következnie egy olyan országban, ahol a birtokvásárlás és nagygazdálkodás nemcsak megengedett sportja a minden klaszsisu parvenüknek, hanem az uralkodó feudális gazdasági politika védelme alatt egyszersmind kitünő üzlet is. Hogy ilyenmódon lassanként egy széles és erős kapitalista réteg húzódott meg a történelmi osztály védőszárnyai alatt, azt ma már jól látjuk a grófi réteg orrfintorából. A gróf azonban az új jövevényt kénytelen a hóna alatt megtűrni, még ha kellemetlen is az onnan fel-felcsapó illat, mert kiváltságai nem névre, hanem osztályra és nagybirtokra szólnak. Az új földesurak tehát a régiek osztályelőnyének erejét nem közönséges élelmességgel fogták be a saját vitorláikba s amint látjuk, emellett kitünően élnek és virágzanak.

Hogy ez így nem mehet tovább: kétségtelen. Amit báró Lévay Lajos már évekkal azelőtt ajánlott: államnak, községnek és közbirtokosságnak — az erdőségek kivételével — fel kell parcelláznia minden földbirtokot, ami kezében van. Az államnak ezenfelül meg kell váltania minden egyházi birtokot és az erdőségek kivételével minden 1000 holdon felüli hitbizományi és nagybirtokot és ezt elsősorban a környező lakosság közt kell szétarabolnia. Még az 1000 holdas maximumot is csak oly tulajdonosok kezében szabad meghagyni, akiket e földhöz családi tradíciók fűznek, vagy akiknek kimutathatólag és kizárólag gazdálkodás a hivatásuk. Bármily óriási anyagi áldozatot is igényeljen ez a nagyszerű reform: eb-

ből az okból nem szabad tőle visszariadni. A Nagyalföldön minden talpalatnyi földet a nép hamarosan úgy is szétkapkodna és azt busasan megfizetné. Az állam itt a megváltással csak a közvetítő szerepét játsszaná, minden anyagi áldozat nélkül. A Programm csak a Felvidéken, Erdélyben és a Dunántúl egyes részein igényelne nemzeti áldozatot, ahol a hitbizományok s a régi időkből visszamaradt népnyomorúság folytán a parasztnak még ma sincs meg a kellő felvevő képessége. Itt az állami istápolás és hozzájárulás kikerülhetetlen, de pusztán ez a segítség korántsem igényelne akkora összeget, melyet az állam el nem bírna, s amely a nagy céllal nem látszanék arányban állónak. A lakosság adózóképessége e reform alapján mihamarabb oly nagy mértékben fokozódnék, hogy az állam ezt a befektetett tőkét adó alakjában rövidesen dus kamatokkal tétezve kapná vissza. Erdélyben kevesebb a nagybirtok, s ezeknek jelentős részét is erdőségek alkotják. De úgy itt, mint a Felvidéken összesen körülbelül kétmillió hold olyan erdőség van, mely művelhető termőföldön nyugszik. Erdély területéből 40 százalék az erdő, Svájcból csak 22 százalék. Veszély nélkül foghatunk tehát hozzá e kétmilliónyi erdő kiirtásához. Itt a magyar földmives népnek kevesebb a földje, mint a románnak. Ki kell tehát pótolnunk a különbséget. Hétszáz év előtt a román nép csak úgy jutott földhöz Erdélyben, ha erdőt irtott magának. Szomorú jelenség, hogy a feudalizmus százados pusztításai után íme, odajutottunk, hogy az irtványos jövevény

fölibe kerekedett a régi benszülött földművesnek. S most a magyar elem részére kell erdőt irtanunk, ha azt akarjuk, hogy mint magyar, továbbra is megmaradjon. De a nemzetiségi népet is földhöz kell segítenünk ott, ahol erre rászorul. A magyar hegemonia kérdése nem azon múlik, hogy a földosztásban kicsinyes faji pártoskodást engedjünk érvényre jutni.

A nagy földeldarabolás nemzetmentő munkája közben a többtermelés nagy kérdéséről sem szabad megfeledkeznünk. Találóa mondja Neményi, hogy az „extenzív gazdálkodás Magyarország legnagyobb szerencsétlensége/ Addig is, míg e téren a legnagyobb lenyűgöző nehezéket, a vámközösséget fejlődésünk útjából félretolhatjuk, addig is az aggasztóan meddő parasztgazdálkodást legalább azoktól a béklyóktól kell megszabadítanunk, mely béklyók eltávolításának tulajdonképpen mi akadályá sincsen. Az Alföldön apró faluhatárookra kell szétszabdalnunk a parasztvárosok betegesen tulterjengő mammut-területeit. Maga az élet és a fejlődés, mely minden erőszak ellenére is kibontakozik, mint kötömb alól a fű, már megteremtett e határokon belül apróbb községszerű alakulatokat, hol a tanyai lakosság már is ösztönszerűen összetömörül. Közigazgatásunk természetesen eddig mindenütt ellenszegült annak, hogy e községembriók önállóvá lehessenek s a több órányira fekvő város nehézkes gyámkodásától felszabaduljanak. Ezeknek az embrionális képződményeknek felhasználásával és ahol kell, új községtelepítésekkel kell tehát az alföldi síkság községszegénységét or-

vosolnunk. A másik végleten pedig, főleg a perifériákon, törvényhozási úton kell a további birtokelaprózást meggátolnunk és viszont a szétszórt parasztparcellákat egyesítenünk. Az ország 12.000 községhatárának 77 százaléka ma sincs tagosítva. A Polónyi-féle tagosítási törvény oly rossz, hogy e törvény útján 10 év alatt csupán 200 községet sikerült tagosítani. Akadt szakértő, aki kiszámította, hogy az eddigi tempóból ítélve, 375 évre van szükség, míg az ország összes községhatárai tagosítva lesznek. A paraszttőke szegénységén, amelyen most a vidéki bankuzsora úzi orgiáit, az olcsó paraszthitel intézményes és országos megszerzésével kell gondoskodnunk. Be kell vezetnünk végre a földművelő népre általánosan kötelező gazdasági szakoktatást. Nem szégyene-e az egy kimondottan agrár országnak, hogy mindössze 23 földműves-iskola tanítja benne azt a mesterséget, amelyből az egész lakosság: produktívek és élőködők egyaránt megélni akarnak? Különösen Erdélyre kell a kultur munkával ráfeküdnünk. Itt letűnt századok visszafejlesztő tendenciáit kell egy csapásra megfordítanunk. Az agrikultúra fejlesztése itt egyrészt az ingadozó magasabb fajnivónak nyújt támasztékot, — tehát fajmentő tényező — másrészt enyhítem fogja azt a kétségbeejtő diszparitást, mely a nemzetiségi és a magyar és német kultúrfok között mutatkozik, s amely a középkor óta annyi bajnak volt az okozója. A mostani világháború egyébként önmagában is sokat hozzájárul a többtermelés propagálásához. A szövetségesek érdekében

alacsonyra maximált szemes növények és az egyáltalán nem maximált, vagy magasra maximált iparnövények közti nagy árkülönbözet, a magasra csigázott állatárak, szükségszerűleg, arra szorították a parasztot, hogy a munkaigényes iparnövények termesztésével, továbbá állatállományának felfokozásával megbarátkozzék. A paraszt ma már sok ponton kilendült a régi extenzív kerékvágásból; csak erős kézzel kell üstökön ragadnunk, nehogy konzervatív ösztöneit követve, a háború után oda ismét visszazökkenjen.

Mindezekhez a szép dolgokhoz és szép reménységekhez ugyebár elsősorban az kellene, hogy a főpapság, főnemesség és újnemesség birtokait megfelelő vételár ellenében az 1000 holdas maximumon felül a nép részére átengedje. Hangsúlyozzuk, hogy átengedje, mert — miután a törvényhozó és végrehajtó hatalom ma is ennek az osztálynak kezében van — ez oknál fogva ez a birtokreform a mai parlamenti erőviszonyok mellett csakis ilyesféle átengedés, vagy mondjuk önkéntes megajánlás formájában volna keresztülvihető. Mert a nép, mely a mostani parlamentben nincsen és nem is lehet képviselve, ezt a birtokelosztást soha se tudná önmagának kiharcolni. És most jutottunk el okfejtésünknek ahhoz a forgópontjához, amelyen, hogyha okoskodásunk nem tud zökkenés nélkül átfordulni, úgy ez az egész tanulmány egy fabatkát se ér és kár volt a munkáért és tépelődésért, mely ezt megelőzte. Kérdjük: volt-e egyáltalán a világtörténelem során olyan kiváltságos osztály, mely önmagát a nép érdekében önként de-

possedálta volna? Soha! Ismét Grünwald Béla klasszikus megítélésére kell appellálnunk, hogy a kiváltságos osztályon belül egyes emberek lehetnek nagylelkűek, de egész osztályok sose. A nagy francia forradalom idején a föld és vagyon oroszlánrésze az uralkodó osztály kezében van. Ez az osztály és a királyi udvar gondtalanul szórja a milliókat, a nép pedig éhez. Ezt azonban senki sem látja, és senki sem hiszi. A jóllakott gyomor már akkor sem hitt az éhesnek. Kérem: elképzelhető volna-e olyan történelmi feltételezés, hogy ez a francia kiváltságos osztály egy szép napon jobb belátásra jutva, a francia nemzet érdekében vagyonát és hatalmát a néppel megosztja? A felelet erre ismét csak az, hogy soha! Ahhoz, hogy a végeket eliparosítsuk és ezzel ott a magyar faji uralmat restaurálhassuk, ahhoz, hogy a háború mérhetetlen anyagi és emberveszteségét pótolni tudjuk, ahhoz, hogy ez az ország egyáltalán továbbra is ország legyen és magyar maradjon, — elsősorban arra volna szükség, hogy a termőföld a nép kezébe jusson. Nos, átérti majd mind ezt a magyar kiváltságos osztály? És a saját jobb belátásától vezérelve, a saját jószántából feldarabolja majd latifundiumait a tömegek részére? Soha! Ezért van szükség a választójog általánosítására. Ezért van szükség a népparlamentre. Egy olyan erős népparlamentre, mely bír is azzal a hatalommal, hogy a nagy birtokreformot, melytől az ország léte, jövője és; magyarsága függ, meg is tudja valósítani.

És minél szélesebb körű lesz a jogkiterjesztés, annál radikálisabb birtokeloszlás fog a nyo-

mába járni. Egy tessék-lássék választói reform csak azt eredményezné, hogy politikailag emancipálna ugyan egy tekintélyes réteg nemzetiséget, de nem osztaná meg az uralkodó osztály hatalmát oly mértékben, hogy emellett egy gyökeres birtokreform is kierőszakolható lenne. A demokratikus lavina, ha lassan és ha vontatottan is, talán így is megindulna, de a magyar faji erők ezzel nem tudnának lépést tartani, mert továbbra is lenyűgözve maradnának, és ez azután igazán alkonyát jelentené a magyar faj vezető hivatásának. Amit ma annyian nem akarnak még elhinni, ami százezrek előtt ma még paradoxnak tűnik, az éppen az igazság. Tudniillik, hogy épp a demokratikus lehetőségek legszélsőbb zónájában rejtőzködik a legmegnyugtatóbb nacionális garancia. Csak az ország tökéletes politikai demokratizálása vezethet radikális birtokelosztáshoz. S csak a földbirtok demokratikus földarabolása eredményezheti a magyar faji erők olymértű expansióját, mely a politikai fejlődéssel lépést tarthat, s amely minden időkre biztos és természetes alapul szolgálhat a magyar faji hegemoniának. Éppen azért az új választójognak, amely most elkövetkezik, maga a birtokpolitika lesz a legprecízebb mérőeszköze. Faj és nemzet érdekeinek igazán csak akkor fog megfelelni, ha lesz annyira széleskörű, hogy emellett a föld reformja megvalósítható.

Ha azután a grandiózus földeldarabolás valósággá válik, könnyű ennek etnikai és gazdasági hatásait a jövő vásznára levetíteni. A számtalan apró parasztgazdaságok, mint mil-

líonyi méhsejtek fognak lassanként tőkével és emberrel megtelni. Csak az ismétlődik újból, ami az 1780-tól 1850-ig terjedő hetven év alatt már egyízben bekövetkezett. De ennél is egészségesebb alapon és fokozottabb mértékben. A magyar faj, mely az Alföldön minden más népénél szaporább, ismét képes lesz azt az évi 1.5 százalékos szaporodást produkálni, mely az utolsó évtizedek során már meglehetősen lehangyatlott. A belterjesség térfoglalása pecüig ennek a szorgalmas, szívós és ma már takarékos néprétegnek fokozatos gazdasági megerősödését fogja kiváltani. Előbb-utóbb, de mindenesetre sokkal hamarabb, mintsem gondolnók, el fog következni az az időpont, amikor ezek a száz és százezernyi parasztsejtek anynyira telítődnek emberrel és tőkével, hogy a már-már kicsorduló felesleget legfeljebb a véggek iparrégióiba tudnók levezetni.

A gazdasági feszültség tehát, mely e telítődés nyomán bekövetkezik, az ipar kérdését előbb-utóbb elementáris erővel fogja a magyar közéletben újból kirobbantani. Mint említettük, emellett a nagy háború iminens terhe is, melyet a magyar agrikultúra egyedül nem fog tudni elviselni, szintén a magyar ipar érdekében fog félelmetes hajtó-energiát kiváltani. De a déposédait főpapi és főnemesi osztály is gazdasági és erkölcsi tőkének egész súlyát fogja a nagy cél érdekében latba vetni. A birtokreform ugyanis a nagybirtokos osztályt nagytőkésé fogja transzformálni. Ez a milliárdokra rúgó tőke pedig, amint ez Franciaországban a szétválasztás előtt a papi vagyonnal bekövetke-

zett, okvetlenül ipari téren keresi majd elhelyezését. A feudális tőke ilyenén gyümölcsöztetése azonban csakis úgy lesz biztos és rentábilis, ha a fejlődő magyar ipar az eddig vele egyenlő feltételek mellett konkurráló erősebb osztrák ipar versenyétől megszabadul. A feudális osztályt tehát a jövőben, mint a magyar ipar érdekei előharcosát fogjuk a politika küzdőporondján vizionlátni.

Egy nem kevésbé érdekes és fontos fajpolitikai momentum is hatalmas lökést ad majd a magyar ipar mozgalomnak.

A legutolsó 80 év alatt szinte szemünk előtt tolnak el a nemzetiségi harcok a végek egyik szinteréről a másokra. A múlt század negyvenes éveiben a délszláv kérdés volt a legveszedelmesebb. Hatása oly nagy volt a közéletre, hogy Kossuth szükségét látta annak, hogy az ottani szláv irredentát valamiképp paralizálja. A székelység egy részét akarta a Délvidékre telepíteni, s ez irányban konkrét javaslatot is terjesztett az országgyűlés elé. Azóta Horvátország a kiegyezés folytán ebből a harcból kikapcsolódott. A magyarországi szerb elem pedig részben visszazivárgott a Balkánra, s más okok miatt is annyira megcsappant, a magyarság pedig sorai között annyira megerősödött, hogy ma már az anyaországban a délszláv kérdés alig bír valami jelentőséggel. A harci színtér időközben Erdélybe tolnak át s a küzdelem az utolsó 40 év alatt itt volt a leghevesebb. A román elem fokozódó kivándorlása és csekély szaporasága folytán azonban ez az újabb fellángolás is veszíteni látszik ere-

léből. Románia a háború után épp úgy nem zárkozhatik el a gyökeres birtokreformtól, mint ahogy mi. Ebben a rendkívüli termékeny országban óriási kánaáni területek fognak felszabadulni. Egészen bizonyos, hogy ha majd ez bekövetkezik, ha a romániai feudális gátak szintén összeomlanak, az erdélyi hegyvidék Szegény román lakossága — de sajnos, vele együtt a székely nép is — tömegesen fog a síkságra leereszkedni. Csak úgy, mint nálunk özönlett le a magyar elem a hódoltság után, a török felszorító erő megszűntével a Felvidékről a Nagyalföldre. Viszont a magyar iparos és bányamunkás elem az ország industriális fejlődésének mérve szerint mind erősebb rajokban fog az erdélyi részekre beköltözni. Az etnodinamikus ellensúlyozás tehát előbb-utóbb itt is, épp úgy elkövetkezik, mint ahogy a Délvidéken már bekövetkezett. A vándorló tűz tehát a Kárpátok taraján tovább fog siklani a Felvidékre. Minden valószínűség szerint a jövőben a felvidéki nemzetiségi kérdés lesz az a veszedelmes tályog, amely lázban tartja majd a magyar organizmust.

Nem szabad ugyanis szem elől tévesztelnünk, hogy idő, talán nagyon rövid idő kérdése csupán, hogy a csehek, ha Ausztria keretében is, de valamelyes formában mégis el fogják nyerni állami önállóságukat. A fejlődés itt aligha lesz sokáig visszafojtható. A túlerős germán vérvegyítés ebben az országban a puha és álmodozó szlávból egy határtalanul szívós, számító, kulturált és gazdag népfajt teremtett. E ma már annyira elütő fajtulajdon-

ságok miatt a többi szlávok a cseheket nem is tekintik igazi szlávoknak. Ez a nép egyelőre még a saját bajával van elfoglalva. Amint azonban levegőhöz és önállósághoz jut, egész bizonyos, hogy gazdagságának! és kultúrájának teljes erejével fogja magát rávetni a Felvidékre. A *tót* irredenta még a jövőé ugyan, de veszedelmesebb lesz minden eddiginél. Mert nem szabad felednünk, hogy nemzetiségeink között, a németről nem szólva, kvalitásban a tót a legértékesebb. S ha ez a nép egyszer a nemzetiségi erőt egész mérvében fogja vitorláiba, s ha ezeket a vitorlákat egy. — a feudális Romániát és a kicsiny Szerbiát, vagyonban, kultúrában és energiában messze túlszárnyaló idegen ország dagasztja majd irredentista propagandájával, — úgy aligha lehetünk kétségben aziránt, hogy ez a nemzetiségi kérdés a jövőben még sok gondot és álmatlan éjszakát fog szerezni a magyar államférfiaknak.

Minthogy pedig az osztrák ipar oroszán-részét Csehország tartja a kezében, minden egyébtől eltekintve, már ezért is százszor és százszor meg fogjuk gondolni, hogy a magyar agrármunka keservesen szerzett száz és száz millióit könnyű ipari haszonként egy ennyire veszedelmes szomszéd ölébe hullassuk.

Minden jel arra mutat, hogy a háború után nálunk a föld és ipar jegyében egetverő harcok fognak lezajlani. De amíg a földkérdés megoldása egy merőben belső osztályharcnak lesz az eredője, addig az ipari harcot természetesen Ausztriával szemben kell megvívunk. E küzdelemben azonban, a fentiek után ítélve,

kormány, legfelsőbb réteg és nép egyek lesznek. A háborús terhek elviselésének, a fölös agrártömegek és agrártőkék levezetésének, a perifériák restaurálásának, a legfelsőbb réteg anyagi boldogulásának, az eljövendő tót nemzetiségi kérdésnek és az egész ország industriális kibontakozásának problémája ebben a kérdésben egyetlen egységgé fogja a nemzetet összeforrasztani.

„Ha nemzetté lennénk, nem lennénk gyarmat. A rendi szétszakadozotttságban Ausztria egyszerű szivacsnak tekint bennünket, melyet akkor sajtol, mikor szükségesnek lát.” Százhusz évvel ezelőtt írta ezt Berzeviczy Gergely s akkor kinevették érte. De már nem messze az idő, amikor „nemzetté” leszünk. És ne feledjük, hogy e „nemzet” akaratát a jövőben már egy olyan magyar parlament fogja érvényre juttatni, amely minden ízében a népre támaszkodik. Egy, a maihoz hasonló összetételű parlament valóban képtelen volna erre a hatalmas feladatra. Elsősorban azért nem, mert a mai parlament tulajdonképp a földbirtokos osztály expoziturája. Mint ilyen, a gazdasági önállóságot, mely egyúttal a magas gabonavámok alkonyát s ezzel a latifundiális gazdálkodás tönkjét jelentené, a múltban sem kívánhatta őszintén, s a jövőben is természetesen irtóznék tőle. Másodsorban azért nem, mert a mai osztályparlament a koronával és így Ausztriával szemben még a régi gravaminális rendi gyűlésnél is gyengébbnek bizonyult. A rendi gyűlések követeit legalább a megyék küldték, de a mai országgyűlés gouvernementális többsé-

get a mostani képtelen választói rend segélyével a mindenkori miniszterelnök útján úgyszólván maga a korona vezényli be a parlamentbe. Ha ez a többség netalán negyvennyolcaskodik, úgy, amint ez legutóbb is történt, jön a másik kormányelnök s ez egy másik, engedelmesebb többséget ültet be a jobboldali padsorokba. Ezen az alkotmányosnak gúnyolt paradox állapoton már több bukott magyar miniszterelnöknek nyílt alkalmuk elmélázni. Tiszta dolog tehát, hogy egy ilyen képtelenül gyenge parlament egy olyan óriási harcot, melyben két ország tusakodik a létért, sohase tudna sikeresen végigküzdeni. A népparlamentnek kell hát helyét átengednie, hogy ez ezt a párbajt megvívhassa.

Látjuk tehát, hogy nemcsak a magyar föld, de a magyar ipar problémájának is kikerülhetetlen előfeltétele az erős magyar népparlament. Föld és ipar a magyar fajfejlődés leghatalmasabb mozgató erői. De mindkét erőt csak a legteljesebb magyar demokrácia képes lendületbe hozni.

A népparlament és a mögéje egységesen sorakozó nép azután aligha fogja a Matlekovics számtömegeit megmérlegelni, mert hiszen e számhalmazból csak az az egy igazság tűnik elibénk, hogy iparunk a mezőgazdasági ipar demarkacionális vonalán túl minden állami szubvenció és protegálás dacára sem tudott mindmaiglan kellő mérvben felfejlődni. Mittel-Európa ábrándozóinak könyvtárilatú doktrínája se számíthat majd a megszívlelésre. Az se fog bennünket irritálni, hogy a vámvonala ma

már elavult gazdasági fegyver. Jól látjuk, hogy Ausztria épp e rozsdás fegyverrel tudta iparunkat századokra tönkre tenni. Aki pedig karddal támad, azt nem doktrínával, hanem csak karddal lehet elveszíteni. De a legújabbán lábrakapott nagy ipari pesszimizmus se fogja harci kedvünket lelohasztani. Igaz, vasban és szénben nem vagyunk oly gazdagok és szerencsések, mint hittük. De az is igaz, hogy még sok vas, szén, földgáz és más kincs rejlik a Kárpátok méhében, mit tőkeszegénységünk folytán nem tudtunk eddig kiaknázni. Svájc vas és szén nélkül tudott magának ipart teremteni. De hol vagyunk mi ettől az abszolút ninesetlenségtől?! Oroszországban az ipari védvámok a német ipar nagy kontingensét költöztették át Lengyelországba és virágzó lengyel iparsztrianak teremtettek alapot. A vámvonal itt, íme, univerzális telephelytényezőnek bizonyult. Nálunk se fog ez másként történni. Semmi ok sincs tehát, hogy az ipari pesszimizmust úrrá engedjük magunk felett. Nép és népparlament eszerint aligha fog sokáig habozni, hogy az ország majdnem két évszázados iparsztrialis béklyóit kettétörje.

De amily egységes lesz a nemzet az ipar akklarásában, ugyanolyan tömör lesz Ausztria az ellenállásban. Mert Ausztriára nézve a vámközösség éppen olyan létkérdés, mint reánk nézve ugyanannak az ellenkezője. Amint nálunk a biztos és kényelmes osztrák piac külterjessé *tette* a magyar mezőgazdaságot, viszont Ausztriában a versenymentes magyar piac ugyanilyen extensivvé *tette* az osztrák ipari termelést

A verseny tökéletes hiánya feleslegessé tette, hogy az ipar odaát jó, finom, olcsó és versenyképes árut produkáljon. A vámvonal felállítása tehát azzal fog járni, hogy az osztrák ipar egy-; része kénytelen lesz a magyar végekre átköltözni, másik része a Balkánra fanyalodik s ott is csak addig fog tengeni, ameddig az eljövendő magyar verseny onnan ki nem túrja, a harmadik része pedig elpusztul, mert a nyugati államoknak becsületes versenyben edzett és kifinomult iparával egyenlő feltételek mellett nem lesz képes konkurrálni. Érthető tehát, hogy egész Ausztria, mint egy ember fog a magyar ipar emancipációs törekvéseivel szembeszállni, Valóban gigászi tusára lehetünk elkészülve. Az osztrák Bauer megdöbbentő éleslátással jóslja meg ezt az eljövendő összecsapást, ő is úgy látja, hogy Magyarország és Ausztria gazdasági érdekei merőben ellentétesek és hogy ezt az ellentétet nem lehet kiegyenlíteni. Szerinte is a gazdasági fejlődés hajszólo ereje előbbutóbb a vámterületi önállóság tereumára fog bennünket rásodorni. Magyarország fejlett és erős ipart fog magának teremteni. A gazdasági evolúciónak ez kikerülhetetlen következménye. Bauer szerint tehát Ausztria ezáltal létfeltételeiben lesz megingatva s a két ország rész között az összecsapás kikerülhetetlen. Amit eddig mond Bauer, abban tökéletesen igaza van. További feltételezése azonban, hogy az osztrák császár hadsereggel jó ellenünk és az általános választói jog oktrojálásával a magyar hegemoniát megtöri és az országot, nemzetiségi tartományokra bontva, Nagyausztriába fogja beke-

belezni, — értéktelen jóslat, mert a következtetés már a kiindulási pontban hamis. Bauer ugyanis ugyanazt teszi, amit Gumplovitz és a többi osztrák írók. Valamennyien tovább fejlesztik a nekik annyira tetszetős Eötvös-tételt s ez alapon kedveskednek nekünk azzal a jövendöléssel, hogy a magyar hegemonia nem bír el még egy negyvennyolcat. Holott, amint fennebb láttuk, éppen ellenkezőleg áll a dolog. Még a réginél is negyvennyolcabb negyvennyolcra van szükségünk, ha azt akarjuk, hogy az ország, mint állam és mint magyar állam fennmaradjon. Hogy azonban a két ország között a nagy összecsapás be fog következni, az kétségtelen. Milyen formában: nem tudjuk. S a forma nem is fontos. Annyi bizonyos, hogy Magyarországnak ez lesz az utolsó szabadságharca. A Bocskayak vallási, a Kossuth Lajos politikai szabadságharca után a gazdasági szabadságharc, a végső nagy nemzeti erőfeszítés, mely a prometeusi láncok utolsóját lesz hivatva kettétörni¹. Ha azután a két ország struktúráját a modern idők megvilágításában mérjük össze, azt látjuk, hogy Ausztriáé mindinkább a múlt, Magyarországé pedig mindinkább a jövő. S minthogy e nagy küzdelmet is csak a természetes fejlődés vonalában lehet feltételeznünk, nem lehet kétség aziránt, hogy ez végül is a mi győzelmünkkel fog véget érni.

Az ez esetben beálló etnikai hatásokat azután valóban könnyű előre megrajzolni s most már nincs is más dolgunk, mint hogy e tanulmány konklúziójának utolsó láncszemeit sebes kézzel lepergessük. A gazdasági szétva-

lás után Ausztria termelésünk számára nem lesz többé az a versenymentes, lankasztóan kényelmes piac, mint annakelőtte. De épp ez a körülmény az erők megfeszítését s a termelés fel-fokozását fogja involválni. Többtermelésünk óriási lökéssel lendül majd előre. Az ennek nyomán feltorlódo agrár-, tőke- és embertöbbletet azután zavartalanul tudjuk a végeken feltörő magyar indusztriának átutalni. Ezer év után újabb magyar invázió indul meg Erdélybe és a Felvidékre. Tuhutum hódító hadának utódai újból betörnek Fekete-Magyarországba. Nem ugyan karddal és nem is a hódítás gondolatával, hanem hónuk alatt a munkakalapáccsal s szívükben a termelő munka színes reménységével. E kiváltódás jelenségeit már ma is látjuk. Annak dacára, hogy se birtoktagozódásunk, se ipari fejlődésünk nem látszik ezt elősegíteni, a magyar elem már ma is arányszámát meghaladó mérvben van az indusztriában képviselve. Az önálló iparosok 63 százaléka, az ipari munkások 66.6 százaléka, az önálló kereskedők 69 százaléka és a bányamunkások 50 százaléka magyar se magyarok jókora kontingensét, mint a nagy jövő előhírnökeit már ott látjuk a hegyvidéken. Elképzelhető, hogy a nagy birtokreform és a szabad ipari fejlődés nyomában micsoda népvándorlás fog a periferiákra megindulni. Amint egykor a török uralom mesterséges gátjainak megdőltével a nép a jobb megélhetés reménységében tömegesen ereszkedett le a síkságra, úgy fog most az Alföld fölös agrártömege a jobb ipari életnívó reménységével a hegyvidékre visszaözönlenni.

Egy újabb nagy népcsere veszi tehát kezdetét, de a régihez képest megfordított tendenciával. A hegyvidékek oligantrop völgyei a magyar vállalkozók, iparosok, gyári- és bányamunkások tömegeivel fognak benépesülni. És el fog jönni az az idő, amikor a perifériák új magyar ipari népe annyira felgyarapszik, hogy a régi benszülött magyar elemmel összefogva etnodinamikailag is ellensúlyozni tudja a Felvidék *tót* és Erdély román agrár lakosságát, épp úgy, mint ahogy ez az ellensúlyozás a Délvidéken a szerb elemmel szemben már bekövetkezett. Ebben a pillanatban azután a magyar nemzetiségi kérdés hatalmi vonatkozásaiban minden időre meg is lesz oldva. A megoldásnak más tisztességes módja el sem képzelhető. Az erőszakos asszimiláció — mint láttuk — merőben erkölcstelen és meddő. Az agrártelepítés szintén az. Mert hiszen a földet egy favorizált faj javára vonja el az arra szintén rászoruló nemzetiségektől. Az etnodinamitikus ellensúlyozás azonban, — mely demokratikus fejlődésünket okvetlenül nyomon követi, — a hegyvidéki nemzetiségi népnek nem hogy kárára lenne, ellenkezőleg, gazdaságát és kultúráját fogja fellendíteni. A völgyek és városok jó módú iparos és polgárnépe, és a virágzó ipar biztos és jövedelmező piacot fog jelenteni a környező agrárvidék termelése számára, — a városok és iparteleppek magasabb életnívója és műveltsége pedig okvetlenül emelőleg hat majd a nemzetiségi környezet elmaradt kultúrájára. A fellendülő magyar ipar tehát a végek mai agrárelemét is kiemeli őskori állapotából.

Magát ezt az új magyar iparosnépet természetesen nem kell féltенünk többé. Nem lesz szüksége arra, hogy sajtó, pap, tanító, vagy Emke csószködjék a faji mivolta mellett. A gyár, a bányá védí majd a nemzetiségét, mert olyan jövedelmet biztosít számára, amely mellett meg tud majd magyarul élni. És ez a legteljesebb biztosíték. De ugyanez áll majd a régi benszülött magyar elemre. Ezeknek meg a közben fellendült agrikultúra adja majd meg a magyar nívónak megfelelő megélhetést. S ha letörnek is egyes rétegei, ezek se lesznek kénytelenek eloláhosodni, mert számukra még mindig ott lesz a biztos menedék: a szomszédos bányá-, vagy ipartelep. Az alacsonyabb fajréteg tehát mindörökre elveszti azt a szerepét, hogy temetője legyen a magasabb fajok elhulltjainak. Ellenkezőleg. A fajharcok százados tendenciája egyszerre az ellenkező irányba fog majd megfordulni. A tót és román agrárréteg fölös elemei ugyanis a kivándorlás helyett szintén a gyárak kapuin fognak kopogtatni. míg az agrikultúra csak koordinálja az embereket, de nem utalja őket egymásra, addig az ipar egymásra utalja, szokásban, gondolkozásban, érzésben s végül nyelvben is feloldja, feldolgozza és azonossá komprimálja a műhelyben, barakkban, vagy a bányák mélyén összezsúfolt tömegeket. Innen van az, hogy az ipusztriális asszimiláció soha sem erőszakos, sem öntudatos, még kevésbé célzatos és mégis mindenütt sikert tudott felmutatni. A végeken gyarapodó magyar iparnak természetesen ugyanilyen akaratlan sovén sikerek fognak a nyomába járni.

A magasabb kultúrájú fajok fognak tehát itt hódítani és nem megfordítva, mint ahogy az az előző feudális századok alatt történt.

De ezirányban más gazdasági és etnikai momentumok is bizonyára lényegesen fognak közrehatni. Több mint bizonyos, hogy a vámsorompó felállítása után az osztrák és német ipar egyrésze átköltözik hozzánk Erdélybe és a Felvidékre. Újabb német bevándorlásra legyünk tehát elkészülve. Ezer éve tart e bevándorlás. Es minden újabb és újabb migráció csak áldást és szerencsét jelentett az országra. újabb megjelenésével a végeken csak a magasabbrendű fajok számát fogja szaporítani. Viszont ezzel szemben rövidesen egy másik etnikai folyamatnak leszünk szemtanúi. A török uralom fajfelszorító ereje csak 1912-ben szűnt meg a Balkánon véglegesen. A közbejött világháború az ezzel járó természetes népmozgalmat megakadályozta ugyan, de a béke helyreálltával az annál erősebben fog megindulni. A felszorított magyar elem a visszahúzódó török uralom nyomában annakidején egész a Száváig terjeszkedett vissza. Szerbia felszabadultával a magyarországi szerb nép tekintélyes része szivárgott vissza régi hazájába. A mai háború befejezte után ugyanez a folyamat fog megindulni az egész középső Balkánra, mely teljesen kipusztítva és szinte lakatlanul várakozik a századokkal előbb kiűzött őslakosság visszatértére. Romániában, mint már említettük, a feudális birtokelosztás gyakorolja ma még ezt a fajfelszorító tendenciát. De a nagy háború után ez is meg fog

szűnni. Minden jel arra mutat tehát, hogy nemzetiségi erőviszonyaink tekintetében a háború után nagy változásokra lehetünk elkészülve. Nemzetiségeink közül a nyugati elem fog gyarapodni, a balkáni elem egyrésze pedig déli irányban elhagyja az országot. Természetesen ez is erősen közrejátszik majd abban, hogy a végeken helyreáll majd a magasabbrendű fajoknak az a gazdasági és faji egyensúlya, illetve túlsúlya, mely teljes mérvben meg volt még a középkorban.

Lassanként azután, amint ezt ma minden ipari országban látjuk, s amint az ország modern gazdasági evolúcióját nem is tudjuk másként elképzelni, az ipar nyomában Magyarország gazdasági és kulturális súlypontja is átvándorol Erdélybe és a Felvidékre. Itt volt ez azelőtt is egész a XVIII. század beköszöntéig. Ezideig a lakosság és vagyon túlnyomó része e végek völgyeiben volt összezúfolva. Tőke és ember ma a síkságon szorong. De amint a német Rajnavidék páratlan ipari fellendülése Németország messzi vidékeiről óriási tömegekben szívta magához a tőkét és a lakosságot, nálunk se lesz ez máskülönben. A gazdasági és faji kiegyenlítődé e nagyszerű processzusának a föld- és iparreform nyomában előbb-utóbb nálunk is el kell következnie. És ez esetben már a perifériáké a vezető szerep. Eljő majd az idő, mi ugyan azt már nem érjük meg, amikor a sík- és dombosvidék agrárlakossága és a végek gazdag ipari népe szellemi és gazdasági harcban áll egymással. És a magyar közéletnek az lesz majd a domi-

náló kérdése, agrárállam-e még Magyarország, vagy pedig már ipariállamis?! Olyasféle mozgalom lesz ez, mint aminő a kilencvenes években zajlott le Németországban. De hol lesz már ekkor a nemzetiségi kérdés?!...

Mint látjuk, mindabból, amit e tanulmány során előadtunk, csak az világlik ki az egész vonalon, hogy a nemzetiségi kérdés nálunk merőben gazdasági kérdés. Az volt a múltban, az a jelenben is. Ismételjük: a feudalizmus és az osztrák gazdasági politika a perifériák népétől elvonta a földet, a föld gyümölcsét és az ipari megélhetés lehetőségét. Természetes, hogy ezt éppen azon fajok sínylették meg legjobban, akik a legműveltebbek és a legnagyobb igényűek. Ha már most azt akarjuk, hogy ezek a fajok újból felvirágozzanak, a szanálás módja kézen fekvő: a feudális kézből ki kell ragadnunk a földet, az osztrák kézből pedig ki kell csavarnunk az ipart és mind a kettőt a magyar fajfejlődés és néperő szolgálatába kell szegődtetnünk. De hogy a kiváltságos osztály és a szomszéd kiváltságos ország markából e két nagy kincset kiragadhassuk, a népuralom erejére van szükség. Mi mást kell tehát tennünk, mint hogy az országot előbb politikailag demokratizáljuk. Ha pedig ez megtörtént, s ennek segélyével a magyar földet a sok millió produktív tenyérnek kiosztottuk, s az országot eliparosítottuk, — akkor meg mi mást tettünk, mint hogy az országot gazdaságilag is tökéletesen demokratizáltuk.

Demokratikus eszme és sovén gondolat te-

hát íme egy úton járnak. Együtt vándorolnak a fejlődés országútján. Ma még haragosak. Olykor-olykor össze is vesznek. Földre teperik, kegyetlenül megtépázzák egymást, de aztán feltápászkodnak s rójják tovább az országút porát. Megint csak együtt, mert céljuk ugyan különböző, de az útjuk ugyanaz. Es a saját célját egyik se tudja úgy elérni, hogy egyúttal a másiknak célját meg ne valósítsa. A feudalszocializmus fellengző álmát a törtető ifjú demokrácia fogja megvalósítani. S a demokrácia eljövendő nagy győzelmét, soha nem remélt és esetleg nem is szándékolt sovén megvalósulások fogják betetőzni. A szocialista népszónok, ki az egyenlő teherviselés, az igazságos birtokelosztás, a jobb megélhetés, a népjólét és népkultúra jelszavait dobja a tömeg közé, tulajdonképp „veszedelmes sovinizta.” S a feudalszocialista publicista, ki a Budapesti Hírlapba a húsz millió magyarról ír zománcozott vezércikket, akaratlanul is egy szélsően demokratikus gazdasági Program alá görget verejtékező homlokkal újabb pillérkövet.

Eötvös tétele, hogy demokrácia és nemzeti eszme egymásnak ellentmondanak: téves. Olyan országban, mint a mienk, hol a vezető nép uralmát nem maga a nép, hanem helyette egy szűkkörű kiváltságos osztály gyakorolja, ez a tétel igazságnak tetszhetik ugyan, de Csak azok szemében, akik ennek a kiváltságos osztálynak a sorsát magának az uralkodó fajnak sorsával szeretnék egynek látni. De még ez a ködkép is szertefoszlik abban a pillanat-

ban, amint arra gondolunk, hogy a demokrácia a faji egyensúly tekintetében csak azt a természetes kilengést fogja eredményezni, hogy az uralkodó faj vezető hivatását ezentúl nem a magyar kiváltságos osztály, hanem helyette maga a magyar nép fogja betölteni.

IX.

Időbe kerül természetesen, míg gazdasági fejlődésünk azokat az etnikai hatásokat kiváltja, melyekről az előző fejezetben szóltunk. Bár a megvalósulás időpontja koránt sincs oly messze, mint gondolnók. Épp hazánkban bizonyít nem egy példa amellet, hogy változott gazdasági és politikai viszonyok alig 50—60 év leforgása alatt képesek voltak egész országrészek etnikai képét gyökeresen kiforgatni. Felmerül azonban és sok oldalról tényleg meg is szólal az az aggodalom, hogy eddig is, amíg bekövetkezik az az időpont, amíg a magyarság itt minden vonalon és országrészben nemzeti-ségeit ellensúlyozni tudja, — elbírjuk-e a demokratikus átalakulást? A népparlamentben nem-e mindjárt a legszélsőbb irányzatok kerülnek többségre?

A történelmi tábor a nacionális aggodalom mellett ettől tart a legerősebben. De mi egyéb ez, mint a félelem oktalan rémlátása. A fővároson kívül tulajdonképpen városunk nincs. Vidéki városaink túlnyomó részt agrárjellegűek. Nincs iparunk és nincs iparvidékünk. Következésképp nincs erős iparos népünk és öntudatos városi polgárságunk. Ami polgárnépünk van, az is annyira gyenge és oly kevésbé önálló, hogy ideológiájában ma még inkább feudális, mintsem demokratikus. Szívesebben húzódik meg a történelmi osztály árnyékában, sem-

mint hogy a demokratikus napfényre kimerész-
kedjék. A parasztszocializmus sem tudott mind-
ezideig erőre kapni. Sőt a legutolsó agrármoz-
galom óta a meglévő szervezet is visszafejlő-
dött. Tényleg a paraszt a szocializmus iránt
ma még nem mutat nagy hajlandóságot. Az
iparosréteg és polgárelem gyöngesége folytán
tehát sem a radikális, sem a szocialista párt
nem remélheti, hogy az új választójog segélyé-
vel egyszerre meglepetésszerűen előretörjön.
Számukra az általános választói jog egyelőre
csak a nyílt, szabad és becsületos lehetőségét
jelenti annak, hogy az ország kultúrfejlődésé-
nek és eliparosodásának mérve szerint fokoza-
tosan erősödő képviselőkhöz jussanak a ma-
gyar parlamentben. De addig is, legalább a ma-
gyar vidékeken, a választások sorsát a ma-
gyar falu fogja eldönteni. Aki pedig a magyar
falut, a falu lelkét, gondolkozását, vágyát és
reménységeit ismeri, az nagyon jól tudja, hogy
még a legszélsőbb radikális választói jog is
egyelőre az agrár kisgazda, a radikális 48-as
és a keresztény szociális irányzatot fogja fel-
színre vetni, illetve megerősíteni. De ezen frak-
ciók is kénytelenek lesznek egy merőben de-
mokratikus gazdasági programot pártcélul
kitűzni, ha kezdő sikereiket megtartani és öreg-
bíteni akarják. Egy tisztán közjogi, vagy tisztán
felekezeti színezetű pártalakulásnak a jövő
közéletben aligha lesz létjogosultsága. Oly
irányzatok azonban ezek, melyektől a mai osz-
tályuralomnak a legkevesebb oka van meg-
reszketni. Bármily nagy mérvű legyen is te-
hát az eljövendő jogkiterjesztés, a hatalmi el-

oszlás terén ez semmi esetre sem jelentheti azt a szélsőséges kilengést, melytől a történelmi tábor ma annyira reszket.

Sokan viszont attól tartanak, hogy a jogki-terjesztés nem fog megállni a legmagasabb közületnél. Az szükségképpen kiterjed és létjogosultságot követel majd a városi és vármegyei szervezetben. A virilizmus megdől és így féltő, hogy városok és vármegyék jutnak majd a nemzetiségek kezére. De ha ettől fél az álmatlanul aggódó nacionalizmus, úgy valóban kéznél van a gyors és biztos remédium: a Hegedüs-javasolta államosítás. Tessék az országot francia mintára centralizálni. Sem a nemzet-érdek, sem a demokrácia ennek nem állja útját. A vármegyéket, régi idők ittrekedt relikviáit, semmi okunk sincs sem megsajnálni, sem megsiratni. Még nem is oly régen e megyéket több-kevesebb joggal az alkotmány második védelmi vonalának lehetett tekinteni. Az osztályparlament ugyanis a koronával szemben oly gyengének bizonyult, hogy emiatt még e régi földesúri hatóságok gyenge ellenállási jogára is ráfanyalodtunk. Sőt még az obstrukciót is hajlandók voltunk ugyanez okból „alkotmányos biztosítékként” felhasználni és mint ilyet honorálni. De ha eljő a népparlament, mely mögött ott áll majd az egész nemzet, mi szükségünk sem lesz sem az obstrukcióra, sem a vármegyék második védelmi vonalára, és még kevésbé arra, hogy egységes és országos küzdelmek helyett szétszórt operettharcocskákat vívjunk a romantikus megyei sásfészek ódon várfalain. Mi sem állja tehát útját annak, hogy

az országot gyökeresen centralizáljuk. Adminisztrációknak kétségbeejtően züllött állapota előbb-utóbb úgy is erre kényszerít bennünket. Hatvan egynehány megye, ugyanannyi régi Noébárka, rogyásig telve a gentry azon elemeivel, kik a modern idők özönvize elő« ide menekültek, el fog majd sülyedni. De a kiöntötteket sem kell féltenünk. Ahol annyi a közhivatalnok, mint nálunk, ott a nagy terített asztalon bizonyosan jut majd teríték a menekülteknek.

De a népparlamenttel szemben természetesen a nacionális aggodalom a legáltalánosabb és a legerősebb. Az a félelem, hogy benne a nemzetiségek jutnak többségre. Vagy ha nem is lesznek többen, túlerős kisebbségükkel olyan nehezéket alkotnak, melyet a magyar vezető uralom egyáltalán nem, vagy csak az osztrákokéhoz hasonló folytonos belső harcok és válságok árán lesz majd képes elviselni. Erre a tépelődésre fajtörténetünk és az ennek rendjén kialakult jelenlegi fajegyensúly adja meg a legteljesebb megnyugtatót.

Hazai és külföldi kutatók közül többeket izgatott a kérdés, hogyan tudott a magyar faj és magyar állam az északi és déli szlávok és nyugatról a németek koncentrikus nyomásai dacára mind a mai napig fennmaradni. Palaczky szerint azért maradtunk fenn, mert a honfoglaláskor nemzetiségeinket kiirtottuk. Pedig ennek épp az ellenkezője igaz. A mai magyar parasztnép jó részében épp a foglaláskor itt talált nemzetiségek ivadéka. Beksics abban a szerencsés negatívumban véli fennmaradásunk

nyitját megtalálni, hogy a foglaló magyarság nem talált itt oly fejlett városi kultúrát, mely a nyers hódítót képes lett volna asszimilálni. Ez a feltevés sem lehet helytálló, már csak azért sem, mert a sok közül pl. Munkács, Tokaj, Sárovar, Csongrád, Pécs és Gyulafehérvár már a honfoglalás idején városok voltak. Korpona német iparváros, Nyitra pedig *tót* püspöki székhely. Ha tán e városok nem is voltak nagyobb szerű empóriumok, de a foglaló ősek kulturfokához viszonyítva, — kik még nyereg alatt puhították a hust, s akiknek utódai még 300 év után is cserényből készült, hordozható vityillókban laktak, — bizonyára voltak olyan fejlett városok, hogy a hódítókat asszimilálták volna, ha Beksics tétele egyáltalán helyes lenne.

Fennmaradásunknak, azt hiszem, egyik legtermészetesebb oka az, hogy a foglaló ősek sokkal többen voltak, mintsem gondoljuk. A magyarságnak középkori számereje legalább erre enged következtetni. Ma persze sokkal kevesebben vagyunk, semhogy hinni mérnök, hogy valamikor sokan is voltunk. Másik tényezője és biztosítéka volt fennmaradásunknak az ezer éves német bevándorlás. A honfoglalás óta szakadatlan beköltöző német vendégek a magyarságot nemcsak számban gyarapították, de faji és kulturkvalitásait is felfokozták. A német elemnek ez a gyarapító hatása a magyarságnak mai területi elhelyezkedéséből is eklatáns módon kiviláglik. Kelet felől jöttünk be az országba, de a magyar nyelvterület még sem keleten a legszélesebb, hanem nyugaton a Duna

és Dráva között, hol az osztrák-német nyelvhatárral érintkeznek. Kelet, illetve északkelet felé ellenben ez a terület fokozatosan összeszorul, míg végül is Beregszásznál, illetve Munkácsnál egy meglehetősen éles hegyes szögben csúcsosodik. A XVIII. század folyamán a bécsi udvar a német bevándorlásnak ezt a reánk nézve kedvező tendenciáját ellenünk próbálja fordítani s a német telepítést a magyarság faji letörésére iparkodik felhasználni. Oly nagymérvű volt ezidőben a német kolonizáció, más nemzetiségek is oly tömegekben tódultak az országba, és mi ezzel szemben oly kevesen voltunk, hogy ez a terv már-már sikerülni látszott. A széles kard kirepült hüvelyéből s már itt volt a pillanat, hogy kegyetlenül lesújtson a tehetetlenül gyenge áldozatra. S íme, csoda történt. A hatalmas német kar, mely e karddal lesújtani készült, íme segítő jobbá változott és hóna alá nyúlt a gyenge áldozatnak és fel-emelte és járti segítette addig is, míg a maga erejéből nem tudott tovább haladni a népek országútján. Az ezer éves német bevándorlás a magyar nemzetnek minden bajai közt a legnagyobb szerencséje.

A balkáni népek inváziója, illetve felgyarapodása már nem volt ennyire szerencsés. Fajuk, vallásuk és kultúrájuk merő különbözősége folytán asszimilációjuk lehetetlen. De ez még nem volna baj. Hiszen ezt józan ésszel nem is lehet tőlük követelni. Baj azonban az, hogy beköltözésük és elszaporodásuk nyomában egész országrészek kulturnívója lefokozódott, s hogy még a vallási ideológiában késlekedő el-

maradottságuk folytán az érzelmi közösségnek még a gondolata se tudott köztük és a magyarság közt mind a mai napig gyökeret verni. A balkáni eredetű nemzetiségeknek ezt az averziv tendenciáját azonban épp a nyugatról betóduló német százezrek paralizálták a múltban és paralizálják a jelenben. A magyar faj etnodinamikus ellensúlyozó erejének a jelenben is épp a hazai németiség a legerősebb koefficiense. Hol állanánk ma enélkül, elképzelhetjük, ha arra az eshetőségre gondolunk, hogy a két milliányi német nemzetiség helyett két milliányi balkáni nemzetiséget tudnánk ma az országban. A magyar faji uralom és vezető hivatás ez esetben nem is volna fenntartható. Kevés iparunkat, városainkat, városi kultúránkat, sőt a jelenlegi faji egyensúlyt is egyedül a németeknek köszönhetjük.

A 24 éven felüli férfi lakosság 55 százaléka magyar, és 10.4 százaléka német. Ez a 65.4 százaléknyi többség adja meg tehát a legtelteljebb megnyugvást, hogy a népparlamentben a nemzetiségek nem fognak bennünket majorizálni. Ehhez a 65.4 százalékos arányhoz azonban még egy bizonyos pluszt is kell még hozzászámítanunk. A magyar és német elem gazdasági és kulturális súlya ugyanis messze túlterjed a lélekszámnak arányain. Az általános választói jog mellett is tehát, bizonyára sok oly kerület lesz majd, mely nemzetiségi többsége dacára magyar, vagy magyar párthoz tartozó képviselőt küld majd be a parlamentbe. Ha ezt a pluszt csak 5—10 százalékra értékeljük, úgy a magyar és német elem 70—75 száza-

lékos többséggel bír majd az eljövendő népparlamentben. Ilyen módon már a merőben pusztá általános választó jog alapján is olyan megbízható többségre számíthatunk, mely eleve megkímél bennünket attól, hogy bonyolult és burkolt jogcímek segélyével nemzetiségeinknek egy jókora kontingensét a jogkiterjesztés áldásaiból igaztalanul kizárjuk, s ezáltal a folyton általánosnak hirdetett választójognak épp az általánosságát diszkreditáljuk. Csak egyetlenegy oly szempontról tudunk, mely egy csekély elhajlást, többé-kevésbé indokolttá tenne.

Az ország nyugati és keleti fele között ugyanis oly nagy és kiáltó a kulturdiszparitás, hogy azt hiszem, még a legexaktabb doktrinizmusnak is gondolkozóba kell esni afelett, hogy ezen kétségbeejtő diszparitáson az elmélet érdekében túltegye-e magát, vagy sem? Keleten a románok százezrei még egy kunyhóban élnek az állattal, s papjaik ráimádkozással gyógyítanak embert és barmot egyaránt. A mármarosi rutén egy üszőért eladja, vagy elcseréli a lányát, vagy a feleségét. A kazár vasútépítést vállal, a rutén pedig hordja hozzá a kavicsot reggeltől estig. S ezzel törleszti a kazárnál a pálinkatartozását. De miután soha sem dolgozhat annyit, mint amennyit a kazár-számla szerint megivott, Kamcsatkáig is építheti a vasútvonalat, de a pálinkatartozását mégse tudja letörleszteni. A két ország kulturatívója annyira különböző, hogy ez a diszparitás szinte a partiális törvényhozást tenné nálunk szükségessé. Az újabb uzoratórvény rendeleti vonatkozásában tényleg mutat is valamelyes el-

hajlást ebben az irányban. Ma azonban, mikor az egységes állam ideológiája annyira erős a közgondolkozásban, aligha gondolhatunk ilyesmire. A választói jog reform terén pedig még kevésbé. A legszigorúbb internacionális kritikát is elbírná azonban ezt a kultúrkülönbséget nivelláló olyan enyhe értelmiségi cenzus, mely addig is, míg a Kelet népét megfelelő kulturális vívóhoz segíthetjük, a kerületek beosztása révén a nyugat részére egy 5—10 százalékos előnyt biztosítana. Viszont azonban ettől eltekintve, a választói jogot meg kellene adnunk minden 24 éves kort meghaladó magyar állampolgárnak, tekintet nélkül arra, hogy analfabéta-e vagy sem. Mert nem szabad soha sem szem előtt tévesztenünk azt, hogy csakis egy minden izében radikális választójog teremthet erős népparlamentet s csakis egy erős népparlament valósíthatja meg nálunk a földnek és iparnak azt a nagyszerű reformját, mely nélkül ebben az országban a műveltebb fajoknak megújítása, megsokasodása és túlsúlya a jövőben el sem képzelhető. A magyar és német elem ez esetben a 75 százalékot föltétlenül meghaladó arányban nyerne a népparlamentben képviseletet. S ha vezetőszerünket ily erős képviselettel se tudnánk fenntartani, ez csak azt mutatná, hogy erre a szerepre nem is vagyunk hivatottak.

E befejező sorok írása közben került a Vázsonyi-féle javaslat nyilvánosságra. Ez a javaslat jogcímeiben éppen olyan bonyolult, mint elődjei. Ezek a kusza jogcímek pedig itt se mások, mint a túlfűtött nacionális aggodalom és

osztályfélelem manométere. Épp ez okból ez a javaslat se általános, mint ahogy az előzőek sem azok. A Dunántúl és Nagyalföld magyar agrár milliói egyébként e javaslatnak éppúgy mostoha gyermekei, mint az előzőnek. A négy és egynegyed millió 24 éven felüli magyarból nem tudjuk, mennyi maradt a csatatéren. De féltő, hogy oly sok szavazat némult el odakünn a drótok között, hogy már most szükség volna arra, hogy az elesettek helyét újabb korosztályokkal pótoljuk. Papírstátus szerint azonban — ezt le kell szögeznünk — a Vázsonyi-féle javaslat óriási lépést jelent a múlthoz képest. Három és fél millió választót emel be az állami önrendelkezés sáncaiba s mindössze 700.000-rel marad el a 24 éves polgárok maximális száma alatt. A kritika rendjén még azt is figyelembe kell venni, hogy nálunk az osztrák gazdasági politika hatásaként a produktív középosztály nem tudott kifejlődni. Ez a rend majdnem teljesen kiesett a fejlődésből. A legfelsőbb réteg emiatt ma is annyira erős, a legalsóbb pedig annyira gyenge, hogy a nép maga az általános választójogot soha se tudta volna kiharcolni. Ennek a megvalósítását nem is lehetett másként elképzelni, mint hogy azt a korona hatalmi szóval oktrojálja a történelmi osztályra. A reform tehát nem a természetes osztályharc eredője. És ez épp oly kevésbé egészséges és természetes jelenség, mint ahogy az ország mai osztálytagozódása sem az. A történelmi osztály ily módon önmaga kénytelen a reformot önmaga ellen megalkotni. Érthető tehát, hogy mint egykor az urbariális rendeletet, úgy ezt a refor-

mot is a megalkotás és végrehajtás rendjén iparkodik elhalványítani. Érthető ez és természetes. Sőt nem is lehet rossz néven venni. Elvégre attól, akit harakirire ítélték, még sem lehet zokon venni, hogy a kegyetlenül éles kardot úgy iparkodik a saját belei közt megforgatni, hogy az a lehetőség szerint minél kevésbé fájjon. Ha azonban a Vázsonyi-féle javaslatnak, e perverz szituáció dacára is sikerül 3 és fél millió magyart az állami önrendelkezés attribútumával felruházni, ez olyan eredmény lesz, melyet dogmatikus szempontból még mindig lehet bőven kritizálni, de gyakorlati szempontból nem lehet eléggé magasra értékelni.

Hogy azután a Vázsonyi népparlamentje elég erős lesz-e a magyar föld, a magyar ipar és ezzel együtt a magyar faj problémájának megoldására, — azt a jövő fogja megmutatni.

X.

Föld és ipar, — így mondtuk előzőleg — úgy megsokasítja a magyarságot, hogy ez nemzetiségeit pusztá etnikus erejével is képes lesz minden országrészben ellensúlyozni. Elérhető-e a Rákosi Jenő húsz millió magyarja? Bizonyára. Ebben az istenáldotta országban még ennél is több magyart lehetne termelni, csak a megfelelő műhelyt és szántót kell a termelés számára biztosítanunk. De elérhető-e a lakosság teljes magyar homogenitása? Soha! Sem szép szóval, _sem erőszakkal. És erre nincs is szükség. Csak az a fajcél lebeghet szemeink előtt, hogy a magyarság azt a 70—80 százalékos arányszámot, mely a középkorban még meg volt, s amely a mostoha századok során anynyira legyengült, nemzetiségeinek sérelme nélkül újból elérhesse. A gazdasági élet tökéletes demokratizálása ezt a célt bizonyosan meg fogja valósítani. Nemzetiségeink azonban természetesen akkor is lesznek. Elérhető-e legalább az összes hazai fajok érzelmi homogenitása? Még ez sem. Legalább addig nem, míg a mostani nemzetiségi érzés uralja a fajok gondolkozását.

A nemzetiségi érzés nem egyéb, mint a fajt öntudat beteges expanziója. A sovinizmus is ugyanaz. A kettő között semmi különbség. Legfeljebb az, hogy a sovinizmus a hatalom birtokában agresszív, a nemzetiségi érzés pedig

ugyanannak hiányában defenzív természetű. De ha például Erdély Romániához csatoltatnék, a két szerep nyomban gazdát cserélne. A magyar nemzetiségi irredenta védekeznek a türelmetlen román sovinizmus ellen. Sovinizmus és nemzetiségi érzés egyaránt a tömeglélek aberrációja. Ingerült és oktalán gyűlölködés az idegen fajjal szemben. Mint egykor a vallási türelmetlenséget, úgy ezt sem lehet a józan ésszel felmérni. Még kevésbé lehet engedelmekkel leszerelni. Mert minden új engedmény csak újabb etappul szolgál újabb küzdelemre és az eddiginél is magasabb nemzetiségi eszmény megvalósítására. A végcél, ott, ahol a nemzetiség a határon túl a saját fajából tud önálló népet maga mellett: mindenütt az irredenta. Még a leghumánusabb bánásmód és a legnemesebb engedékenység esetén is a nemzetiséget erre sarkalja, úzi és ösztönzi legtöbbször jobb belátása, sőt gazdasági érdeke ellenére is a mindent legázoló és minden józan megítélést abszorbeáló fajszenvedély.

A negyvennyolcas idők romantikus magyar liberalizmusa összhangot keres minden magyar nemzetiséggel. A külön faji és nyelvi igényeket a törvény erejével garantálja az állami funkciók egész vonalán. Az eredmény az volt, hogy rövidre rá harcban álltunk minden nemzetiséggel. A 68-as nemzetiségi törvény ugyanezt az összhangot kontemplálja. Még ki se tűnt, hogy a magyarság ezt a törvényt akarja-e végrehajtani vagy sem, már a románok a szerdahelyi gyűlésen kimondják a passzivitást. Céljuk: Erdély autonómiája és ennek keretében az ottani

többi fajok majorizálása, nem lett valósággá, tehát duzzogva húzódtak félre. De Erdély autonómiája is bizonyára csak közbenső állomás lett volna a még nagy eszményhez: a Saguna-féle 48-as programhoz, mely területi és nemzeti autonómiát követelt a monarchia minden románjának. És ez a nemzeti autonómia se lett volna bizonyára más, mint ugródeszka a végcélhoz: a minden románokat egybefoglaló Nagy-Romániához. Ha Trentó Olaszországhoz csatoltatnék, virágzó szőlökulturája máról-holnapra vesztené el jövedelmezőségét s olasz lakossága tönkre menne. A tartományban a közigazgatás, közoktatás és bíraskodás nyelve olasz. És mégis a lakosság minden rétege: nő és férfi, gyermek és aggastyán, plébános és szocialista, egytől-egyig mind lázongó irredentista. „Az ír nemzet követeléseinek nincs határa!” — kiáltotta oda az ír pártvezér az angol miniszterelnöknek. Ugyanez áll minden nemzetiségre.

Jászi programja tehát: — „A jó biró, a jó iskola és a jó közigazgatás”, — amely különben már úgy a 48-as, mint a 68-as nemzetiségi törvényben benne rejlik, s melyet már a romantikus liberális Eötvös és a doktriner Concha is ajánlott nemzetének, — szintén nem hozhatja meg a nemzetiségekkel való hön óhajtott harmóniát. Enyhíthet sok súrlódó felületet, de érzelmi homogenitásra nem vezethet. Nem pedig azért, mert úgy a sovinizmus, mint a nemzetiségi törekvés szomjúsága egyszerűen olthatatlan. Sokan sokáig hittek a szocializmus fajnivelláló erejében. Ezek is csalódtak. For-

dítva történt. A szocializmus poliglott országokban maga is deferálni kényszerült a nemzetiségi eszmének s eszerint töredezett nemzeti-ségi frakciókra.

Mi lesz tehát? Mi fog következni? A vég-sőkig való harc és gyűlölködés? Vagy talán az, amit a román Xenopol jósol?

— „Hogy a halálos gyűlölet, melyet a magyarok a románok iránt táplálnak, s amelyet ezek hasonló érzelmekkel viszonznak, nem fog másként véget érni, mint a két faj közül az egyik kiirtásával?!”

Semmiesetre sem. Hegedűs Lóránt, a nemzetiségi kérdés legélesebb szemű magyar meg-látója, felel meg erre a kérdésre. A nemzetiségi kérdés önmagát fogja megoldani. Az idők során lejárja magát. A faji türelmetlenség a kultur-fejlődés rendjén épp úgy kifakul majd az emberiség gondolkozásából, mint ahogy ez a vallási türelmetlenséggel történt. A mai perspektívából már alig tudjuk felfogni, hogy századokkal előtt miért gyötörték és ölték egymást az emberek, csak azért, mert a vallásuk volt különböző. Ugyanígy el fog jönni az az időpont is, mikor késő utódaink sehogy se tudják majd megér-teni, hogy mi miért gyűlöltünk és üldöztünk fajokat és embereket és viszont fajok és em-berek miért gyűlöltek és üldöztek minket, pusztán abból az okból, mert különbözött a fa-junk és az anyanyelvünk. Előbb-utóbb elkö-vetkezik hát az az idő, mikor a vallás után a nemzetiségi érzés is felmérhetővé válik a jó-zan mérlegelés számára, amikor a hideg em-beri belátás a fajszenvedély ösztönös és forró

indulatát is hatalmába tudja keríteni. De amíg ez bekövetkezik, a nemzetiségi kérdés, mint valami idegen test, folytonosan lázban tartja majd a poliglott államok organizmusát. Kötelességünk tehát, hogy ezt az organizmust a gazdasági élet tökéletes demokratizálásával oly mérvben megerősítsük, hogy a faji visszavonás emésztő lázát mindvégig elbírhassa. Ez vonatkozik mi reánk.

Lássuk, mi vonatkozik a nemzetiségekre. Egy betegséggel állunk szemben, amelyben különben mi is szenvedünk, melyet máról-holnapra nem lehet meggyógyítani, hanem türelemmel kell bevárni, míg az önmagától elmúlik. Közben legfeljebb csak arról lehet szó, hogy e betegség lezajlását valamelyes megfelelő arkanummal siettessük. Nemzetiségeinket tehát úgy kell kezelnünk, mind ahogy a jó orvos kezeli a beteg és ingerlékeny gyermeket. Ez a gyermek nem tehet róla, hogy beteg. A korszellem oltotta belé a nemzetiségi láz virulens kóroanyagát. Nemcsak ő maga, hanem mi is és velünk együtt az egész világ majd minden népe szenved ma ebben a betegségben. Arról sem tehet tehát, hogy lázas állapotában ideges, ingerlékeny, sőt néha-néha fantáziál. Mindezt ezért a jó orvos türelmével, határtalan jóindulatával kell fogadnunk és megítélnünk. És gondoskodnunk kell egy olyan gyógyszerről, mely ha nem is gyógyít máról-holnapra, mert ez lehetetlen, de legalább a betegség lezajlását sietteti.

Ez a gyógyszer merőben homeopátikus. A

nemzetiségi külön érzésnek ugyanis nincs más ellenszere, mint maga a nemzetiségi kultúra.

E célból nemzetiségeinknek a jó birót, jó iskolát és jó közigazgatást meg kell adnunk. Nyelvi és faji igényeiket az állami megengedhetőség végső határáig ki kell elégítenünk, még ha tudjuk is, hogy ez az annyira kívánatos fajharmóniát egyelőre nem is fogja meghozni. De meg kell ezt tennünk, nemcsak azért, mert az ellenkezőjével úgy sem érünk semmit, nemcsak azért, mert ez a jó erkölcs és emberiség legelemibb követelménye, hanem főleg azért, mert a nemzetiségek, kulturevolúciójuknak illetően siettetésével annál hamarabb bontakoznak ki mostani averzív nemzetiségi ideológiájukból és ezáltal azt a végcélt, hogy a nagy betegség magát kitombolja, hogy úgy ők, mint mi, faj gondolkozásunk aberrációin felül emelkedjünk és ilyenmódon polgári érzületünkben velük végre tökéletesen egyek lehessünk, — annál hamarabb érzük el.

Poliglott országban az uralkodó faj vezető hivatásának a kulturális, gazdasági és számbeli túlsúly adja meg az erkölcsi alapot. Az első két kellék már régebben meg van. A számbeli túlsúlyt, a megnyugtató etnodinamikus egyensúlyt pedig a demokrácia hozza ajándékkul. De minél erősebbek vagyunk és leszünk hármas vonatkozású túlsúlyunkban, annál jobban hódolhatunk annak a nemes szenvedélynek, mely a gyengébbek eltaposása helyett, azok felemelését és nagylelkű támogatását diktálja az erősebb fajok lelkiismeretének.

Nemzetiségeink a kultúrában századokkal

maradtak hátra. Gondolkozásuk még ma is múlt századok vallási világnézetében késlekedik. Ma is, amikor már a XX-ik századot írjuk. Ez részint a mi hibánk is, melyet előbb-utóbb helyre kell hoznunk. És minél több alkalmat és lehetőséget nyújtunk nemzetiségeinknek arra, hogy kultúrájukat emelhessék, a fejlődés rendjén ezek a vallási ideológiából annál hamarább sodródniak bele a tisztán nacionális eszmeáramlatba — és viszont ebből az újabb áramlatból, most már velünk együtt, annál hamarább emelkednek fel az eljövendő századok ama megtisztultabb világfelfogásához, mely ostobának és nevetségesnek ítéli majd minden olyan gyűlölködést, mely a fajok különbözőségéből akarna megélni. Az eljövendő új világnézetnek bizonyosan meg lesz ez a negatívuma. De mi lesz a pozitív tartalma, mi lesz az új világ-szempon, mely az emberiséget új alapon újból szétválasztja, egyesíti és konfrontálja egymással, — mert ez mindig volt, van és lesz, míg ember él a földön, mert az örök harc őslényege, átká és szerencséje az emberiségnek, — ki tudná azt vájjon ma megmondani?!...

VÉGSZÓ.

Van egyéni belátás, de osztálybelátás nincs.

Van egy főúri család túl a Dunán. Négy-százezer holdnál több a földje. A magyar családok tízezrei visszafojtják itt nemzésüket, csak-hogy ez a család még jobb módban éljen. Van egyházunk nem is egy, de több felekezeten. Több millió hold földet tart a birtokában. Hívei azalatt kivándorolnak, mert semmi földjük nincsen. Templomai emiatt sok helyen konganak az ürességtől. Van egy többször tízezer holdas birtok Félegyháza és Szeged között. A gyorsvonat alig tudja egy óra alatt keresztül-szelni. Egy-két magyar falu nyomorog rajta. Nyomorog, mert ha a paraszt kiteszi a kiskapun a lábát, már az urasági földre lépett. És az uraság? Bécsben és Jamnitzban költi el a millióit. Nemzetünkhöz, fajunkhoz semmi köze.

Igazság ez?!...

Osztálybelátásra mégse hivatkozunk. Mert ez nincs. De van osztályérdek és osztályönzés. Erre tán csak appelálhatunk? !

Lássuk tehát.

Az egyéni tulajdon nem halott fogalom. És nem dogma. A háború mutatja, mennyire nem az. Idő és fejlődés rendjének még a kőszikla is alávetve. Patinás régi tulajdonok rendülnek meg erkölcsi alapjukban, ha egyszer a nagy közérdekkel szembe kerülnek. A nemzetélet

gőzhengere a birtokreform útján dübörög előre. És a történelmi tulajdon útját állja. Ha mobilizálódik és kitér előle: úgy megmenekül. A Ma demokráciája még ezt akarja. De ha nem enged, úgy eljő a Holnap vaslelkű óriás fia: a Holnap demokráciája és zarathusztrai önzéssel fogja eltaposni...

Csak a vak nem olvassa ki történelmünkben, hogy politikailag Ausztria csak addig uralt bennünket, míg a politikai uralom érték volt a világmegítélésben. Mihelyst ez lejárt, futni hagyott minket. De közben a régi helyébe új érték lépett. A gazdasági uralás értéke. Ezen a téren hát fogva tartott és fogva tart bennünket, mint vérző szüzet a Báthory Erzsébet vaslovagja. De a világot görgető fejlődés minket is magával rántott. Gazdasági erőnk ma már nekünk is érték. És csillogó politikai üveggyöngyért nem fogjuk azt többé elkótyavetelni. Testünket a gazdasági odanövöttségéből bizonyosan ki fogjuk szaggatni, még ha ezen az áron gerincek törnek is ketté. És lesz magyar ipar.

És mi következik ekkor? Mi más, mint a mobilizált történelmi vagyoni ipari átértékelése.

Szerte az országban terpeszkedik ma a latifundium. Gazdájának alig hoz valamit, a nemzetnek pedig kárára van. Gyűlölség veszi körül. És a holtbiztos veszedelem, hogy a népharag előbb-utóbb darabokra tépi. De ha átértékelődik, ha a demokrácia csodája máról-holnapra hegyvidéken füstölgő gyárrá, kohóvá, vagy bányává varázsolja, úgy élni fog talán

időtlen időkig. Hasznára és erősségére az egyénnek, fajnak és nemzetnek. Ha a Krupp-cég mérhetetlen vagyona egyetlen óriási dominium volna Németországban: ugyan meddig élne?! Meddig tudná a végzetet elkerülni, hogy könnyörtelenül konfiskálják?! De ki lázadzik ma még a rajnai iparbárók milliói ellen?!

Ismétlem: nincs osztálybelátás. De van osztályérdek és osztályönzés. És ez az önzés diktálja majd a feudális rendnek azt a józan felismerést, hogy a Ma demokráciája még nem tesz mást, minthogy védi a történelmi vagyont a Holnap demokráciájával szemben, és hogy ez a demokrácia még nem rajta keresztül, hanem vele, általa és javára akarja az új-Magyarországot megteremteni...

Föld és ipar egyébként domináló kérdés lesz minden háborús országban. Mert a lábba-
dozó népeknek bő táplálkozásra és egészséges vérkeringésre lesz szükségük. És közöttük az lesz az első, aki leghamarább visszaserzi egészségét és életerejét. De jaj annak, aki kidől, és lemarad a betegen vánszorgó népek szomorú országútján! Előre kell tehát tekintenünk és nem folyton hátrafelé. Mert hátul nincs semmi más, csak múlt és emlék. A rohamozók közül is csak a félénk tekintget vissza. Pedig onnan hiába vár segedelmet. Csak a saját szívében és erejében bízhat, s csak előre tekinthet, mert elől az ellenség, elől az az ui pozíció, melyet el kell foglalnia.

Jövönk nagy kételyeiben tehát meddő dolog a tétova tekintetés hátrafelé. Hátul nincs más, mint a történelmi Magyarország. Ez pe-

dig puszta fogalom, mely már a múlté. Történelmi Magyarország nincs. De van Jelen-Magyarország, melyért élnünk és Jövő-Magyarország, melyért dolgoznunk kell. Csak dekadens népek siránkoznak folyton a múlton és még nagyobb múlton. Ifjú nemzetek ehelyett tettekkel, sigfriedi csapásokkal kovácsolják a kardot, mely hivatva arra, hogy jövőjük előtt utat nyisson.

A könyvben *idézett* munkák:

- Jászi Oszkár:* A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés.
- Hegedűs Lorant:* A magyarság jövője a háború után.
- Dr. Ajtay József:* A magyarság fejlődése az utolsó kétszáz év alatt.
- A kivándorlási tanács iratai.
- Dr. Bodor Antal:* Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra.
- Baksics Gusztáv:* A román kérdés és a fajok harc» Európában és Magyarországon.
- Jancsó Benedek:* A román nemzetiségi törekvések.
- Dr. Csánky Dezső:* Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.
- Grünwald Béla:* A Felvidék.
- Grünwald Béla:* Régi Magyarország.
- Balogh Pál:* A népfajok Magyarországon.
- Éber Ernő:* Fajok harca.
- Acsády Ignác:* A jobbágyság története.
- Erdélyi Viktor:* Tanulmányok a nemzetiségi kérdés köréből. (Huszedik Század).
- Dr. Körösy József:* A felvidék eltótosodása.
- Neményi Bertalan:* A magyar nép állapota és az amerikai kivándorlás.
- Hunfalvy Pál:* Az oláhok története.
- Dr. Karácsonyi János:* A magyar nemzet történeti joga.,
- Dániel Arnold:* Többtermelés.